

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 27ΗΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1958

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΓΕΩΡΓ. ΚΟΣΜΕΤΑΤΟΥ

Τὴν 27ην Δεκεμβρίου 1958, ἡμέραν Σάββατον καὶ ὥραν 6 μ.μ. συνήλθεν ἡ Ὀλομέλεια τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν εἰς πανηγυρικὴν συνεδρίαν ἐπὶ τῇ λήξει τοῦ ἔτους.

Τὴν συνεδρίαν ταύτην ἐτίμησαν διὰ τῆς παρουσίας των αἱ Α.Α.Μ.Μ. ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα, ἡ Α.Β.Υ. ὁ Πριγκιπ Διάδοχος Κωνσταντῖνος. Παρέστησαν ἔτι ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Θεόκλητος, ὁ Ὑπουργὸς τῆς Ἐθν. Παιδείας κ. Γ. Βογιατζῆς, ὁ Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης κ. Κ. Καλλίας, ὁ Ὑπουργὸς τῆς Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας κ. Γ. Ἀδριανόπουλος, ὁ Πρόεδρος καὶ ὁ Εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου, Καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἄλλων Ἀνωτάτων Σχολῶν, ἀνώτατοι πολιτικοί, δικαστικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ὑπάλληλοι τοῦ Κράτους ὥς καὶ πολλοὶ προσκεκλημένοι.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας κ. **Γεώργ. Κοσμετάτος**, παρελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα, ὡμίλησεν ἔχων ὡς θέμα: *Ἡ ἐπίδρασις τῆς κληρονομικότητος ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν ὀργανισμῶν*¹. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ λόγου τοῦ Προέδρου ὁ Γεν. Γραμματεὺς κ. **Ἀναστ. Ὁρλάνδος** ἀνέγνωσε τὴν ὑπ' αὐτοῦ συνταχθεῖσαν ἔκθεσιν τῶν κατὰ τὸ λήγον ἔτος πεπραγμένων ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας, περὶ τῶν ἀπονεμομένων ὑπ' αὐτῆς τιμητικῶν διακρίσεων (ἐπαίνων, βραβείων καὶ μεταλλίων)² καὶ περὶ τῶν προκηρυχθησομένων νέων βραβείων³.

---

¹ Βλ. κατωτ., σ. 440.

² Βλ. κατωτ., σ. 448.

³ Βλ. κατωτ., σ. 462.

Η ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟΤΗΤΟΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΕΩΣ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΓΕΩΡΓ. ΚΟΣΜΕΤΑΤΟΥ

“*Εν τῶν πλέον ἐνδιαφερόντων καὶ πολυπλόκων βιολογικῶν ζητημάτων εἶναι καὶ τὸ τῆς ἐπιδράσεως τῆς κληρονομικότητος ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν ὀργανισμῶν.*

Τὸ θέμα τοῦτο, περὶ τὸ ὁποῖον ἀσχολοῦμαι ἀπὸ ἐτῶν, θὰ προσπαθήσω νὰ ἀναπτύξω πρὸς Ὑμᾶς ἐν συντομίᾳ, ἀναφέρων καὶ τινὰς ἰδικὰς μου σχετικὰς παρατηρήσεις.

*Τὸ ζήτημα τῆς γενέσεως τῶν ὀργανισμῶν ἀνεκινήθη πρὸ πολλῶν ἐτῶν, οἱ δὲ φνυσιδίφαι, ὡς ὁ *Linneé* (1707) διὰ τοὺς φυτικοὺς ὀργανισμούς, καὶ ὁ *Cuvier* διὰ τοὺς ζωϊκοὺς, διεμόρφωσαν τὴν θεωρίαν περὶ τῆς σταθερότητος τῶν διαφορῶν εἰδῶν.*

*Ἡ θεωρία ὁμως αὕτη τῆς σταθερότητος τῶν εἰδῶν ἐκλονίσθη βραδύτερον μετὰ τὰς εἰδικὰς ἐργασίας τοῦ *Lamarck* (1744) καὶ τοῦ *Darwin* (1809-1882), οἵτινες ἀνέπτυξαν τὴν ἀντίθετον θεωρίαν, ἥτοι περὶ τῆς προοδευτικῆς ἐξελίξεως τῶν ὀργανισμῶν, ἰσχυρισθέντες ὅτι ἡ σταθερότης τῶν εἰδῶν βασίζεται ἐπὶ παρατηρήσεων χρονολογουμένων πρὸ 2 χιλιάδων ἐτῶν, ἐνῶ ἡ ἐμφάνις τῆς ζωῆς ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου πλανήτου, ἀριθμεῖ ἑκατομμύρια ἐτῶν. Οὕτω δὲ οἱ ζῶντες ὀργανισμοὶ παρουσιάσθησαν πρὸ τῆς περὶ ἐμφάνισεως αὐτῶν χρονολογίας τῆς Ἀγίας Γραφῆς.*

Εἰς τὴν θεωρίαν των ταύτην βασίζονται ἐπὶ παλαιοντολογικῶν εὗρημάτων παρεμβαλλομένων μεταξὺ τῶν σημερινῶν καὶ παλαιότερων γενεῶν,

διὰ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται ἡ ἐξελικτικὴ διαδοχὴ τῆς ζωῆς. Οὕτως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εὐρημάτων τούτων ὑπεστηρίχθη ἡ ἐξελικτικὴ θεωρία τῶν ὁργανισμῶν ἐκ τῶν κατωτέρων τάξεων αὐτῶν πρὸς τὰς ἀνωτέρας.

Δύο ζητήματα κυριαρχοῦν εἰς τὴν ὅλην θεωρίαν τῆς ἐξελίξεως· τὸ τῆς βαθμιαίας ἐξελικτικῆς προόδου δι' ἕκαστον εἶδος (Ὀντογονία) καὶ τὸ τῆς ἀλληλουχίας τῆς ἐξελίξεως ἑκάστου αὐτῶν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῶν λοιπῶν ζωϊκῶν τάξεων (Φυλογονία).

Πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ πρώτου ζητήματος ἀνεζητήθη, ἐὰν εἰς ἕκαστον εἶδος προϋπῆρξεν ἀρχέγονός τις ὁργανισμός, ὁμοιάζων εἰς γενικὰς γραμμὰς πρὸς τὸ αὐτὸ εἶδος ὁργανισμοῦ τάξεώς τινος, ὅστις νὰ ὑφίσταται καὶ σήμερον, διαφέρων μόνον εἰς λεπτομερείας, τὰς ὁποίας ἀπέκτησε σὺν τῷ χρόνῳ, καὶ αἵτινες ἐκληροδοτήθησαν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ὁργανισμούς.

Τοιοῦτοι ἀρχέγονοι ὁργανισμοὶ περιεγράφησαν εἰς τὰ σπονδυλωτά, ὡς τὸ ἱππάριον, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὁ πρόγονος τοῦ σημερινοῦ ἵππου ζῆσαν ἐν τῇ Βορείῳ Ἀμερικῇ καὶ ἐν Ἑλλάδι. Ἐπίσης τὰ μαστόδοντα, πρόγονοι τῶν σημερινῶν ἐλεφάντων· ὁ Ἀρχαιοπτέρυξ, πρόγονος τῶν πτηνῶν καὶ ἄλλα.

Ἀνεκαλύφθησαν προσέτι καὶ διάμεσοι τύποι ὁμοιάζοντες πρὸς τοὺς σκελετοὺς τῶν Ἀμφιβίων καὶ τῶν Ἑρπετῶν. Πρὸ τινος δὲ χρόνου ἀνευρέθη καὶ ὁ Κοιλάκανθος ὁ ὁποῖος, θεωρούμενος ὡς πρόγονος τῶν ἰχθύων, ζῆν ἐν τῷ Ἀρχιπελάγει τῶν Κομόρων τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ. Οὗτος ἔχει ὑποτυπώδη πνεύμονα, καρδίαν ὁμοιάζουσαν πρὸς τὴν τῶν ἀνωτέρων Σπονδυλωτῶν, ἐγκέφαλον ὀλίγον διαπεπλασμένον καὶ νωτιαίαν χορδὴν, ἥτοι πρόδρομον τῆς σπονδυλικῆς στήλης. Ὁ Κοιλάκανθος οὗτος δύναται νὰ ζῇ εἰς τε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ δεύτερον ζήτημα, δηλαδὴ τῆς ἀλληλουχίας τῶν διαφορῶν τάξεων τῶν ὁργανισμῶν καὶ τὴν ἐξάρτησιν τῆς ἐξελίξεως τῆς μιᾶς ἐκ τῆς ἄλλης, ἐπὶ τούτου ἔχουν διατυπωθῇ μέχρι τοῦδε πολλοὶ ἀπόψεις, ἐν τούτοις δὲν ἀπεδείχθη ὅτι εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῶν ὁργανισμῶν, τῶν σήμερον βιούντων, ἔχουν ἀνευρεθῇ διάμεσοι τύποι, ὥστε νὰ βεβαιωθῇ τις, ὅτι ὅλαι αἱ τάξεις τῶν ὁργανισμῶν προέρχονται ἐκ παλαιοτέρων καὶ αἵτινες τυχὸν ἐξηλείφθησαν διὰ μέσου τῶν αἰώνων.

Ἐὰν ἡ συνοχή αὕτη τῶν διαφορῶν τάξεων τῶν ὁργανισμῶν δὲν δύναται νὰ ν' ἀποδειχθῇ καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν ἐκ τῶν εὐρημάτων τῆς παλαιοντολογίας, ὅμως δὲν δύναται καὶ ν' ἀποκρουσθῇ, ἐὰν λάβῃ τις ὑπὸ ὄψει τὰ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐκτιθέμενα ὑπὸ τοῦ *Pierre Théillard de Chardin* εἰς τὸ ἐσχάτως, κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1957, ἐκδοθὲν σύγγραμμα αὐτοῦ.

Πλὴν ὅμως τῆς παλαιοντολογίας, καὶ αἱ ἐμβρυολογικαὶ ἔρευναι μεγάλως συνέβαλον εἰς τὴν διευκρίνησιν τοῦ ζητήματος τῆς ἐξεξίξεως τῶν ὁργανισμῶν καὶ τῆς ἀλληλουχίας τούτων. Οὕτω ἀπεδείχθη δι' αὐτῶν ὅτι εἰς τὰ πλεῖστα τῶν Σπονδυλωτῶν παρατηρεῖται ὁ αὐτὸς τρόπος τῆς διαπλάσεως, τὰ δὲ πρῶτα ἐμβρυϊκὰ στάδια, τοσοῦτον ὁμοιάζουν πρὸς αὐτά, ὥστε δι' ἕκαστον τούτων νὰ μὴ διακρίνῃ τις εἰς ποῖον μελλοντικὸν ὄργανισμὸν ἀνήκει. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται ἐφ' ὅσον προχωρεῖ ἡ ἐμβρυολογικὴ διάπλασις, ὅτε γίνεται ἡ περαιτέρω διαφοροποίησις, διαπλασσομένου τελικῶς ἐκάστου ὁργανισμοῦ εἰς τὸ εἶδος εἰς τὸ ὁποῖον οὗτος ἀνήκει.

Αἱ παρατηρήσεις αὗται δεικνύουν, ὅτι ὠρισμένοι τάξεις ὁργανισμῶν ἔχουν τὴν αὐτὴν προέλευσιν καὶ ὅτι ἡ καθ' εἶδος διαφοροποίησις ἐπῆλθε κατόπιν διὰ τῆς περαιτέρω ἐξεξίξεως αὐτῶν καὶ τῆς δημιουργίας νέων ὁργάνων, ἅτινα εἰς ἄλλους μὲν ὁργανισμοὺς παρέμειναν τελειωτικῶς, ἐνῶ ἠτρόφησαν εἰς ἄλλους ἢ παρέμειναν ὑπολείμματα μόνον τούτων.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παρατηρήσεως ταύτης πλεῖστοι βιολόγοι ὑπεστήριξαν τὴν θεωρίαν τῆς ἐξεξίξεως, κατήρτισαν δὲ καὶ γενεαλογικὰ δένδρα, τὰ ὁποῖα ἀρχόμενα ἐκ τοῦ ἀπλοῦ κυττάρου, τελευτῶσι προοδευτικῶς εἰς τοὺς ἀνωτέρους ὁργανισμοὺς καὶ τελικῶς εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Ἐπὶ ἀναλόγων ἐμβρυολογικῶν παρατηρήσεων βασιζόμενοι ἠδυνήθημεν καὶ ἡμεῖς νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαν ἐξελίξιν τῶν ὁργανισμῶν, οὐχὶ βεβαίως μέχρι τοῦ σημείου νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος προϋπῆρξε διαδοχικῶς ἰχθύς, ἐρπετὸν καὶ πτηνόν, ὡς τινὲς παραδέχονται ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτός, ὡς προηγουμένως ἐλέχθη, διῆλθεν ἀρχικῶς διὰ τῶν αὐτῶν ἐμβρυϊκῶν σταδίων διαπλάσεως, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἀνώτεροι ὁργανισμοί, οἵτινες κατόπιν ὑπέστησαν σὺν τῷ χρόνῳ διαφοροποίησιν ἀνα-

λόγως τῶν εἰδικῶν τάξεων εἰς τὰς ὁποίας ἕκαστον εἶδος ἀνήκει, εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς πυραμίδος τῶν ὁποίων ἀνήκει ὁ ἄνθρωπος.

Αἱ σὺν τῷ χρόνῳ ἐπελθοῦσαι σωματικαὶ μεταβολαὶ ἐγένοντο συμφώνως πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ *Lamarck*, συνεπεία τῆς ἐπιδράσεως νέων συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἔζησεν ὁργανισμός τις, καὶ αἵτινες ἐνεγράφησαν εἰς τὴν πατρογονικὴν κληρονομικότητα καὶ ἐκληροδοτήθησαν εἰς τὰς ἀκολουθούσους γενεάς.

Περὶ κληρονομικότητος. Πρὸς κατανόησιν τῆς κληρονομικότητος ταύτης ἢ καὶ Γενετικῆς Ἐπιστήμης καλουμένης, καὶ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῆς ἐπὶ τῆς ἐξελέξεως τῶν ὁργανισμῶν, ἀναφέρομεν γενικῶς τὰ ἑξῆς:

Κληρονομικότης, ὡς γνωστόν, καλεῖται ἡ μεταβίβασις ἰδιοτήτων ἐκ τῶν γεννητόρων εἰς τὰ τέκνα. Αὕτη διακρίνεται εἰς κληρονομικότητα τοῦ εἶδους δι' ἧς ἐξασφαλίζεται ἡ σταθερὰ ἀναπαραγωγή ἑνὸς ἐκάστου εἶδους ἰδιαιτέρως, εἰς τὴν προγονικὴν κληρονομικότητα, τὴν ἀποκτηθεῖσαν ἐκ τῶν προγόνων ἡμῶν, καὶ τὴν οἰκογενειακὴν.

Οἱ ἀποκτηθέντες σὺν τῷ χρόνῳ νέοι κληρονομικοὶ χαρακτηρὲς ἔχουσι σχέσιν καὶ πρὸς τὸ παρὸν θέμα.

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξήγησις τῆς κληρονομικότητος ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει τῶν θεωριῶν τοῦ *Mendel*, τοῦ *Vries* καὶ ἄλλων βιολόγων καὶ συμφώνως μὲν τὰς ἐκάστοτε προόδους τῶν ἐρευνῶν ἐπὶ τοῦ κυττάρου, κυρίως δὲ τῶν ἐν τῷ πυρῇνι τούτου ὑπαρχόντων χρωμοσώμων καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν προσκεκολλημένων μικροσκοπικῶν σωματίων, τῶν γονυλλίων ἢ γονιδίων, ἅτινα θεωροῦνται σήμερον ὡς οἱ φορεῖς ἢ οἱ παράγοντες τῆς κληρονομικότητος.

Ἡ πραγματικὴ ὑπαρξις τούτων, ὑποθετικὴ κατ' ἀρχάς, ἀπεδείχθη διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ *Morgan* καὶ διὰ τοῦ ἠλεκτρονικοῦ μικροσκοπίου.

Τὰ γονύλλια ἀποτελοῦν δύο συμπλέγματα, τὰ γονυλλιώματα, δύο τὸν ἀριθμὸν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν ἓνα παριστᾷ τοὺς πατρικοὺς κληρονομικοὺς χαρακτηρὲς, τὸ δὲ ἕτερον τοὺς μητρικοὺς· ταῦτα δὲ ἐμπεριέχονται εἰς τὸ πρῶτον ἐμβρυϊκὸν κύτταρον, τὸ προερχόμενον μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ σπερματοζωαρίου γονιμοποίησιν τοῦ ὠαρίου.

Τὰ γονύλλια εἴτε τάσσονται καθ' ὁμάδας, εἴτε εὐρίσκονται καὶ μονομε-

ρῶς. Ἀλλοτε πάλιν διαχωρίζονται καὶ συνδυάζονται μετ' ἄλλων γονυλλίων σχηματίζοντα οὕτω διαφόρους ποικιλίας ἐκ τῶν ὁποίων ἐξαρτῶνται καὶ οἱ διάφοροι κληρονομικοὶ χαρακτῆρες ἐνὸς ἐκάστου τῶν ὁργανισμῶν.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν γονυλλίων τούτων ὑπολογίζεται εἰς τὸν ἀνθρώπον μέχρι πέντε χιλιάδων. Ὁ πολλαπλασιασμὸς αὐτῶν ἐπιτελεῖται ὥς εἰς τὰς πρωτεΐνας, τὸ δὲ μέγεθος ἐκάστου γονυλλίου ἀντιστοιχεῖ εἰς ἓν μόριον τῆς οὐσίας ταύτης.

Ἐκαστον γονύλλιον δὲν ἀποτελεῖ ἓνα μόνον κληρονομικὸν παράγοντα. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτοῦνται περισσότερα ἐξ αὐτῶν ὥς π. χ. διὰ τὸ χρῶμα τῶν ὀφθαλμῶν, τὸ σχῆμα τῆς ρινὸς κλπ.

Ὁ συνδυασμὸς οὗτος ἐπιτελεῖται κατὰ τὴν ἐμβρυϊκὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ γονύλλιον ἔλκει πρὸς ἑαυτὸ ἕτερα συγγενῇ γονύλλια.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν δύναται νὰ ἐπέλθῃ καὶ μεταβολὴ εἰς τὴν φυσιολογικὴν ἐντόπισιν τῶν γονυλλίων εἰς τὰ χρωμόσωμα διὰ διαχωρισμοῦ τῶν τελευταίων ἔνεκα τοῦ ὁποίου ἐπέρχονται διάφοροι ποικιλίαι εἰς τὴν κληρονομικότητα ἀτόμων τῆς αὐτῆς οἰκογενείας.

Μεταβολαὶ εἰς τὴν κανονικὴν διάταξιν τῶν γονυλλίων ἐπέρχονται ὅχι μόνον φυσιολογικῶς ἀλλὰ καὶ πειραματικῶς, ὥς π. χ. διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἀκτίνων *Röntgen* ραδίου, ὥς ἀκόμη καὶ διὰ μεταβολῶν τοῦ περιβάλλοντος, συμφώνως πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν ἀποτόμων μεταλλαγῶν τοῦ *Vries*. Σχετικῶς δὲ πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀναφέρομεν καὶ τὰς παρατηρηθείσας σωματικὰς διαταραχὰς συνεπεῖα ἀποτόμων μεταλλαγῶν εἰς τὰ γονύλλια ἐκ τῶν ἀτομικῶν βομβῶν εἰς τὴν *Hiroschima* καὶ *Nagasaki* τῆς Ἰαπωνίας κατὰ τὸν τελευταῖον παγκόσμιον πόλεμον. Οὕτω ἐπὶ τριάκοντα χιλιάδων τοκετῶν 4000 παιδία παρουσίασαν τερατολογικὰς δυσμορφίας εἰς τὸ δέρμα, τὸ νευρικὸν σύστημα, ἐπίσης λυκόστομα, ἀνεγκεφαλίαν, ἀνοφθαλμίαν κ. ἄ. Ἐκ τούτου δὲ ὁ καθηγητὴς *Müller* ἐπισημαίνει τὸν κίνδυνον ἐκ τῶν ἐκτοξευομένων βομβῶν ἐν Ἀμερικῇ καὶ Ρωσίᾳ ὥς πρὸς τὰς διαταραχὰς αἵτινες δύνανται νὰ ἐπέλθωσι καὶ μελλοντικῶς εἰς τὸν ὁργανισμόν, τὴν κληρονομικότητα καὶ εἰς τὴν ζωὴν ἐν γένει τοῦ ἀνθρώπου.

Παρόμοιαι σωματικαὶ διαταραχαὶ παρατηροῦνται καὶ ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ὑπερίτου ὡς καὶ ἄλλων φυσικῶν καὶ χημικῶν μέσων.

Ὡρισμένα γονύλλια ἐπιδρῶσι καὶ ἐπὶ τῆς ψυχικῆς καὶ τῆς μορφολογικῆς καταστάσεως τοῦ ἀτόμου ἢ καὶ ἐπὶ νοσηρῶν καταστάσεων, ὅποτε προκαλοῦν ἐξασθένησιν τοῦ ὁργανισμοῦ, ποικίλας παθολογικὰς καταστάσεις, ἀκόμη δὲ καὶ τὸν θάνατον διὸ καὶ καλοῦνται «θανατηφόρα».

Ἰδιαιτέρας σημασίας εἶναι ὡσαύτως ὅτι γονύλλιά τινα προσκολλῶνται εἰς τὰ εἰδικὰ χρωμόσωμα προσριζώμενα διὰ τὴν διάκρισιν τοῦ φύλου (X Y), ὅποτε κληρονομικαὶ καταστάσεις μεταβιβάζονται διὰ τούτων εἰς τοὺς ἀπογόνους ἢ παραμένουν ἐπὶ μίαν ἢ δύο γεννεὰς ἐν λανθανούσῃ καταστάσει, τῆς κληρονομικῆς ἱκανότητος ἢ νόσου ἀναφανομένης βραδύτερον. Τὰ κληρονομικὰ νοσήματα κληροδοτοῦνται ἀναλόγως εἴτε ὑπὸ τοῦ πατρὸς εἴτε ὑπὸ τῆς μητρός. Ὡς τοιαῦτα δὲ ἀναφέρομεν τὸν Δαλτωνισμόν, τὴν αἰμοφιλίαν, τὴν ἡμεραλωπίαν κ. ἄ.

Τέλος δύνανται γονύλλιά τινα νὰ παραμείνωσιν ἀμετάβλητα διὰ μέσου τῶν αἰώνων, οὕτω δὲ ἐξηγεῖται κατὰ τὸν ἀείμνηστον Γεώργιον Σκλαβοῦνον πῶς ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ διετηρήθη ἀμετάβλητος κατὰ τὴν μακρὰν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας.

Ἀλλὰ ποία εἶναι ἡ φύσις τῶν γονυλλίων; Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου γνωρίζομεν σήμερον, ὅτι αὕτη συγγενεὺει πρὸς τὰς πρωτεΐνας-ιούς, ὡς ἀπεδείχθη τοῦτο κυρίως ὑπὸ τοῦ Stanley καὶ τελευταῖον ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Benoid.

Ἀπομένει τέλος νὰ ἀναφέρωμεν πῶς ἐξηγεῖται ἀνατομικῶς ὁ μηχανισμὸς τῆς ἐγγραφῆς τῶν ἀποκτηθέντων σὺν τῷ χρόνῳ νέων χαρακτῆρων, ὥστε ν' ἀποβῶσιν οὗτοι κληρονομικοὶ παράγοντες καὶ νὰ μεταβιβάζωνται κατόπιν εἰς τὰς μεταγενεστέρas γενεάς, ὡς παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν προοδευτικὴν ἐξέλιξιν τῶν ὁργανισμῶν.

Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι δύσκολον νὰ ἐξηγηθῇ διὰ βραχέων, πρὸ πάντων πρὸς μὴ κατέχοντας τὰς ἀπαιτουμένας ἀνατομικὰς γνώσεις. Διὰ ταῦτα δὲν προχωρῶ ἐπὶ τούτου εἰς λεπτομερείas, περιορίζομαι δὲ νὰ ἀναφέρω μόνον τὴν ἄποψιν τοῦ Rouriére, καθηγητοῦ τῆς Ἀνατομικῆς ἐν Παρισίοις. Οὗτος παραδέχεται ὅτι νέος τις ἐρεθισμός, ἐκ τῶν ἔξωθεν προερχόμενος,

γίνεται αντιληπτός ὑπὸ μέρους τινὸς τοῦ σώματος, ἐκεῖθεν δὲ μεταβιβάζεται εἰς τὸ νευροφυτικὸν κέντρον τοῦ νωτιαίου μυελοῦ ὅπερ κυριαρχεῖ νευρολογικῶς τῶν γεννητικῶν ἀδένων καὶ κυττάρων, ἐν τοῖς τελευταίοις τῶν ὁποίων ἐγγράφονται οἱ κληρονομικοὶ παράγοντες εἰς τὰ γονύλλια καὶ καθίστανται τελικῶς κληρονομήσιμοι.

Ὅσον ὁμως καὶ ἂν εἶναι εὐπρόσδεκτος καὶ διαδεδομένη ἡ γονυλλιακὴ αὐτὴ θεωρία τῆς κληρονομικότητος, ἐν τούτοις εἰς τὸν ἐξετάζοντα καὶ μελετῶντα αὐτὴν ἐπισταμένως παραμένουν ἀπορίαι ἔνεκα τοῦ μονομεροῦς αὐτῆς. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν νὰ ἀποκλείσωμεν καὶ συμμετοχὴν τοῦ πρωτοπλάσματος εἰς τὴν κληρονομικότητα, ἐὰν μάλιστα λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν παραγωγὴν ὁργανισμῶν ἐξ ἐκπυρηνισθέντων ὠαρίων εἰς τὰ ὁποῖα ἐλλείπουν χρωμόσωμα καὶ ἐπομένως μητρικὰ γονύλλια, ἐνῶ οἱ ἐκ τούτων παραγόμενοι νέοι ὁργανισμοὶ ἀποκτῶσι κληρονομικοὺς χαρακτῆρας καὶ ἐκ τῶν δύο γεννητόρων. Τὸ γεγονός τοῦτο δεικνύει ὅτι καὶ τὸ πρωτόπλασμα κέκτηται κληρονομικὰς ιδιότητας.

Εἰς τὸ πρωτόπλασμα τοῦ κυττάρου δεόν ν' ἀποδοθῇ ὡσαύτως καθ' ἡμᾶς καὶ ἡ ὄψιμος κληρονομικότης ὠρισμένου τινὸς νοσήματος παρατηρουμένου εἰς μέλη τῆς αὐτῆς οἰκογενείας καὶ ἐπερχομένου σχεδὸν εἰς τὴν αὐτὴν ἡλικίαν.

Διὰ τῆς συντόμου ταύτης ἀναπτύξεως τοῦ θέματος τῆς κληρονομικότητος προσεπαυθήσαμεν νὰ δώσωμεν περιληπτικὴν τινὰ μόνον εἰκόνα περὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ κληρονομικοῦ παράγοντος ἐπὶ τῆς ἐξελέξεως τῶν ὁργανισμῶν, διὰ τῆς ἀποθέσεως εἰς αὐτοὺς νέων χαρακτῆρων ἐκ τῆς μεταβολῆς τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ ὁργανισμοῦ, ὅπως προσαρμοσθῇ εἰς τοῦτο.

Μεθ' ὅλας ὁμως τὰς ἐρευνητικὰς ἐργασίας αἱ ὁποῖαι ἔχουν γίνει μέχρι τοῦδε ἐπὶ τοῦ προβλήματος τούτου, παραμένουν ἀκόμῃ πολλαὶ ἀπορίαι καὶ ἀπαιτοῦνται πρὸς λύσιν αὐτῶν συμπληρωματικαὶ ἐρευναι παλαιοντολογικαὶ καὶ βιολογικαί. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἄξιον ἀπορίας, ὅτι ὑφίστανται ἀκόμῃ μέχρι σήμερον διαφωνίαι μεταξὺ τῶν δεχομένων τὴν ἀπ' ἀρχῆς, ἀπὸ τῆς Δημιουργίας, σταθερότητα τῶν ὁργανισμῶν, καὶ τῶν ὑποστηριζόντων ἀντιθέτως τὴν βαθμιαίαν ἐξέλιξιν τούτων.

Οἱ τελευταῖοι, οἱ ὁπαδοὶ τῆς βαθμιαίας ἐξελίξεως, εἰς τὴν ἄποψιν αὐτὴν βασίζονται κυρίως ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῶν ἀνατομικῶν ἐπιστημῶν καὶ κυρίως εἰς τὰ δεδομένα τῆς διὰ τοῦ μικροσκοπίου μελέτης καὶ παρακολούθησews τῶν διαφόρων διαδοχικῶν σταδίων τῆς ἐμβρυϊκῆς διαπλάσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἀνωτέρων ὀργανισμῶν.

Ὁ μελετῶν τὴν ἐμβρυϊκὴν διάπλασιν τῶν ὀργανισμῶν δὲν εἶναι δυνατόν εἰμὴ πράγματι νὰ θαυμάσῃ τὴν προοδευτικὴν καὶ μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας ἐξέλιξιν ταύτην, καθὼς καὶ τὴν σκοπιμότητα αὐτῆς, τὴν τελευταίαν ὅμως δὲν παραδέχονται οἱ ὕλισται θεωροῦντες ταύτην τυχαίαν καὶ ἀντιεπιστημονικὴν. Ἐν τούτοις ἡ σκοπιμότης αὕτη εἶναι καὶ καθ' ἡμᾶς θετικὴ καὶ δέον ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸν ὑπέρτατον Δημιουργόν, ὅστις προέβλεψε μετὰ τοσαύτης σοφίας περὶ πάντων.

R É S U M É

En développant les données du problème de l'hérédité, nous n'avons pu exposer, que quelques aspects succincts de l'influence du facteur héréditaire sur l'évolution des organismes.

Tout changement de milieu impose aux organismes la nécessité de s'adapter, d'où l'acquisition des caractères héréditaires nouveaux.

Malgré le grand nombre de travaux consacrés à ce sujet, bien des doutes subsistent - encore. En poussant aussi loin que possible les recherches paléontologiques et biologiques complémentaires, on éluciderait encore quelques points de vue nouveaux.

C'est pourquoi on peut s'étonner de la persistance, jusqu'à nos jours du désaccord qui sépare d'un côté les adeptes de la fixité des espèces ininterrompue, selon eux, depuis la création du monde, et de l'autre, leurs adversaires, qui soutiennent au contraire, l'évolution graduelle des organismes. Ces derniers partisans de la théorie évolutionniste, se basent pour appuyer leur point de vue sur les conclusions des sciences anatomiques et principalement sur les données dérivant de l'étude microscopique, qui permet de suivre chaque phase successive du développement embryonnaire de l'homme et des organismes supérieurs.

L'Embryologie, qui étudie la formation embryonnaire des organismes ne peut s'empêcher vraiment d'admirer la progression graduelle des différentes phases successives, qui évoluent avec une exactitude mathématique vers la finalité, finalité que les matérialistes partisans du hasard, jugent antiscientifique et que par conséquent ils n'admettent pas, et cependant, il nous paraît que toute évolution tend vers la finalité, perfection positive, que le Créateur suprême, dans sa sagesse a voulue.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1958,
ΤΩΝ ΑΠΟΝΕΜΟΜΕΝΩΝ ΤΙΜΗΤΙΚΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ
ΠΡΟΚΗΡΥΣΣΟΜΕΝΩΝ ΝΕΩΝ ΒΡΑΒΕΙΩΝ

ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΑ ΥΠΟ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΥ

ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΘΕΙΣΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗΝ ΣΥΝΕΔΡΙΑΝ ΤΗΣ 27ΗΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1958

Μεγαλειότατε,

Πρὸ πάσης ἀνακοινώσεως τῶν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας πεπραγμένων κατὰ τὸ 1958 θὰ προσφέρωμεν, κατὰ καθῆκον ἱερόν, εὐλαβῇ σπονδὴν πρὸς τοὺς συναδέλφους ἀκαδημαϊκοὺς, τοὺς ὁποίους ὁ θάνατος ἀφήρηπασεν ἐξ ἡμῶν κατὰ τὸ διαρρεῦσαν ἔτος.

Μετ' ἀληθοῦς θλίψεως ἀναγράφομεν ἐν πρώτοις τὴν κατὰ τὰ τέλη Φεβρουαρίου ἀπώλειαν τοῦ Γεωργίου Φωτεινοῦ. Οὗτος, γεννηθεὶς εἰς Μυλοπόταμον τῶν Κυθήρων τὸ 1876, ἐφοίτησε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Εὐαγγελικὴν Σχολὴν τῆς Σμύρνης, ἐνεγράφη δ' ὕστερον εἰς τὴν Ἱατρικὴν Σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν, ἧς καὶ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τὸ 1898. Εἰδικευθεὶς κατόπιν εἰς τὰ δερματικά νοσήματα παρέμεινεν εἰς Εὐρώπην ἐπὶ τετραετίαν ἀσκηθεὶς εἰς διάφορα ξένα νοσοκομεῖα.

Ἡ βαθεῖα ἐπιστημονικὴ κατάρτισις τοῦ Φωτεινοῦ εἰς τὸν κλάδον τῆς δερματολογίας καὶ συφιλιδολογίας ἀνέδειξεν αὐτὸν τὸ 1910 τακτικὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ἡ μεγάλη του δραστηριότης καὶ ἡ ὁργανωτικὴ ἱκανότης ἐπέβαλον αὐτὸν εἰς τὴν διεύθυνσιν καὶ ὁργάνωσιν τοῦ δαπάναις τοῦ ἀειμνήστου Ἀνδρέου Συγγροῦ ὁμωνύμου νοσοκομείου, ἐν τῷ ᾧ καὶ αὐτὸς ὁ Φωτεινὸς ἵδρυσεν, ἰδίαις δαπάναις, ἐργαστήριον ἐρευνῶν, βιβλιοθήκην καὶ μουσεῖον. Χαρακτηριστικὸν δὲ μάλιστα τῆς πρὸς τὸ νοσοκομεῖον τοῦτο ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεώς του εἶναι καὶ ὅτι ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του παρεκάλεσε νὰ ταφῇ ἐν τῷ προαυλείῳ του.

Διὰ τὴν πολύτιμον ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν του καὶ τὴν σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὸν κατὰ τῶν ἀφροδισίων νοσημάτων ἀγῶνά του, ἡ Ἀκαδημία ἐξέλεξε τὸν Φωτεινὸν τὸ 1954 τακτικὸν αὐτῆς μέλος. Οὐ μόνον δ' ὡς ἐπιστήμων ἀλλὰ καὶ ὡς ἄνθρωπος ὑπῆρξεν ὁ Φωτεινὸς ἐξαίρετος. Εὐπροσέγορος, ἐξυπηρετικός, γενναιόδωρος, ἦτο εἰς πάντας ἀγαπητός. Ἡ Ἀκαδημία εἰς τὴν ὁποίαν ὁ μεταστάς κατέλιπε διὰ τῆς διαθήκης του γενναῖον κληροδότημα, θὰ διατηρήσῃ ἄσβεστον καὶ εὐγνώμονα τὴν ἀνάμνησίν του.

Μεσοῦντος τοῦ Ὀκτωβρίου ἐπένθησεν ἡ Ἀκαδημία τὸν θάνατον ἐπιλέκτου αὐτῆς μέλους: τοῦ Νίκου Βέη, ἀποδημήσαντος πρὸς Κύριον εἰς ἡλικίαν 76 ἐτῶν.

Τέκνον τῆς εὐάνδρου Ἀρκαδίας ἐπεδόθη ὁ Βέης ἤδη ἀπὸ τῶν γυμνασιακῶν θρανίων εἰς τὴν ἔρευναν καὶ τὴν σπουδὴν τῆς βυζαντινῆς καὶ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας. Φοιτήσας δ' ἔπειτα εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἀνηγορεύθη διδάκτωρ αὐτῆς τὸ 1908. Ἀκάθεκτος ἔκτοτε ἀφιερῶθη εἰς τὰς ἀγαπητάς του βυζαντιολογικὰς ἐρεῦνας, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τῶν μονῶν τῶν Μετεώρων, περὶ τῶν ὁποίων συνέταξε μακροτάτην καὶ λίαν ἐμπερίστατον ἔκθεσιν παλαιογραφικῶν καὶ τεχνικῶν ἐρευνῶν, συντάξας ἅμα καὶ τὸν κατάλογον τῶν χ/φῶν τῶν, ἐκ τῆς μελέτης τῶν ὁποίων ἐξεπήδησαν ἀργότερον παντοῖα ἄλλα δημοσιεύματά του ἀφορῶντα εἰς βιβλιογραφικὰ σημειώματα, εἰς ἀνέκδοτα κείμενα καὶ εἰς ἄλλα ἐπὶ μέρους ἱστορικὰ καὶ φιλολογικὰ ζητήματα.

Μεταβάς κατόπιν εἰς Βερολῖνον καὶ ἐπὶ μακρὸν ἐκεῖ παραμείνας ἐν Πανεπιστημιακῷ περιβάλλοντι, συνέχισε τὴν μελέτην καὶ δημοσίευσιν πλείστων ἀνεκδότων κειμένων, ἵδρυσεν δὲ τὸ 1920 καὶ τὸ μέγας εἰς τὴν ἐπιστήμην παρασχὼν ὑπηρεσίας περιοδικὸν «Βυζαντινὰ καὶ Νεοελληνικά Χρονικά», εἰς τοὺς 18 τόμους καὶ τὰ 38 παραρτήματα τοῦ ὁποίου ἐγκατέσπειρε καὶ αὐτὸς μετ' ἄλλων πλείστας ὅσας πρωτοτύπους μελέτας του, ἀπτομένας παντοίων κλάδων τῆς βυζαντιολογικῆς ἐπιστήμης: θεολογίας, ἀγιολογίας, ἀρχαιολογίας, ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ γραμματείας, παλαιογραφίας, μεσαιωνικῆς καὶ νεωτέρας φιλολογίας, λαογραφίας, καὶ ἄλλας, γεγραμμένας πάντοτε μὲ βαθεῖαν γνῶσιν καὶ τελείαν βιβλιογραφικὴν ἐνημερότητα.

Μὲ τοιαῦτα ἐφόδια κατελθὼν τὸ 1925 εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξελέγη ὁ Βέης τακτικὸς καθηγητῆς τῆς νεοῖδρυθείσης τότε ἔδρας τῆς Βυζαντινῆς καὶ νεωτέρας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ἔνθα

λίαν καρποφόρως ἐδίδαξε μέχρι τοῦ 1940, ὅποτε ἐμπλακεῖς εἰς τὴν πολιτικὴν ἡναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου.

Δὲν ἔπαυσεν ἐν τούτοις καὶ μετὰ ταῦτα νυχθημερὸν νὰ ἐργάζεται ὁ ἀκάματος Βέης, ἀλλὰ νέαν πάντοτε καὶ πολύτιμον ἐξηκολούθησε νὰ προσφέρῃ συμβολὴν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν πηγῶν τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ λογοτεχνίας. Εἰς τὴν μεγάλην του δὲ ταύτην πρὸς τὴν Ἐπιστήμην συμβολὴν καὶ τὴν καθόλου εὐρυμάθειάν του ἀπιδουῖσα καὶ ἡ Ἀκαδημία κατέλεξεν αὐτὸν τὸ 1943 μεταξὺ τῶν τακτικῶν μελῶν τῆς.

Ὡς ἄνθρωπος ὁ Βέης διεκρίνετο διὰ τὴν εἰλικρίνειαν τῶν αἰσθημάτων του, διὰ τὴν παρρησίαν του ἀλλὰ καὶ τὴν καλωσύνην του, τὴν ἄκραν δημοκρατικότητα καὶ τὴν χάριν τοῦ πνεύματος, δι' ὧν προτερημάτων εἶχε κατακτήσει τὴν ἀγάπην πάντων. Δι' ὃ καὶ ζωηρὰ καὶ ἀνεξίτηλος θὰ μείνῃ εἰς τὴν μνήμην μας πάντοτε ἡ ἀνάμνησίς του.

Ἐνα μῆνα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βέη ἀπώλεσεν ἡ Ἀκαδημία καὶ τρίτον ἐπίλεκτον αὐτῆς μέλος τὸν κατέχοντα τὴν ἔδραν τῶν στρατιωτικῶν ἐπιστημῶν ναύαρχον τοῦ Π. Ν. ἐν ἀποστρατεῖᾳ **Στυλιανὸν Λυκούδην**.

Υἱὸς τοῦ διακεκριμένου νομομαθοῦς καὶ λογοτέχνου Ἑμμανουὴλ Λυκούδη, ἐγεννήθη ὁ Στυλιανὸς καὶ ἐσπούδασε κατ' ἀρχὰς ἐν Ἑρμουπόλει, συνέχισε δὲ τὰς σπουδὰς του εἰς Ἀθήνας. Καταταχθεὶς δ' ἔπειτα μετ' ἐπιτυχεῖς ἐξετάσεις εἰς τοὺς δοκίμους τὸ 1891 ὑπηρέτησεν ἀπὸ τοῦ 1895 συνεχῶς ὡς ἀξιωματικὸς, ἀνελθὼν πάσας τὰς βαθμίδας τῆς ναυτικῆς ἱεραρχίας. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1910 διηύθυνεν ἐπιτυχῶς ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν τὴν ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ναυτικῶν ὑπηρεσίαν τῶν Φάρων, καθ' ἣν ἀνέπτυξε μεγάλην δραστηριότητα καὶ πρωτοβουλίαν, ἐγκαταστήσας 300 φάρους καὶ φανοὺς εἰς ὅλους τοὺς σκοπέλους καὶ τὰ ἐρημόνησα τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὅποια λεπτομερῶς ἐγνώριζε. Συνέγραψε δὲ μάλιστα καὶ πλεῖστα σχετικὰ πρὸς τοὺς φάρους πονημάτια, ἀποβάς οὕτω καὶ αὐτὸς φάρος τῶν ναυτιλλομένων. Ἐφ' ᾧ καὶ τὸ Κράτος ἀναγνωρίζον τὰς ὑπηρεσίας του ἐβάπτισε μὲ τὸ ὄνομά του ἐν τῶν πλοίων τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ τῶν φάρων.

Πλὴν ὅμως τῶν περὶ φάρων ἔργων του συνέγραψεν ὁ Λυκούδης καὶ πλεῖστα ναυτικά, γεωγραφικά, ἱστορικά καὶ μαθηματικά ἄρθρα εἰς ἔγκριτα περιοδικὰ καὶ ἐγκυκλοπαιδείας δι' ὧν κατέδειξε τὴν πολυμερῆ αὐτοῦ

μόρφωσιν, ἥς ἕνεκα καὶ ἐξελέγη πρόεδρος κατ' ἀρχάς καὶ εἴτα τακτικὸν μέλος τῆς Ἀκαδημίας.

Ὡς ἄνθρωπος ὁ Λυκούδης ὑπῆρξε θυμόσοφος, μεγάλῳ ψυχος, εὐγενής, καλοκάγαθος καὶ μετριόφρων, χιουμοριστὴς δὲ λίαν εὐχάριστος εἰς τὴν συναναστροφὴν του. Ἡ Ἀκαδημία αἰσθάνεται βαθεῖαν θλίψιν διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ ναυτικοῦ τούτου καὶ ἐπιστήμονος, ἀξίου τέκνου τῆς ἑλληνικῆς Πατρίδος.

Μετὰ βραχεῖαν νόσον ἐξέλιπε τὴν 19ην Νοεμβρίου εἰς ἡλικίαν 80 ἐτῶν τέταρτον ἐκλεκτὸν τῆς Ἀκαδημίας μέλος, ὁ **Σπυρίδων Δοντᾶς**.

Καταγόμενος ἐκ γνωστῆς οἰκογενείας ἀγωνιστοῦ τοῦ 21, ἐσπούδασεν ὁ Δοντᾶς κατ' ἀρχάς ἐν Ἀθήναις, ἔνθα καὶ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς τὸ 1898, συνέχισε δ' ἔπειτα τὰς σπουδὰς του εἰς Γερμανίαν. Ἐπανελθὼν εἰς Ἑλλάδα διετέλεσε κατ' ἀρχάς βοηθὸς τοῦ ἀειμνήστου Ἀκαδημαῖκου Ρήγα Νικολαΐδου, τὸ δὲ 1916 διωρίσθη, κατόπιν διαγωνισμοῦ, ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς Γενικῆς Φυσιολογίας. Κατὰ τὸ 1927 διεδέχθη τὸν Νικολαΐδου εἰς τὴν τακτικὴν ἔδραν τῆς Πειραματικῆς Φυσιολογίας, ἐν ᾗ διετέλεσε μέχρι τοῦ 1947, ὅτε ἀπεσύρθη τοῦ Πανεπιστημίου.

Φύσις ἀκούραστος καὶ ἐρευνητικὴ ὁ ἐκλιπὼν διαπρεπὴς ἐπιστήμων ὑπῆρξεν ἐκ τῶν συνεκδοτῶν τῶν Ἀρχείων τῆς Γενικῆς Βιολογίας, συνέγραψε δὲ πλῆθος διατριβῶν καὶ βιβλίων εἰς Ἑλληνικὴν, Γαλλικὴν καὶ Γερμανικὴν γλῶσσαν. Εἰς τοὺς διεθνεῖς ἱατρικοὺς κύκλους ἐγένετο εὐρύτερον γνωστὸς διὰ τῶν ἐργασιῶν του περὶ ὄνείρων, πνευματισμοῦ, τοπικῶν ἐρεθισμάτων τοῦ κέντρου τῆς θερμότητος, ταχυπνοίας καὶ ἄλλων. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του ἰδιαιτέρας μνείας ἄξια τυγχάνουσιν ἡ Φαρμακολογία του, ἡ δίτομος Φυσιολογία τοῦ ἀνθρώπου ὡς καὶ αἱ ἀσκήσεις Φυσιολογικῆς Χημείας. Ἐνδιαφέρουσαι ἐπίσης ὅσον καὶ γλαφυραὶ ὑπῆρξαν αἱ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ γενόμεναι ἐπιστημονικαὶ ἀνακοινώσεις καὶ διαλέξεις του.

Τὴν ἐπιστημονικὴν ἱκανότητα τοῦ ἀειμνήστου καὶ μέχρι βαθέος γήρατος θαλεροῦ συναδέλφου ἐπλασιῶν εὐγένεια αἰσθημάτων καὶ ἀπροσποίητος καλωσύνη, τῶν ὁποίων οἱ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ θὰ διατηρήσωμεν ζωηρὰν τὴν ἀνάμνησιν.

Πρὸς μερικὴν ἀναπλήρωσιν τῶν ἐκ τοῦ θανάτου προελθόντων κενῶν ἐξέλεξεν ἡ Ἀκαδημία ἐν τῇ Τάξει τῶν Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν τὸν διακεκριμένον καὶ ἔξω τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος εὐφήμως γνωστὸν Λέσβιον

λογοτέχνην κ. **Στράτην Μυριβήλην**, τοῦ ὁποῦ ἀπεκδεχόμεθα γόνιμον τὴν δρᾶσιν καὶ ἐντὸς τῆς ᾽Ακαδημίας.

Ἐκ δὲ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ Ἑλλήνων ἐπιστημόνων ἐγένετο ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς ᾽Ακαδημίας ἐν τῇ Τάξει τῶν Θετικῶν Ἑπιστημῶν ὁ ἐν Καῖρῳ ἔγκριτος ἱατρός κ. **Χρῆστος Αὐγερινός**, διαπρεπὴς ἐπιστήμων, τοῦ ὁποῦ ἢ ἐν Αἰγύπτῳ καθόλου ἱατρικῇ δρᾶσις ἀπὸ τε πρωτοτύπου ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως καὶ ἀπὸ πρακτικῆς ἱατρικῆς ἐξασκήσεως τιμᾷ τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα.

Εὐεργέτας αὐτῆς ἀνεκήρυξεν ἐφέτος ἡ ᾽Ακαδημία τοὺς εἰς αὐτὴν σημαντικὰ ἀκίνητα κληροδοτήσαντας: **Πέτρον Ἀγγελετόπουλον**, **Σωτήριον Ματράγκαν** καὶ **Βασίλειον Κουρεμένον**, **Δωρητὴν** δὲ τὸν συνάδελφον κ. **Σωκράτην Κουγέα**ν, πάνυ γενναιοφρόνως δωρήσαντα τῇ ᾽Ακαδημίᾳ πρωτότυπον Χρυσόβουλλον λόγον Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου.

Πλὴν δὲ τῶν εὐεργετῶν καὶ τῶν δωρητῶν ἦλθον καὶ ἐφέτος ἐπίκουροι τῆς ᾽Ακαδημίας εἰς τὸν ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ ἀγαθοῦ ἀγῶνα αὐτῆς οἱ ἐξῆς ἀθλοθέται καὶ δωρηταί. Καὶ δὴ πρῶτον:

Ἡ ᾽Αγροτικὴ **Τράπεζα** τῆς Ἑλλάδος, συνεχίζουσα τὴν εὐγενῆ αὐτῆς παράδοσιν, ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ᾽Ακαδημίας 30 χιλιάδας δραχμῶν πρὸς ἴδρυσιν 3 βραβείων ἐπωνύμων αὐτῆς.

Ἡ **Κα Σοφία Καραπαναγιώτου** ὁμοίως δρχ. 10 χιλιάδας.

Ἡ **Πανευρυτανικὴ Ἑνωσις** δρχ. 15 χιλιάδας.

Ἡ ᾽Εταιρεία **Εὐβοϊκῶν Σπουδῶν** δρχ. 20 χιλιάδας.

Τέλος ἡ **Μπάγκειος Ἐπιτροπὴ** προσεφέρθη νὰ παρέχῃ ἐτησίως 12 χιλιάδας δρχ. διὰ λαογραφικὰς ἀποστολὰς τῆς ᾽Ακαδημίας καὶ διέθεσεν ἐφάπαξ δρχ. 11 χιλιάδας πρὸς ἀγορὰν μαγνητοφώνου διὰ τὴν Ἑθνικὴν Μουσικὴν Συλλογὴν τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου.

Πρὸς πάντας τοὺς ἀνωτέρω χορηγοὺς ἡ ᾽Ακαδημία ἀπευθύνει καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου τὰς θερμὰς αὐτῆς εὐχαριστίας καὶ τὴν ζωντανὴν συγκίνησιν αὐτῆς, ὅτι τυγχάνει τοιαύτης ἀναγνωρίσεως καὶ πολυτίμου ἐνθαρρύνσεως.

Ἡ αὐτὴ στοργὴ ἐξεδηλώθη ἐφέτος καὶ διὰ τῶν πρὸς τὴν Βιβλιοθηκὴν τῆς ᾽Ακαδημίας ἀποστολῶν, αἱ ὁποῖαι εἴτε ὑπὸ τύπον δωρεᾶς—ὡς ἡ τῶν τέκνων τοῦ ἀειμνήστου Ἀναστασίου Σταμούλη ἐξ 143 τόμων καὶ τευχῶν καὶ ἡ τῆς κ. Καίτης Ἀρβανιτίδου ἐκ 15 σπανίων τόμων—εἴτε ἐπ' ἀνταλλαγῇ τῶν δημοσιευμάτων ἡμῶν, μεγάλως ἐπλούτισαν καὶ κατὰ τὸ

1958 τὴν εἰς ἔντυπα περιουσίαν τοῦ Ἰδρύματος. Εἰσῆλθον οὕτω ἐφέτος νέοι τόμοι καὶ τεύχη ἐν συνόλῳ 1488.

Τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τῆς Ἀκαδημίας περιελήφθη εἰς τὰ τακτικὰ αὐτῆς δημοσιεύματα, ἥτοι εἰς τὰ Πρακτικὰ αὐτῆς, τὰς Πραγματείας τῆς καὶ τὰς ἐπιστημονικὰς ἐκδόσεις τῶν εἰς αὐτὴν προσηρτημένων Ἀρχείων.

Ἐκ τῶν δημοσιευμάτων τούτων ἐξετυπώθησαν ἐφέτος: Τὰ Πρακτικὰ τοῦ 1957 (τόμος 32ος) καὶ τοῦ Δημοσθένους Οἰκονομίδου, ἡ Γραμματικὴ τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου τοῦ Πόντου.

Ὁ 7ος τόμος τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου.

Ὁ 8ος τόμος τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Ἀρχείου Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου καὶ

Ὁ 8ος τόμος τοῦ Λεξικογραφικοῦ Δελτίου.

ὑπὸ ἐκτύπωσιν δ' εὐρίσκονται:

Τὰ Πρακτικὰ τοῦ 1958 (33ος τόμος).

Ὁ 23ος καὶ 24ος τόμος τῶν Πραγματειῶν καὶ

Ὁ 9ος καὶ ὁ 10ος τόμος τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου.

Ἐπιστημονικαὶ ἀνακοινώσεις καὶ ὁμιλίαι κατὰ τὰς δημοσίας Συνεδρίας τῆς Ἀκαδημίας ἐγένοντο ἐν ὧν 49.

Τὸ διὰ τῶν προσηρτημένων εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀρχείων συντελεσθὲν ἐπιστημονικὸν ἔργον κατανέμεται ὡς ἑξῆς:

Τὸ ὑπὸ τὴν Διεύθυνσιν τοῦ κ. **Ἰ. Καλλέρη** τελοῦν Ἀρχεῖον Ἐκδόσεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσης ἡσχολήθη εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν, σύνταξιν καὶ ἀνασύνταξιν τῆς σειρᾶς *γαρδέλλι* καὶ ἑξῆς, ἅτινα θ' ἀποτελέσουν τὸ 2ον τεῦχος τοῦ 4ου τόμου τοῦ Λεξικοῦ, τοῦ ὁποῦ ἐκτυποῦται ἤδη τὸ 1ον τεῦχος. Ἐνήργησε δ' ἐπίσης ἀποστολὰς συντακτῶν αὐτοῦ πρὸς συλλογὴν γλωσσικοῦ ὕλικου, ἥτοι τοῦ κ. Μάνεση εἰς Μακεδονίαν καὶ Θράκην, τοῦ κ. Καραναστάση εἰς Δωδεκάνησον καὶ τὸν κ. Πούλου εἰς Σάμον.

Ἐπεμελήθη ὡσαύτως καὶ τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ ἐξ 172 σελίδων 8ου τόμου τοῦ Λεξικογραφικοῦ Δελτίου.

Τὸ ὑπὸ τὴν Διεύθυνσιν τοῦ κ. **Γ. Σπυριδάκη** Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον ἡσχολήθη μὲ τὴν συλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης, τὴν ἀποδελτίωσιν καὶ ἀρχειακὴν ἐπεξεργασίαν τῶν δημῳδῶν ᾠμάτων καὶ παροιμιῶν, συνέχισε τὴν παρασκευὴν ἐκδόσεως Ἐκλογῆς ἐκ τῶν δημῳδῶν ᾠμάτων καὶ ἐπεράτωσε τὴν σύνταξιν Λαογραφικῆς βιβλιογραφίας τῆς περιόδου 1921-1938. Ἐνήργησε δὲ καὶ αὐτὸ ἀποστολὰς τοῦ προσωπικοῦ του πρὸς συλλογὴν

λαογραφικοῦ γλωσσικοῦ ὕλικου, διὰ τοῦ κ. Σπυριδάκη εἰς Λέρον, διὰ τοῦ κ. Λουκάτου εἰς Μεγανήσι Λευκάδος, διὰ τοῦ κ. Οἰκονομίδη εἰς Σουλιοτοχώρια τῆς Ἡπείρου καὶ διὰ τοῦ κ. Περιστέρη εἰς Ρόδον καὶ Κῶ.

Ἡ Ἑθνικὴ Μουσικὴ Συλλογὴ τοῦ Ἀρχείου τούτου ἐπλουτίσθη διὰ τῆς ἐπὶ ταινιῶν μαγνητοφώνου ἀναπαραγωγῆς 655 δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ χορῶν. Τέλος ἡ Μουσικακὴ Συλλογὴ τοῦ αὐτοῦ ἀρχείου ἠυξήθη διὰ προσθήκης 30 νέων ἀντικειμένων.

Τὸ ὑπὸ τὴν Διεύθυνσιν τοῦ κ. **Μ. Μανούσασκα** Μεσαιωνικὸν Ἀρχεῖον συνέχισε καὶ ἐφέτος τὴν ἀποδελτίωσιν κειμένων καὶ μελετῶν, συνέταξε καὶ ἐξετύπωσε Κανονισμόν ἀποδελτιώσεως, ἐνήργησε δὲ ἀποστολὰς τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ του. Οὕτω ὁ συντάκτης αὐτοῦ κ. Βρανούσης, μεταβὰς κατὰ τὰς θερινὰς διακοπὰς εἰς Ρουμανίαν καὶ Γιουγκοσλαβίαν, ἠρεύνησε 1500 κώδικας τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας, ἐφωτογράφησεν ἄνω τῶν 2000 χειρογράφων σελίδων, ἐν αἷς θούρια καὶ ἐθνεγερτικὰ κείμενα τοῦ Ρήγα καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ καὶ πλεῖστα ἄλλα ἀνεκδότα ἀπομνημονεύματα γνωστῶν Φιλικῶν καὶ Ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀνεκδότους συγγραφάς, ἐπιστολὰς ἐπιφανῶν λογίων τῆς τουρκοκρατίας, χρονικά, σιγίλλια κλπ.

Ἀφ' ἐτέρου ὁ Διευθυντὴς τοῦ Ἀρχείου κ. Μανούσασκας, μεταβὰς τὸ φθινόπωρον εἰς Ἰταλίαν ὡς ὁ πρῶτος φιλοξενούμενος τοῦ ἐν Βενετίᾳ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἀκαδημίας τελούντος Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βυζ. καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν, εἰργάσθη εἰς τὰ Κρατικὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας ἔνθα ἐμελέτησε σημαντικὸν τμῆμα τοῦ πολυτίμου Ἀρχείου τοῦ Δουκὸς τῆς Κρήτης καὶ νοταριακὰ ἀρχεῖα τῆς νήσου, ἀντέγραψε δὲ καὶ ἐφωτογράφησε πολυάριθμα ἄγνωστα ἔγγραφα διαφωτίζοντα τὴν ἐν γένει ἱστορίαν τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ καὶ ἰδίᾳ τῆς Βενετοκρατουμένης Κρήτης. Εἰργάσθη δ' ἐπίσης ἐπὶ τινὰς ἡμέρας καὶ εἰς τὰς Βιβλιοθήκας τοῦ Βατικανοῦ καὶ τῆς Φλωρεντίας.

Τὸ ὑπὸ τὴν Διεύθυνσιν τοῦ κ. **Ἰ. Βισβίξη** Ἀρχεῖον Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου ἠσχολήθη καὶ ἐφέτος μὲ τὸ δίκαιον τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας, ἰδιαίτερος δὲ τῶν Κυκλάδων, ὧν ἠρευνήθησαν νοταριακοὶ κώδικες τῶν νήσων Μυκόνου, Πάρου καὶ Νάξου τοῦ 17ου, 18ου καὶ 19ου αἰῶνος. Παραλλήλως πρὸς τὴν ἐργασίαν ταύτην ἐξητάσθησαν καὶ ἐπίσημα πρωτόκολλα δημοσίων ἀρχῶν καὶ ἔγγραφα τῆς Καποδιστριακῆς ἐποχῆς, ἐξ ὧν ἀντεγράφησαν ἐκλεκταὶ γνωμοδοτήσεις, νομοπαρασκευαστικαὶ ἐργασίαι καὶ ὑπομνήματα ἐπ' αὐτῶν νομικῶν προσωπικοτήτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Τὸ ὑπὸ τὴν Διεύθυνσιν τοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Κόλια νεοσύστατον Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ ὡς πρώτην ἐπιδίωξιν αὐτοῦ ἔταξε τὴν μελέτην τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Δυτ. Θράκην συμβάντων ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν δύο τούτων ἐπαρχιῶν μέχρι τοῦ 1950. Ἡ μελέτη αὕτη προήχθη διὰ τῆς εἰς τὰ ἀρχεῖα διαφόρων Κρατικῶν ὑπηρεσιῶν ὡς καὶ εἰς τὰ σχετικὰ δημοσιεύματα ἀναζητήσεως καὶ συγκεντρώσεως σχετικῶν πληροφοριῶν. Τὸ αὐτὸ Ἀρχεῖον ἡσχολήθη ἐπίσης καὶ μὲ τὴν συγκέντρωσιν εἰδήσεων ἀφορώσων εἰς τὸν Ἀπόδημον Ἑλληνισμόν. Ἔχομεν δι' ἐλπίδος ὅτι ἡ παντελὴς ἔλλειψις βοηθητικοῦ προσωπικοῦ, ἐξ ἧς πάσχει τὸ Ἀρχεῖον τοῦτο, θέλει θεραπευθῇ κατὰ τὸ ἐπερχόμενον ἔτος, ὥστε ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτοῦ ἀπόδοσις ν' ἀποβῇ πλουσιωτέρα.

Εἰς τὸ ἀνωτέρω ἐκτεθὲν ἐπιστημονικὸν ἔργον τῆς Ἀκαδημίας πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἡ ἀρχαιολογικὴ ἀνασκαφὴ τὴν ὁποῖαν ἀπὸ ἐτῶν ἐνεργεῖ ἡ Ἀκαδημία πρὸς ἀποκάλυψιν τῆς εὐγενοῦς αὐτῆς καταγωγῆς, ἥτοι τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Πλάτωνος. Αἱ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἐφόρου ἀρχαιοτήτων κ. Σταυροπούλου καὶ τὴν ἐποπτεῖαν ἀρχαιολόγων Ἀκαδημαϊκῶν συνεχισθεῖσαι καὶ ἐφέτος ἀνασκαφαὶ παρέσχον, κατὰ τὸν ἀνασκάψαντα, σοβαρὰς ἐνδείξεις ὅτι ἡ ἀποκαλυφθεῖσα πρωτοελλαδικὴ οἰκία τοῦ 2300 περίπου π. Χ. εἶναι ἡ τοῦ πρώτου οἰκιστοῦ τῆς περιοχῆς ταύτης, μυθικοῦ ἥρωος Ἀκαδήμου.

Τὴν μετὰ τῶν ξένων σοφῶν καὶ ἐπιστημονικῶν Ἰδρυμάτων ἐπικοινωνίαν ἐπεδίωξεν ἡ Ἀκαδημία κατὰ τὸ διαρρεῦσαν ἔτος οὐ μόνον δι' ἀνταλλαγῆς τῶν δημοσιευμάτων της ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐνεργοῦ συμμετοχῆς ἀντιπροσώπων αὐτῆς εἰς Διεθνεῖς Συνόδους καὶ Συνέδρια. Οὕτω εἰς μὲν τὴν ἐν Βρυξέλλαις Σύνοδον τῆς Διεθνοῦς Ἐνώσεως τῶν Ἀκαδημιῶν ἀντιπροσωπεύθη διὰ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Ἱ. Καλιτσουνάκη.

Εἰς τὸ ἐν Μονάχῳ 11ον Διεθνὲς Συνέδριον Βυζαντινῶν Σπουδῶν διὰ τῶν ἀκαδημαϊκῶν Κ. Ἀμάντου καὶ Α. Ὁρλάνδου καὶ τῶν Διευθυντῶν τῶν ἀρχείων αὐτῆς Μ. Μανούσακα καὶ Γ. Σπυριδάκη.

Εἰς τὸ ἐν Ρώμῃ 7ον Διεθνὲς Συνέδριον Κλασσικῆς Ἀρχαιολογίας διὰ τῶν Ἀκαδημαϊκῶν Α. Ὁρλάνδου καὶ Σ. Μαρινάτου.

Εἰς τὸ ἐν Βρυξέλλαις Διεθνὲς Συνέδριον Ὀφθαλμολογίας διὰ τοῦ προέδρου αὐτῆς Γ. Κοσμετάτου καὶ εἰς τὸ ἐν Βιέννῃ Διεθνὲς Συνέδριον Βιοχημείας διὰ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Ἱ. Πολίτη.

Ἀναφέρομεν ἐν τέλει ὅτι ὁ Ἀκαδημαϊκὸς Γ. Ἰωακείμογλου ἔτυχε

της τιμῆς νὰ διορισθῇ ὑπὸ τῆς ἐν Γενεύῃ Παγκοσμίου Ὁργανώσεως Ὑγιείας μέλος τοῦ Ὁργάνου Ἐλέγχου τῶν ναρκωτικῶν.

Συμπληροῦσα τὸ ἐπιστημονικὸν αὐτῆς ἔργον ἡ Ἀκαδημία καὶ ἐνισχύουσα πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν ἀπονέμει καὶ ἐφέτος τὰς ἑξῆς τιμητικὰς διακρίσεις :

Α') *Μετὰ γνώμην τῆς Α' Τάξεως* καὶ ἔγκρισιν τῆς Ὀλομελείας ἀπονέμεται *ἔπαινος* εἰς τὸν κ. **Σάββαν Γεωργίου** διὰ τὸν ἀληθῆ ἄθλον, τὸν ὁποῖον ἐπετέλεσε, διαπλεύσας μετὰ τῆς συζύγου του τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανὸν καὶ τὴν Μεσόγειον δι' ἄπλοῦ ἱστιοφόρου ἀκατίου, ἀποδείξας διὰ τοῦ κατορθώματός του τούτου, ὅτι συνεχίζονται εἰσέτι αἱ λαμπραὶ ναυτιλιακαὶ παραδόσεις τῶν Ἑλλήνων.

Β') *Μετὰ γνώμην τῆς Β' Τάξεως* καὶ ἔγκρισιν τῆς Ὀλομελείας ἀπονέμεται *ἔπαινος* εἰς τὸν κ. **Πάνον Βασιλείου** διὰ τὴν ἐμπεριστατωμένην μελέτην αὐτοῦ περὶ **Εὐγενίου Γιαννούλη τοῦ Αἰτωλοῦ**, δι' ἧς διαφωτίζεται ὁ βίος καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἱεροδιδασκάλου καὶ ἡ ὅλη δρᾶσις τῶν Σχολῶν τῶν Ἀγράφων κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Ἡ μελέτη τοῦ κ. Βασιλείου, στηριχθεῖσα ἐπὶ ἐπιμελοῦς ἐρεῦνης τῶν πηγῶν, ἐμφανίζει τὴν ὕλην αὐτῆς καλῶς ταξινομημένην καί, τὸ σπουδαιότερον, προσάγει νέα στοιχεῖα σχετικὰ πρὸς τοὺς διδασκάλους καὶ τοὺς μαθητὰς τῶν Σχολῶν ἐκείνων.

Ἐπαινος ἀπονέμεται εἰς τὸν κ. **Ἰωάννην Μελᾶν** διὰ τὸ δίτομον πόνημα αὐτοῦ περὶ τῆς Ἱστορίας τῆς νήσου Ἰκαρίας, ὅπερ, καίπερ μὴ συντεταγμένον μετ' αὐστηρῶς ἐπιστημονικῆς μεθόδου, ὅμως δεικνύει τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ συγγραφέως καὶ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ πρὸς τὴν νέαν του Πατρίδα, τῆς ὁποίας τὴν ἱστορίαν ἐκοπίασε νὰ συγγράψῃ, κατορθώσας διὰ τοῦ ζήλου του νὰ συλλέξῃ ἀξιόλογον εἰς ποιότητα καὶ πλούσιον εἰς ποσότητα λαογραφικὸν καὶ γλωσσικὸν ὕλικόν τῆς μικρᾶς νήσου Ἰκαρίας, τῆς ὁποίας ὁ βίος καὶ ἰδίως ἡ γλῶσσα παρουσιάζει ἀνέκαθεν ἐπιστημονικὸν καὶ ἐθνικὸν διὰ τὰ ἀρχαῖα αὐτῆς λείψανα ἐνδιαφέρον, τὸ ὁποῖον ἐνισχύει καὶ προσάγει τὸ ἔργον τοῦ κ. Μελᾶ.

Ἐπαινος ἀπονέμεται εἰς τὴν **Ἐμπορικὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος**, διότι ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς πεντηκονταετηρίδος ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς, δαψιλῶς χορηγοῦσα, ἐνεφάνισεν εἰς πλουσίαν ἔκδοσιν μεγάλην συλλογὴν ἔργων τῶν Ἑλλήνων ζωγράφων τοῦ 19ου αἰῶνος, μαρτυροῦσαν οὐ μόνον

τὴν Ἑλληνικὴν ἐπίδοσιν εἰς τὸν τομέα τῆς τέχνης κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα—ἥτις ἀποτελεῖ κεφάλαιον τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ—ἀλλὰ καὶ τὴν σύγχρονον ἑλληνικὴν τεχνικὴν πρόοδον, ἥτοι τὰς ἑλληνικὰς δυνατότητας, διὰ τῶν ὁποίων ἡ ἔκδοσις αὐτῆς ἀμιλλᾶται πρὸς τὰς ἀναλόγους ἐκδόσεις τῶν προηγμένων χωρῶν. Παρὰ τὰς ἀτελείας τοῦ κειμένου εἰς ἐπιλογὴν πινάκων καὶ παράλειψιν ἀξιολόγων ζωγράφων τοῦ 19ου αἰῶνος ὅμως, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ πρῶτον ἐπιχειρεῖται ἐν Ἑλλάδι τοιαύτη ἐργασία καὶ μάλιστα τοσοῦτον δαπανηρά, ἐκρίθη δίκαιον ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας, ὅπως ἀπονεμηθῇ ἔπαινος εἰς τὴν ἐκδοῦσαν τὸ ἔργον Ἑμπορικὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπαινος ἀπονέμεται εἰς τὸν κ. **Σταῦρον Νικολαΐδην** διὰ τὸ ἐκ 309 σελίδων ἔργον αὐτοῦ *Ἑλενόποντος - Ἡράκλεια Πόντου*, ὅπερ συνέταξεν ἀναδιφήσας αὐτοπροσώπως τὰ παλαιὰ κείμενα καὶ παραθέσας αὐτοουσίας πάσας σχεδὸν τὰς ἀρχαίας πηγὰς, μεταφράσας δὲ καὶ τὰς περισσοτέρας αὐτῶν εἰς τὴν νεοελληνικὴν. Καίτοι δὲ τὸ ἔργον δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς θεμελιώδεις ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, αἱ δὲ κρίσεις περὶ προσώπων καὶ ἱστορικῶν καταστάσεων προκαλοῦν συχνάκις τὴν ἐντύπωσιν τῆς προχειρότητος, ὅμως ἡ Ἀκαδημία, ἀποβλέψασα εἰς τὸ ὅτι ἀποτελεῖ ἐπαρκῶς ἐπιτυχῇ προσπάθειαν διασώσεως τῶν ἐθνικῶν ἱστορικῶν ἀναμνήσεων τοῦ μακρινοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἔκρινε δίκαιον ν' ἀπονεύμῃ ἔπαινον εἰς τὸ ἔργον αὐτὸ τοῦ κ. Νικολαΐδη.

Βραβεῖον ἀπονέμεται εἰς τὸν κ. **Νικηφόρον Μοσχόπουλον** διὰ τὸ ὁγκῶδες αὐτοῦ ἔργον *La Terre Sainte*, ὅπερ, συντεταγμένον μὲ εὐθυκρισίαν, πλοῦτον μαρτυριῶν, παραπομπῶν καὶ σημειώσεων, ἀποδεικνύει τὸν συγγραφέα του ἐξαίρετον καὶ στοχαστικὸν γνώστην τῆς τε πολιτικῆς καὶ τῆς διπλωματικῆς ἱστορίας τῶν Ἀγίων Τόπων τῆς Χριστιανοσύνης.

Βραβεῖον ἀπονέμεται εἰς τὸν στρατηγὸν **Γεώργιον Σπυρίδωνος** διὰ τὸ βιβλίον αὐτοῦ *«Πόλεμος καὶ ἐλευθερία»*, ὅπερ ἀποτελεῖ πολύτιμον συμβολὴν εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας καὶ ἰδίᾳ τῶν τελικῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῆς, λόγῳ τῆς ἀναμφισβητήτου ἀρμοδιότητος τοῦ συγγραφέως του, διατελέσαντος ἀρχηγοῦ τῆς Ὑπηρεσίας Μεταφορῶν κατὰ τὴν τελικὴν μάλιστα φάσιν τῶν ἐπιχειρήσεων, παρουσιάζει δὲ συνάμα καὶ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον ὡς διατύψεις γραπτοῦ λόγου.

Τὸ ἀργυροῦν αὐτῆς **μετάλλιον** ἀπονέμει ἡ Ἀκαδημία εἰς τὸ ζεῦγος **Ὁκταβίου καὶ Μέλπως Merlier** καὶ δὴ εἰς μὲν τὸν φιλελληνικώτατον κύ-

ριον Ὀκτάβιον Merlier διὰ τὰς εὐγενεῖς πρωτοβουλίας καὶ τὰ ἔργα, τὰ ὅποια ὡς Διευθυντῆς τοῦ ἐνταῦθα Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου ἐπετέλεσεν ὑπὲρ τοῦ πνευματικοῦ μας πολιτισμοῦ, ἔξοχα δείγματα τῶν ὁποίων ἔστωσαν, μεταξὺ πολλῶν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἢ κατ' ἔτος ἀπὸ δεκαετίας καὶ πλέον γαλλιστὶ ἐκδιδόμενη μνημειώδης Νεοελληνικὴ Βιβλιογραφία, δι' ἧς γίνεται γνωστὴ εἰς τὰ πέρατα τοῦ κόσμου ἡ νεοελληνικὴ πνευματικὴ παραγωγή, ἀφ' ἑτέρου δ' ἡ πέρυσιν, μετὰ τόσης εὐσυνειδησίας, ἐπιστημοσύνης καὶ καλαισθησίας ὀργανωθείσα ἔκθεσις Σολωμοῦ.

Εἰς δὲ τὴν ὑπέροχον Ἑλληνίδα σύζυγον αὐτοῦ κυρίαν Μέλπων Μερλιέ, Διευθύντριαν τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, διὰ τὴν ἀληθῶς ἐθνικὴν ἐργασίαν, ἣν ἐπετέλεσε καὶ ἐπιτελεῖ τὸ ἐν λόγῳ Κέντρον πρὸς περίσῳιν τῶν παραδόσεων τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μ. Ἀσίας, δι' ἐκδόσεως σειρᾶς ἐξαιρέτων μελετῶν περὶ τῆς λαογραφίας, τῆς θρησκευτικῆς τέχνης, τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, τῶν τραγουδιῶν καὶ τῶν παραδόσεων διαφόρων περιοχῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ αὐτοῦ, οὐχ' ἤττον δὲ καὶ διὰ τὴν συλλογὴν καὶ ἐκ προφορικῶν διηγήσεων καταγραφὴν τοῦ Χρονικοῦ τῆς Ἐξόδου τῶν Μικρασιατῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ 1922, ἔργου πολυτίμου διὰ τὴν ἱστορικὴν μνήμην τοῦ Ἑθνους μας.

Γ') *Μετὰ γνώμην τῆς Γ' Τάξεως* καὶ ἔγκρισιν τῆς Ὀλομελείας ἀπονέμει ἡ Ἀκαδημία *Ἑπαινον* εἰς τὸν κ. Χρῆστον Ἀγαλλόπουλον διὰ τὸ προσφάτως ἐκδοθὲν ἔργον αὐτοῦ «*Εἰσαγωγή εἰς τὸ Ἑργατικὸν Δίκαιον*», ὅπερ ἀποτελεῖ καθολικὴν ἐπισκόπησιν τῶν προβλημάτων τοῦ Ἑργατικοῦ Δικαίου καὶ ἀξιόλογον θεωρητικὴν συμβολὴν εἰς τὴν πολὺπλευρον ἔρευναν βασικῶν θεμάτων αὐτοῦ.

Ἑπαινον εἰς τὸν κ. Νικόλαον Μανούσην διὰ τὸ νεωστὶ ἐκδοθὲν ἔργον αὐτοῦ «*Ἡ σύγχρονος διεθνὴς Κοινωνικὴ Πολιτικὴ*», ὅπερ ἀποτελεῖ ἀξίαν λόγου συμβολὴν εἰς τὸ μέγα πρόβλημα τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, ἐλάχιστα περὶ τοῦ ὁποῖου ἔχουσι γραφῇ παρ' ἡμῖν μέχρι τοῦδε ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς συνθετικῆς τῶν διεθνῶν κειμένων ἐρεῦνης—ἐξαιρέσει τῶν περὶ τοῦ θεσμοῦ τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν.

Εὐφημιον μνείαν ποιεῖται ἡ Ἀκαδημία τοῦ κ. Παναγιώτου Στάμου, καθηγητοῦ τοῦ ἐν Πολυγύρῳ τῆς Χαλκιδικῆς Γυμνασίου, διὰ τὴν συμπαθεῖ προσπάθειαν αὐτοῦ τῆς εἰς τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν ἀποδόσεως καὶ ἰδίαις αὐτοῦ δαπάναις ἐκδόσεως καὶ δωρεὰν διανομῆς ἔργων τοῦ μεγάλου τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν Πατρὸς Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

Βραβεῖον ἀρετῆς ἀπονέμει ἡ Ἀκαδημία εἰς τὴν γηραιὰν διδασκάλισσαν κ. **Φωτεινὴν Παπαδημητρίου**, κάτοικον Σερρών καὶ θυγατέρα Σερραίου ὀπλαρχηγοῦ, διὰ τὰς πολλὰς καὶ ἐξαιρέτους ὑπηρεσίας, ἃς προσέφερεν εἰς τὸ Ἕθνος καὶ τὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα, ὅτε ὑπηρετοῦσα κατὰ τὰ ἔτη 1900 ἕως 1911 εἰς τὸ παρὰ τὸ Μελένικον βουλγαρόφωνον μὲν ἀλλ' ἐλληνικώτατον χωρίον Στάρτζοβον συνειργάζετο μετὰ τοῦ τότε μητροπολίτου Εἰρηναίου καὶ τοῦ Σερραίου ὀπλαρχηγοῦ Μητρούση πρὸς ἀναπτέρωσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τῶν κατοίκων τοῦ εἰρημένου χωρίου, πολλαχῶς ἐνισχύουσα τοὺς Ἑλλήνας ἀντάρτας, διατρέξασα δ' ἐπανειλημμένως τὸν κίνδυνον νὰ σφαγιασθῇ ὑπὸ τῶν Κομιτατζήδων. Εἰς τὴν ὑπέροχον αὐτὴν Μακεδόνα πατριώτιδα, ἄγουσαν ἤδη τὸ 75ον ἔτος τῆς ἡλικίας της καὶ ἐξηντηλέμενην ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων κακουχιῶν, ἀποζῶσαν δὲ σήμερον ἐκ πενιχρᾶς συντάξεως, ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἀπονέμει πρὸς τῷ βραβεῖῳ ἀρετῆς καὶ αὐτοθυσίας καὶ χρηματικὴν ἐνίσχυσιν ἐκ δραχμῶν 10 χιλιάδων.

Ἐπαινον ἀπονέμει ἡ Ἀκαδημία εἰς τὴν λογοτέχνην καὶ δημοσιογράφον, ἐπίλεκτον δὲ μέλος τοῦ Συμβουλίου τῶν Ἑλληνίδων, κ. **Ἐλένην Σιφναίου** διὰ τὴν τεσσαρακονταετὴ καρποφόρον κοινωνικὴν καὶ ἐθνικὴν αὐτῆς δρᾶσιν καὶ προσπάθειαν πρὸς βελτίωσιν τῶν ὅρων ζωῆς καὶ ἐξύψωσιν τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, περίθαλψιν καὶ μόρφωσιν ὀρφανῶν καὶ ἀπόρων παιδίων καὶ προσφύγων κορασίδων, χάριν τῶν ὁποίων ἱδρύσῃ καὶ ἔθεσεν εἰς λειτουργίαν κοινωφελῆ ἰδρύματα, ὡς τὸ Σπίτι τοῦ Κοριτσιοῦ, τὴν Μορφωτικὴν Γωνιάν, τὴν Στέγην θηλέων Ἀγ. Ἀλέξανδρος καὶ τέλος τὴν διὰ δημοσιευμάτων αὐτῆς, ὁμιλιῶν καὶ ραδιοφωνικῶν ἐκπομπῶν μεγάλην συμβολὴν αὐτῆς πρὸς ἐξύψωσιν τῆς θέσεως τῆς Ἑλληνίδος γυναικός.

Ἐπαινον ἀρετῆς καὶ αὐτοθυσίας ἀπονέμει ἡ Ἀκαδημία εἰς τὸν Ἰκάριον μαθητὴν **Θεόδωρον Μαυρονικδῶλαν** διότι συναντήσας τυχαίως εἰς ἀπομεμακρυσμένην τοποθεσίαν τοῦ ὄρεινοῦ τῆς Ἰκαρίας χωρίου Περδίκι συμμαθητὴν αὐτοῦ καθημαγμένον καὶ οἰμώζοντα ἐκ τῶν πόνων διπλοῦ, σοβαροῦ κατάγματος τοῦ ποδός, προελθόντος ἐκ πτώσεως ὑπὸ ψυχροῦ δριμύ, ὃχι μόνον ἐξεδύθη τὸ χιτῶνιον αὐτοῦ, ἵνα καλύψῃ τὸν τραυματίαν, ἀλλὰ καὶ μὴ δυνάμενος νὰ τὸν μεταφέρῃ αὐτοπροσώπως εἰς τὸ χωρίον, ἔσπευσεν εἰς αὐτό, ὑπὸ ἄνεμον καὶ χιόνα, ἵνα ἀναζητήσῃ σχετικὴν βοήθειαν μεταξὺ τῶν συγχωρίων του καὶ οὕτως ἐπέτυχε τὴν μεταφο-

ρὰν καὶ σωτηρίαν τοῦ τραυματίου, ἀσθενήσας ὁ ἴδιος σοβαρῶς ἐκ κρυολογήματος.

Ἐπαινον ἀπονέμει ἡ Ἀκαδημία εἰς τὴν ἐν τῇ νήσῳ Σίφνῳ ἐκδιδομένην ἡμερίδα «*Σίφνος*», ἣτις ἀπὸ τοῦ 1882, ἥτοι ἐπὶ 76 συναπτὰ ἔτη, ἐκδιδομένη, δὲν ἔπαυσε νὰ προάγῃ τὰ ζητήματα τῆς νήσου, νὰ περισώζῃ τὰ ἔθιμα καὶ τὰς παραδόσεις τῶν κατοίκων, νὰ φιλοξενῇ ποιήματα καὶ πεζογραφήματα ἐξόχων Σιφνίων λογοτεχνῶν καὶ τέλος νὰ συνδέῃ ἐπιτυχῶς τοὺς ἀποδήμους Σιφνίους πρὸς τὴν γενέτειραν αὐτῶν.

Ἐπαινος ἀπονέμεται εἰς τὸν ἀπὸ μακροῦ χρόνου κατάκοιτον τρόφιμον τοῦ Ἀσύλου τῶν Ἀνιάτων κ. **Παναγιώτην Στυλιανόπουλον**, ὅστις, ἤδη ἀπὸ τῆς ἡλικίας τοῦ ἡλικίας πάσχων ἐκ παραπληγίας τῶν κάτω ἄκρων συνεπέλα πτώσεως, δὲν ἀπήλπισεν ἀλλὰ κατῴρθωσε νὰ ὑπερνικήσῃ τὸν πόνον τοῦ ἀφ' ἐνὸς διὰ τῆς Χριστιανικῆς τοῦ πίστεως καὶ ἀφ' ἐτέρου δι' ἀξιοθαυμάστου ἀλτρουϊστικῆς ἐξυπηρετήσεως τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν τῶν τυφλῶν, χάριν τῶν ὁποίων ἐπενόησεν ἰδίαν μέθοδον διευκολύνουσαν τὰ μέγιστα τὴν διδασκαλίαν τῶν τυφλῶν, ἣν καὶ ἐξέδωκεν εἰς τεῦχος. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο ἀλλὰ καὶ κατεσκεύασε τυπογραφεῖον ἰδικῆς τοῦ ἐμπνεύσεως, ἥρχισε δὲ καὶ τὴν ἐκτύπωσιν διαφόρων ὠφελίμων βιβλίων, ἐξυπηρετῶν οὕτω σπουδαίως τοὺς τυφλοὺς σπουδαστάς ἀντιμετωπίζοντας παντελῇ ἔλλειψιν διδακτικῶν βιβλίων.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν εἶχεν ἀπονείμει πρὸ δεκαετίας τιμητικὸν ἔπαινον εἰς τὸ **Ἐθνικὸν Συμβούλιον τῶν Ἑλληνίδων**, διὰ τὴν πολὺπλευρον αὐτοῦ δρᾶσιν. Ἡδη ἐπὶ τῇ συμπληρώσει πεντηκονταετίας ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Συμβουλίου τούτου, ὅπερ ἐν τῷ μεταξὺ ἀπετέλεσεν ὁμοσπονδίαν 102 γυναικείων σωματείων τῆς Ἑλλάδος, ἡ Ἀκαδημία ἀποβλέπουσα εἰς τὴν μετὰ πολλοῦ ζήλου συνέχισιν τῆς κοινωφελοῦς καὶ ἐθνικῆς αὐτοῦ δράσεως ὅχι μόνον μεταξὺ τοῦ γυναικείου κόσμου, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τοῦ παιδικοῦ κόσμου καὶ ἐν τῷ στρατῷ καὶ τῇ ἑλληνικῇ κοινῳίᾳ καὶ γενικώτερον εἰς τὸν Ἐθνικὸν τομέα, ἀπεφάσισε τὴν εἰς τὸ Ἐθνικὸν Συμβούλιον τῶν Ἑλληνίδων ἀπονομὴν τοῦ *ἀργυροῦ αὐτῆς μεταλλίου*, εἰς ἀναγνώρισιν τῶν παρασχεθεισῶν ὑπ' αὐτοῦ μεγάλων ἐθνικῶν καὶ κοινωνικῶν ὑπηρεσιῶν.

Τέλος τὸ *Ἀργυροῦν* αὐτῆς *μετάλλιον* ἀπονέμει ὡσαύτως ἡ Ἀκαδημία εἰς τὴν ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν Προστασίαν τῶν Αὐτῶν μεγαλειότητων τῶν Βασιλέων τελοῦν **Ἰδρυμα Βασιλικῆς Προνοίας**, διὰ τοὺς ἀτρύτους κό-

πους οὐς κατέβαλε πρὸς εὐόδωσιν παντὸς ἔργου κοινωνικῆς ὠφελείας καὶ εὐποιίας, ἐπικουρήσαν παντὶ τῷ δεομένῳ, μεριμνήσαν δὲ σπουδαίως καὶ ὑπὲρ τῆς βιοτικῆς καὶ πνευματικῆς ἀνυψώσεως τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου, μάλιστα δὲ τῶν παιδίων, μεγάλως δὲ καὶ τὸ Κράτος συνδραμὸν εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῶν ἐκ τοῦ πολέμου ἐρείπιων.

Εἰς νέαν καὶ πάλιν ἄμιλλαν προσκαλοῦσα ἡ Ἀκαδημία τοὺς ἐπιζητούντας τὴν πρόοδον τοῦ ἔθνους διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἐπιστήμης προβαίνει καὶ ἐφέτος εἰς προκήρυξιν νέων βραβείων, τὸν μακρὸν κατάλογον τῶν ὁποίων ὅμως φειδόμενοι τοῦ χρόνου καὶ τῆς ὑπομονῆς σας δὲν θὰ ἐξαγγείλωμεν ἀπόψε ἀλλὰ θὰ κοινοποιήσωμεν διὰ τῶν αὐριανῶν Ἐφημερίδων.

Τοιοῦτο ὑπῆρξε τὸ ὅλον ἔργον τῆς Ἀκαδημίας κατὰ τὸ λήγον ἔτος, ὃ δὲ Γεν. Γραμματεὺς θεωρεῖ καθήκον αὐτοῦ νὰ εὐχαριστήσῃ πάντας τοὺς συναδέλφους διὰ τὴν βοήθειαν τὴν ὁποίαν τοῦ παρέσχον εἰς τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολυμόρφου τούτου ἔργου. Ἰδιαίτεροι δ' εὐχαρισταὶ ὀφείλονται πρὸς τὴν Σύγκλητον καὶ ἰδίᾳ τὸν Πρόεδρον αὐτῆς, ὡς καὶ πρὸς τὸν κ. Ἐφορον τῶν Γραφείων καὶ τὸ προσωπικὸν αὐτῶν διὰ τὸν ἐπιδειχθέντα ζῆλον καὶ τὴν φιλοπονίαν.

Ἐξαιρέτως εὐτυχῆς καὶ βαθύτατα εὐγνώμων εἶναι ἡ Ἀκαδημία, ὅτι τὴν πανηγυρικὴν ταύτην Συνεδρίαν ἐλάμπρυνον διὰ τῆς παρουσίας αὐτῶν αἱ Αὐτῶν Μεγαλειότητες ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα μετὰ τῆς Α.Β.Υ. τοῦ πρίγκιπος διαδόχου τοῦ θρόνου *Κωνσταντίνου*.

Οὐχὶ ὀλιγώτερον εὐγνώμων εἶναι ἡ Ἀκαδημία καὶ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Χώρας, ἡ ὁποία διὰ τῆς ἀρμοδίας ἐνταῦθα ἀντιπροσωπείας αὐτῆς διαπιστώνει εὐρύτερον τὴν ἐκτίμησιν ἐπὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς Ἀκαδημίας καὶ παρέχει τὴν ἐνθαρρυντικὴν προσοχὴν αὐτῆς ἐπὶ τὸ συντελούμενον ἔργον, προσοχὴν, ἣν καὶ ἐμπραγμάτως ἀπέδειξε προσφάτως.

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ ΒΡΑΒΕΙΩΝ

Α'. ΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

1) **Βραβεῖον τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζίης τῆς Ἑλλάδος**, δραχμῶν 10.000, ἀπονεμόμενον εἰς ἰδιαιτέρως ἀξιόλογον μελέτην, ἀναφερομένην εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς γεωργίας ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τοῦ 1912 καὶ τὰ προκύπτοντα ἐξ αὐτῆς συμπεράσματα, ἣτις ἤθελεν ἐκδοθῇ κατὰ τὰ ἔτη 1958-1960. Προθεσμία ὑποβολῆς μελετῶν εἰς πέντε ἀντίτυπα μέχρι τῆς 30ῆς Σεπτεμβρίου 1960. Ἡ ἀπονομὴ τοῦ βραβείου κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1960.

2) **Βραβεῖον Θεοδώρου Ἀρεταίου**, δραχμῶν 10.500, ἀπονεμόμενον εἰς τὴν καλυτέραν ἀνέκδοτον μελέτην περὶ τῆς ἱστορίας τῆς λατρικῆς ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνος μέχρι τῆς σήμερον, τασσομένης προθεσμίας μέχρι τῆς 30ῆς Ἀπριλίου 1960. Ἡ ἀπονομὴ τοῦ βραβείου κατὰ Δεκέμβριον 1960.

3) **Βραβεῖον Δημητρίου καὶ Ἀνθῆς Αἰγινήτου**, δραχμῶν 5.000, ἀπονεμόμενον εἰς τὴν καλυτέραν ἐκδοθησομένην ἢ ἀνέκδοτον πρωτότυπον μελέτην περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἑλλάδος, τασσομένης προθεσμίας μέχρι τῆς 30ῆς Ἀπριλίου 1961. Ἡ ἀπονομὴ τοῦ βραβείου κατὰ Δεκέμβριον τοῦ ἔτους 1961.

Β'. ΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

1) **Βραβεῖον τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζίης τῆς Ἑλλάδος**, δραχ. 10.000, πρὸς βράβευσιν τῆς καλυτέρας μελέτης τῆς ἀναφερομένης εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (ἱστορικὴν ἢ κοινωνικὴν), ἣτις ἤθελεν ἐκδοθῇ κατὰ τὴν διετίαν 1958-1959, ὑπὸ τοῦς ἐξῆς ὅρους :

α) Τὸ ἔργον πρέπει νὰ εἶναι σπουδαίως χαρακτηριστικὸν τῆς ζωῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (ἱστορικῆς ἢ κοινωνικῆς ἢ τοῦ ἐν γένει πολιτισμοῦ αὐτοῦ) καὶ νὰ προάγῃ τὰς ἱστορικὰς γνώσεις.

β) Τὸ ἔργον πρέπει νὰ ἀναφέρῃ τὰς πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα.

γ) Χρονολογία ὑποβολῆς τῶν ἔργων μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1959.

δ) Ἡ ἀπονομὴ τοῦ βραβείου κατὰ Μάρτιον τοῦ 1960.

2) **Βραβεῖον τῆς Ἑταιρείας Εὐβοϊκῶν Σπουδῶν**, δραχ. 10.000, πρὸς βράβευσιν τῆς καλυτέρας ἀνεκδότου μελέτης περὶ τῶν μεσαιωνικῶν μνημείων τοῦ νομοῦ Εὐβοίας. Ἡ μελέτη πρέπει νὰ ἀναφέρῃ τὰς πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα. Προθεσμία ὑποβολῆς μελετῶν μέχρι 30 Ἀπριλίου 1960. Ἡ ἀπονομὴ τοῦ βραβείου τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1960.

3) **Βραβεῖον τῆς Ἑταιρείας Εὐβοϊκῶν Σπουδῶν**, δραχ. 10.000 ἐκ χορηγίας Σοφοκλέους Παπανικολάου, πρὸς βράβευσιν τῆς καλυτέρας ἀνεκδότου συλλογῆς λαο-

γραφικοῦ ὕλικου προερχομένου ἐκ τοῦ νομοῦ Εὐβοίας. Προθεσμία ὑποβολῆς συλλογῶν μέχρι τῆς 30 Ἀπριλίου 1961. Ἀπονομή τοῦ βραβείου τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1961.

4) **Βραβεῖον τῆς Πανεργυτανικῆς Ἑταιρείας**, δρχ. 15.000, πρὸς βράβευσιν τῆς καλυτέρας ἀνεκδότου ἱστορίας τῆς Εὐρυτανίας ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι σήμερον. Ἡ μελέτη πρέπει νὰ μνημονεύῃ τὰς πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα. Προθεσμία ὑποβολῆς αὐτῆς μέχρι τῆς 30 Ἀπριλίου 1961. Ἡ ἀπονομή τοῦ βραβείου κατὰ Δεκέμβριον τοῦ ἔτους 1961.

5) **Βραβεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν**, δρχ. 20.000, διὰ τὴν καλυτέραν ἀνέκδοτον μελέτην, τοῦλάχιστον ἐκ δέκα τυπογραφικῶν φύλλον, ἀναφερομένην εἰς τὴν Ἱταλικὴν Κατοχὴν (1941-1943) τῆς Ἑπτανήσου. Ἡ μελέτη θὰ γίνῃ ἐπὶ τῇ βάσει πηγῶν καὶ βοηθημάτων ἀνεκδότων καὶ μὴ (βιβλίων, περιοδικῶν, ἐφημερίδων, ἐπισήμων ἐγγράφων, μαρτυριῶν προσωπικοτήτων), ἀναφερομένων μετ' ἀκριβείας. Ἡ ἐργασία εἰς πέντε δακτυλογραφημένα ἀντίτυπα γίνεται δεκτὴ εἰς τὰ γραφεῖα τῆς Ἀκαδημίας μέχρι τῆς 30 Ἀπριλίου 1961. Ἡ ἀπονομή τοῦ βραβείου θὰ γίνῃ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1961.

6) **Βραβεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν**, δρχ. 50.000, διὰ τὴν καλυτέραν βιβλιογραφίαν τῶν ἐτῶν 1863-1897 καὶ ἕτερον βραβεῖον, δρχ. 50.000, ἐπίσης διὰ τὴν καλυτέραν βιβλιογραφίαν τῶν ἐτῶν 1897-1960. Ἐὰν ἀναλάβῃ τὴν ἐργασίαν ὁ αὐτὸς ἐρευνητὴς δύναται νὰ συντάξῃ πρῶτον τὴν βιβλιογραφίαν τῶν ἐτῶν 1897-1960 ὡς μᾶλλον ἐπείγουσαν. Διὰ τῆς βιβλιογραφίας ζητεῖται περιγραφικὸς κατάλογος βιβλίων (φυλλαδίων ἐπετηρίδων κλπ.) κατὰ τὸ πρότυπον τῆς μέχρι τοῦδε δημοσιευθείσης βιβλιογραφίας ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας. Ἐν τέλει θὰ καταχωρισθῇ κατάλογος ὀνομάτων. Μελέται εἰς πέντε δακτυλογραφημένα ἀντίγραφα εἶναι δεκταὶ εἰς τὰ γραφεῖα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν μέχρι τῆς 30 Ἀπριλίου 1963. Ἀπονομή τῶν βραβείων θὰ γίνῃ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1963.

7) **Βραβεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν** μετὰ χρηματικοῦ ἐπάθλου δρχ. 25.000 ἢ ἄνευ τούτου διὰ τὸ καλύτερον ἔργον πεζογραφίας (μυθιστόρημα, συλλογὴ διηγημάτων) τὸ ὁποῖον ἤθελεν ἐκδοθῇ καὶ κατατεθῇ εἰς τὴν Ἑθνικὴν Βιβλιοθήκην κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1958 μέχρι τῆς 30 Ἀπριλίου 1959. Ἡ ἀπονομή τοῦ βραβείου τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1959.

8) **Βραβεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν** μετὰ χρηματικοῦ ἐπάθλου δρχ. 25.000 ἢ ἄνευ τούτου διὰ τὴν καλυτέραν ποιητικὴν συλλογὴν ἥτις ἤθελεν ἐκδοθῇ καὶ κατατεθῇ εἰς τὴν Ἑθνικὴν Βιβλιοθήκην ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου 1958 μέχρι τῆς 30 Ἀπριλίου 1959. Ἡ ἀπονομή τοῦ βραβείου τὸν Δεκέμβριον 1959.

9) **Βραβεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν** μετὰ χρηματικοῦ ἐπάθλου, δρχ. 25.000, διὰ τὴν καλυτέραν σύνθεσιν μονοπράκτου μελοδράματος διαρκείας κατ' ἀνώ-

τατον ὄριον 90' τῆς ὥρας καὶ κατώτατον 60' λεπτῶν. Προθεσμία ὑποβολῆς παρτιτούρας δι' ὀρχήστραν καὶ ἐτέρας εἰς διασκευὴν διὰ πιάνο ὁρίζεται ἡ 30 Ἀπριλίου 1960. Ἀπονομὴ τοῦ βραβείου τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1960.

10) **Βραβεῖον Ἀδελφῶν Παπαστράτου**, δραχμῶν 6.000, διὰ τὴν συγγραφὴν μονογραφίας περὶ Κωνσταντίνου Κανάρη, ἐπὶ τῇ βάσει πηγῶν καὶ βοηθημάτων τασσομένης προθεσμίας διὰ τὴν ὑποβολὴν μελετῶν μέχρι 30 Σεπτεμβρίου 1960. Ἡ ἀπονομὴ τοῦ βραβείου τὴν 25ῃν Μαρτίου 1961.

11) Ἐν ἡ πλείονα βραβεῖα, δρχ. 15.000, **Ἐπαμεινώνδα Παπαστράτου** διὰ τὴν συγγραφὴν λαϊκωτέρου ἔργου, προσιτοῦ εἰς τὸ κοινόν, περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, τασσομένης προθεσμίας διὰ τὴν ὑποβολὴν μελετῶν μέχρι τῆς 30 Σεπτεμβρίου 1960. Ἡ ἀπονομὴ τοῦ βραβείου τὴν 25ῃν Μαρτίου 1961.

12) **Βραβεῖον τοῦ Δήμου τοῦ Βοιωτικοῦ Ὁρχομενοῦ**, δρχ. 12.000, διὰ τὴν καλυτέραν ἀνέκδοτον ἱστορικὴν μελέτην περὶ τοῦ Βοιωτικοῦ Ὁρχομενοῦ, τασσομένης προθεσμίας διὰ τὴν ὑποβολὴν μελετῶν μέχρι τῆς 30 Ἀπριλίου 1960. Ἡ ἀπονομὴ τοῦ βραβείου κατὰ Δεκέμβριον τοῦ ἔτους 1960.

Γ'. ΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΗΘΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

1) **Βραβεῖον τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζίης τῆς Ἑλλάδος**, δρχ. 10.000, ἀπονεμόμενον εἰς ἰδιαιτέρας ἀξιόλογον οἰκονομικὴν ἢ συνεταιριστικὴν μελέτην, σχέσιν στενὴν ἔχουσαν πρὸς τὰ ἐν γένει καθήκοντα καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζίης καὶ ἥτις μελέτῃ ἤθελεν ἐκδοθῇ κατὰ τὰ ἔτη 1958-1960. Προθεσμία ὑποβολῆς ἔργων εἰς πέντε ἀντίτυπα μέχρι τῆς 30 Ἀπριλίου 1960. Ἡ ἀπονομὴ τοῦ βραβείου τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1960.

2) **Βραβεῖον εἰς μνήμην Ἀγίδος Ταμπακοπούλου**, δρχ. 20.000, πρὸς βράβευσιν τῆς καλυτέρας ἀνεκδότου μελέτης: Ἡ θεωρητικὴ θεμελιώσις, προϋπόθεσις καὶ αἴτημα τῆς ἀπαιτήσεως τοῦ ἀδικαιολογήτου πλουτισμοῦ, κατὰ τὰ ἄρθρα 904 καὶ 913 τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος ἐν σχέσει πρὸς τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον καὶ ἐν παραβολῇ πρὸς τὸ ἰσχύον γαλλικὸν δίκαιον. Προθεσμία ὑποβολῆς μελετῶν εἰς πέντε ἀκτυλογραφημένα ἀντίτυπα μέχρι τῆς 30 Ἀπριλίου 1961. Ἡ ἀπονομὴ τοῦ βραβείου κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1961.

3) **Βραβεῖον Νικολάου Καρόλου «Νομικῶν Ἐπιστημῶν»**, δρχ. 15.000, διὰ τὴν συστηματικὴν ἐρμηνείαν τῶν ἰδιωτικοῦ δικαίου ἐγγράφων τῶν περιεχομένων εἰς τὸν «Κώδικα τοῦ νοταρίου Ἀθηνῶν Παναγῆ Πούλου 1822-1833. Παράρτημα Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἀθῆναι 1957, ἐκδοθέντα ὑπὸ Γ. Α. Πετροπούλου». (Ἡ ἐπεξεργασία τῶν ἐγγράφων ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τοῦ τότε ἰσχύοντος ἐν Ἀθήναις δικαίου θέλει διευκολυνθῇ

διὰ τῆς συσχέτισεως πρὸς τὸ δίκαιον παρεμφερῶν συλλογῶν, ἐξ ὧν ἀξιοσημείωτοι εἶναι ἐνδεικτικῶς τὰ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν Δημ. Γρ. Καμπούρογλου περιεχόμενα ἔγγραφα καὶ ἡ συλλογὴ Ἰ. Βισβίτζη, Ἡ πολιτικὴ δικαιοσύνη κατὰ τὴν ἐλληνικὴν Ἐπανάστασιν μέχρι τοῦ Καποδιστριαίου μετ' ἀνεκδότων ἐγγράφων 1941. «Τὰ νομικὰ ἔγγραφα τῆς Σίφνου» — Ἀκαδημία Ἀθηνῶν — Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας. Τόμος 3^{ος} Τεύχος 1^{ον}, 1956», ὡς καὶ αἱ ἐπὶ βαναρικῆς ἀντιβασιλείας καὶ αἱ μεταγενέστεραι συλλογαὶ ἐθίμων». Προθεσμία ὑποβολῆς μελετῶν εἰς πέντε δακτυλογραφημένα ἀντίτυπα μέχρι τῆς 30 Ἀπριλίου 1961. Ἡ ἀπονομὴ τοῦ βραβείου κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1961.

4) **Βραβεῖον Σαπφούς Ἀλ. Καραπαναγιώτου**, εἰς μνήμην τοῦ συζύγου αὐτῆς Ἀλεξάνδρου, δρχ. 10.000, πρὸς βράβευσιν πράξεων ἀρετῆς καὶ αὐτοθυσίας. Προθεσμία ὑποβολῆς αἰτήσεων καὶ προτάσεων μέχρι τῆς 30 Ἀπριλίου 1960. Ἡ ἀπονομὴ τοῦ βραβείου κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1960.

5) **Βραβεῖον τῆς Ἐμπορικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος** εἰς μνήμην Γρηγορίου Ἐμπεδοκλέους, δρχ. 5.000, πρὸς βράβευσιν τῆς καλυτέρας ἀνεκδότου μελέτης περὶ τῆς τραπεζικῆς ὀργανώσεως ἐν Ἑλλάδι καὶ τῶν μέτρων πρὸς βελτίωσιν αὐτῆς. Προθεσμία ὑποβολῆς μελετῶν μέχρι τῆς 30 Ἀπριλίου 1960. Ἡ ἀπονομὴ τοῦ βραβείου κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1960.

6) **Βραβεῖον τοῦ ἐν Τήνῳ Ἱεροῦ Ἰδρύματος τῆς Εὐαγγελιστρίας**, δρχ. 5.000, ἀπονεμόμενον εἰς τὸ καλύτερον θεολογικὸν ἔργον τὸ τύποις ἐκδοθησόμενον ἐντὸς τοῦ 1959. Προθεσμία ὑποβολῆς πέντε ἀντιτύπων τοῦ ἔργου μέχρι τῆς 30 Ἀπριλίου 1960. Ἡ ἀπονομὴ τοῦ βραβείου κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1960.

7) **Βραβεῖον Καρόλου Δ. Μπερζᾶν καὶ Κωστούλας Ἀχ. Ροντήρη**, εἰς μνήμην Νικολάου Α. Ροντήρη, δρχ. 15.000, πρὸς βράβευσιν τῆς καλυτέρας ἀνεκδότου μελέτης τῆς ἀφορώσης εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς δικηγορίας ὡς κοινωνικοῦ λειτουργήματος. Προθεσμία ὑποβολῆς μελετῶν μέχρι τῆς 30 Ἀπριλίου 1960. Ἡ ἀπονομὴ τοῦ βραβείου κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1960.

8) **Βραβεῖον τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος**, εἰς μνήμην τῶν πρώτων διοικητῶν αὐτῆς Ἀλεξάνδρου Διομήδη, Ἐμμανουὴλ Τσουδεροῦ, Κυριάκου Βαρβαρέσου καὶ Γεωργίου Μαντζαβίνου, δραχμῶν 30.000, πρὸς συγγραφὴν μελέτης περὶ τοῦ προβλήματος τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ὑπογείου πλούτου τῆς χώρας. Προθεσμία ὑποβολῆς μελέτης μέχρι τῆς 30^{ης} Σεπτεμβρίου 1960. Ἡ ἀπονομὴ τοῦ βραβείου κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1960.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ. — Τὰ πρὸς βράβευσιν ἔργα ἀνέκδοτα ἢ ἐκδεδομένα ὑποβάλλονται εἰς πέντε ἀντίτυπα.

ΤΟ ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑ, ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΜΕΛΕΤΗΝ ΠΡΟΧΕΙΡΩΝ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1544-1547 ΚΑΙ 1549-1554 ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

ΥΠΟ ΣΟΦΙΑΣ Α. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗ

Είναι τώρα ήδη σχεδόν 3 1/2 χρόνια ἀφ' ὅτου ἡ Ἀκαδημία μου ἔκανε τὴν τιμὴ νὰ μὲ ἐκλέξη ὡς πρῶτο διευθυντὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βενετίας πού εἶχε ἰδρύσει Νόμος τοῦ 1951. Φυσικὰ πέρασαν ἀκόμη ὀλίγοι μῆνες ἕως ὅτου γίνη ἡ ἔγκρισις τῆς ἐκλογῆς, ὁ διορισμός μου κλπ.

Ἀπ' τὴ στιγμὴ πού ἀνέλαβα, δηλαδὴ τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1955, ἔπρεπε νὰ γίνουν πολλὰ προκαταρκτικὰ καὶ γι' αὐτὸ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐργασία ἦταν ἀδύνατον ν' ἀρχίσῃ ἀμέσως. Αὐτὰ ὅλα τὰ ἔχω ἐξηγήσει στίς κατὰ καιροὺς ἐκθέσεις μου πρὸς τὴν Ἑποπτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἰνστιτούτου.

Ἡ ἐπιστημονικὴ λοιπὸν ἐργασία ἄρχισε τὴ στιγμὴ πού καλέσαμε καὶ ἦλθε ὁ κ. Μανώλης Χατζηδάκης, ἔφορος Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ Διευθυντὴς τοῦ Μουσείου Μπενάκη, ἀπὸ τὴν 1 Μαρτίου ὡς τὶς 15 Ἀπριλίου 1957, καὶ ἐβάλαμε τὶς βάσεις τοῦ ἐπιστημονικοῦ καταλόγου τῆς συλλογῆς τῶν ἱερῶν εἰκόνων τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Βενετίας, εἰκόνων πού περιῆλθαν στὴν κατοχὴ τοῦ Ἰνστιτούτου μετὰ τὴ γενναιόδωρη δωρεὰ τῆς Κοινότητος ὅλης τῆς τῆς περιουσίας στοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους.

Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ καταλόγου αὐτοῦ καθὼς καὶ ἡ ἐπεξηγήσις κάθε εἰκόνος ἀποτελοῦν τὸ θέμα τῆς μελέτης πού ἐτοιμάζει ὁ κ. Μ. Χατζηδάκης μὲ τὴν προσοχὴ καὶ ἐνημερότητα πού χαρακτηρίζουν τὶς ἐργασίες του. Πρέπει νὰ προσθέσω ὅτι ὁ κατάλογος αὐτὸς ἀναμένεται μὲ ἀνυπομονησίᾳ ἀπ' τοὺς ἱστορικοὺς τῆς τέχνης, γιὰτι ὅλοι ἐλπίζουν πὼς θὰ λύσῃ πολλὰ προβλήματα πού παρουσιάζονται στὴ Βυζαντινὴ τέχνη γενικὰ καὶ στὴν Κρητικὴ εἰκονογραφία εἰδικά. Νομίζω ὅτι δὲν θὰ ὑπάρξῃ βυζαντινολόγος πού νὰ μὴν ἀναγνωρίσῃ ὅτι πραγματικὰ ἡ συλλογὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βενετίας ἀνοίγει μιὰ μεγάλη πηγὴ γνώσεων στοῦ πεδίου πού μελετοῦμε.

Κάποιο ροδοχάραγμα ἐπιστημονικῆς μελέτης σὲ ἄλλῃ περιοχὴ θά'ναι ἡ μικρὴ ἀνακοίνωσις πού ἔχω τὴν τιμὴ νὰ σᾶς παρουσιάσω σήμερα. Μόλις ἔφθασα στὴ Βενετία, ἔκανα κάποια πρῶτου βαθμοῦ, ἐπιτρέψτε μου τὴν ἔκφραση, τακτοποίησι ἀρχείου. Γιατὶ ναὶ μὲν ἦρα παλαιὰ ὥραϊα ἐργάτρια τοῦ 17^{ου} αἰ. γεμᾶτα βιβλία πρακτικῶν καὶ διαχειρίσεως τῆς Κοινότητος, ἀλλὰ καὶ ἄλλα ἔγγραφα ἦταν πεταγμένα κατὰ γῆς, λογαριασμοὶ καὶ γράμματα ἀπ' τὸ 1850 περίπου φύρδην μίγδην, ὕγρα ἀπὸ νερὰ τῆς βροχῆς πού στάλαζαν ἀπ' τὴ στέγη, τὸ πᾶν ἀνακα-

* Ἀνακοίνωσις εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν τὴν 8 Μαΐου 1958 ὑπὸ Σοφίας Ἀντωνιάδου, πρῶτην καθηγητρίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Leiden Ὁλλανδίας, νῦν διευθυντρίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν Βενετίας.

τεμένο μαζί με χαρτιά άνευ αξίας. Τò χειμώνα τοῦ 1955-1956 ἔγινε τακτοποιήσις καὶ εὐρετήριο πού ἀνταποκρίνεται στή σημερινή πραγματικότητα. Ὅλα αὐτὰ ἄλλωστε τὰ ἔχω ἥδη περιγράψει σέ ἔκθεσή μου τῆς 14-11-1956, ἀποτεινομένη στήν Ἐποπτική Ἐπιτροπή τοῦ Ἰνστιτούτου, πού ἀποτελεῖται, ὡς γνωστόν, ἀπὸ ἓνα μέλος τῆς Ἀκαδημίας, ἀπὸ ἓνα ἐκπρόσωπο τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν καὶ ἓνα ἄλλον τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας.

Στις ὀλίγες στιγμὲς πού μ' ἄφηναν ἐλεύθερες ἄλλες ἀσχολίες, ὅπως οἱ ἐπισκευὲς τοῦ συγκροτήματος τῶν παλαιῶν κτηρίων, ἡ σύνταξις Ὁργανισμοῦ, ἡ κατάρτισις καταλόγου τῆς βιβλιοθήκης πού μᾶς ἐδώρησε ἡ Κοινότης, ἡ συνεννόησις μὲ τὸ κέντρον, ἐπιχειροῦσα μικρὲς βολυδοσκοπήσεις στὰ Ἀρχεῖα πού ἀνέφερα πρὸ ὀλίγου, γιὰ νὰ προετοιμάσω κάπως τὴν ἐργασία γιὰ τοὺς μέλλοντες ἐρευνητὲς τοῦ Ἰνστιτούτου μας. Ἔτσι μοῦ ἐδόθηκε ἡ ἀφορμὴ νὰ μελετήσω τὰ δυὸ πιὸ παλαιὰ πρόχειρα ταμιακὰ βιβλία πού ἔχουν διατηρηθῇ. Ὅσο μελετοῦσα τὶς ἀπλὲς ξηρὲς γραμμὲς μὲ ἀριθμοὺς ἐξόδων καὶ ἐσόδων, πλούσιες μοῦ ἔφθαναν ἀπ' τὰ βᾶθη τοῦ χρόνου οἱ εἰδήσεις γι' αὐτὸν τὸ σβησμένον Ἑλληνισμὸ τοῦ 16^{ου} αἰ.

ΠΡΟΧΕΙΡΑ ΤΑΜΙΑΚΑ ΒΙΒΛΙΑ.

Λοιπὸν τὸ παλαιότερο «πρόχειρο» ταμιακὸ βιβλίον πού σώζεται στὰ ἐρμάρια μας ἀρχίζει τὸ 1544 καὶ λήγει τὸ 1547. Τὸ ἀμέσως ἔπειτα ἀρχίζει τὸ 1549 καὶ λήγει τὸ 1554. Ἐξωτερικὰ ἐμφανίζονται σὰν παλαιοὶ ὥραιοι τόμοι, διαστάσεων χ.μ. 315 × 225 × 43, μὲ φύλλα ἀπὸ τὸ περίφημο χαρτὶ τῆς ἐποχῆς τὸ λεγόμενο «bombasina» καὶ πού ἦταν μόλις κατὰ τι εὐθηνότερο ἀπ' τὴν περγαμηνή. Τὸ δέσιμον εἶναι δερμάτινον, μὲ τὰ δύο ἐξώφυλλα πολὺ μακρύτερα ἀπ' τὸ σχῆμα. Δηλαδή: ὅταν εἶναι ἀνοικτὸ τὸ βιβλίον, τὸ μὲν ἀριστερὸν τὸ ξεπερνάει κατὰ 60 χιλιοστὰ καὶ φέρει ὀριζόντια ραμμένο στὴ μέση λουρὶ ἀπ' τὸ ἴδιο δέρμα πού κάνει τὸ γύρον τοῦ βιβλίου καὶ δένει μὲ θηλυκάρι, τὸ δὲ δεξιὸ ξεπερνάει κι' αὐτὸ τὸ σχῆμα τοῦ βιβλίου κατὰ 105 χιλιοστὰ καὶ εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ περισσεύμα ἔμπαινε μέσα στὶς σελίδες καὶ ἐχρησίμευε γιὰ σημάδι στὸν ἀναγνώστη τοῦ βιβλίου. Τὸ ὅλον δέρμα ἔχει γεωμετρικὰ στολίδια ἐν ἑσοχῇ καὶ τὸ λουρὶ εἶναι ραμμένο πάλι μὲ διακοσμητικὰς βελονιὰς μὲ στενὸ λευκὸ λουράκι, σήμερον κιτρινισμένο.

Τόση πολυτέλεια ἐκπλήττει γιὰ ἓνα ἀπλὸ πρόχειρον κατάστιχο. Πρέπει νὰ τὸ πῶ, ὅ,τι ἔβαλαν αὐτοὶ οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες μέσα στὰ κτήριά τους φέρνει τὴ σφραγίδα τῆς λιτῆς καλαισθησίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐξαιρετικῆς ποιότητος· τὰ παλαιὰ ἐρμάρια εἶναι ἀπὸ κέδρο, τὰ ἐπιχρυσώματα ἀπὸ ἀληθινὰ φύλλα χρυσοῦ, οἱ καντῆλες ἀπὸ πλούσιο ἄσημι κλπ. κλπ. Ἴσως ὅμως ἦταν καὶ παλαιὰ βενετσιάνικη συνήθεια οἱ ἔμποροι νὰ κρατοῦν βιβλία τόσο στερεὰ καὶ τόσο στολισμένα. Στὸ μουσεῖον ζωγραφικῆς τῆς Βενετίας, τὸ λεγόμενο Accademia, στήν αἴθουσα VII βλέπομε μιὰ ὡραιότατη προσωπογραφία τῆς ἴδιας ἀκριβῶς ἐποχῆς. Ἐνας νέος μὲ σοβαρὸ κανονικὸ πρόσωπο, καθισμένος μπροστὰ σ' ἓνα γραφεῖο κοιτάζει τὸ θεατὴ καὶ μὲ τὰ δυὸ χέρια, ξεφυλλίζει ἓνα κατάστιχο ἀπαράλλακτο σὰν αὐτὸ πού ἀνωτέρω περιέγραψα. Ὁ καλλιτέχνης εἶναι ὁ Lorenzo Lotto καὶ ὁ πίνακας σ' ἓνα γαλλικὸν κατάλογο ὀνομάζεται «ὁ πατριίκιος μὲ τὰ ροδοπέταλα», γιὰτὶ πραγματικὰ πάνω στὸ καστανὸν τραπεζομάντηλον καὶ στὸ θαλασσὶ κροσσωτὸ σάλι πού βρίσκεται πάνω στὸ τραπέζι ἔχει ξεφυλλισθῇ ἓνα τριαντάφυλλον. Τὸ δικὸ μας βιβλίον μᾶς λέει καὶ τί κόστισε τὸ κατάστιχο: λίρες 2 καὶ σολδία 6, δηλαδή περίπου λιρεττες σημερινῆς 34.000 (=1700 δρχ.). Δὲν εἶναι καὶ λίγο γιὰ ἓνα πρόχειρον! Θὰ πῶ κατωτέρω τοὺς ὑπολογισμοὺς πού ἔκανα γιὰ νὰ φθάσω σ' αὐτοὺς τοὺς ἀριθμοὺς, ὑπολογισμοὺς ἄλλωστε γιὰ τοὺς ὁποίους κι' ἐγὼ ἡ ἴδια ἀμφιβάλλω. Ἦδη ὅμως πρέπει νὰ ὑπογραμμίσω ὅτι ὅλα τὰ κατὰ-

στιχα, ὅλα τὰ ἔγγραφα, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, μέσα σὲ 400 χρόνια, εἶναι γραμμένα ἰταλικά καὶ μάλιστα στῇ βενετσιάνικῃ διάλεκτο. Ἦταν, φαίνεται, ὄρος ἀπαράβατος γιὰ τὸν ὅποιο οἱ Βενετσιάνοι δὲν ἔδειχναν καμμιὰ ἐλαστικότητα. Ὑποθέτω, ὁ λόγος ἦταν ὁ διαρκὲς ἔλεγχος στὸν ὅποιον ὑπέβαλλαν τὸν κάθε σύλλογο. Τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων, μὲ ἑλληνικά ὀνόματα προέδρου καὶ ἐπιτρόπων, φέρουν, χωρὶς ἐξαίρεσι, στὴν ἄκρῃ τοῦ κατεβατοῦ τὴν ὑπογραφή δύο Ἑνετῶν παρατηρητῶν, ἀντιπροσώπων τοῦ Συμβουλίου τῶν Δέκα.

Ἡ περιγραφή τοῦ βιβλίου ποὺ σᾶς ἔκανα καθὼς καὶ ἡ ὑπενθύμηση τοῦ ἔργου τοῦ ὠραίου πατρικίου τοῦ Lotto νομίζω πὼς μᾶς κατατάσσει τὸν ἐθελοντὴ ταμία τῆς Ἀδελφότητος τῶν Ἑλλήνων στὸν κύκλο τῶν Ἑνετῶν ἐμπόρων, σ' ἓνα κύκλο δηλαδὴ ἀνθρώπων κάποιας περὶωπῆς, καὶ φανταζόμαστε τὸν Ἑλληνα μας ταμία ὅχι κατώτερο ἀπ' αὐτὸν τὸ νεαρὸ πλούσιο ποὺ ποζάρισε ξεφυλλίζοντας τὸ κατὰστίχό του ἐμπρὸς στὸν ὀνομαστὸ ζωγράφο τῆς ἐποχῆς του.

Τὸ ἀρχαιότερο ἀπ' τὰ δύο βιβλία ποὺ ἀναφέρω ἔχει στὸ ἀριστερὸ κατεβατὸ τὰ ἔσοδα ποὺ προέρχονται ἀπὸ δωρεὰς καὶ στὸ δεξιὸ τὰ ἔξοδα. Πάντα τὸ ἄθροισμα τοῦ ἐνεργητικοῦ ἐξισώνεται μὲ τὸ ἄθροισμα τοῦ παθητικοῦ. Πολλὲς ὁμως σελίδες μένουν λευκές.

Τὸ δεῦτερο βιβλίο, ἀν καὶ πὺλ πρόχειρο ἀκόμη ἀπ' τὸ πρῶτο, εἶναι ἐκεῖνο ποὺ προσφέρει τὶς πλούσιες εἰδήσεις στὸ μελετητή. Δὲν κρατεῖ ἐνεργητικὸν καὶ παθητικόν. Ὅλες οἱ σελίδες εἶναι ἴδιες καὶ ἡ μόνη τάξις ποὺ κρατᾷ ὁ ταμίας—ἀν αὐτὸ εἶναι τάξις—εἶναι μιὰ ὀριζόντια γραμμὴ ποὺ τραβάει μετὰ μιὰ εἴσπραξη ἢ ἓνα ἔξοδο. Π.χ. γράφει τί ἀπέδωσε ὁ δίσκος τῆς ἐκκλησίας τὴν Κυριακή. Καθὼς τὸ χαρτὶ εἶναι ἀχαράκωτο, τραβάει μιὰ ὀριζόντια γραμμὴ καὶ χωρίζει τὸ ἀνωτέρω ἀπὸ μιὰ δωρεά, λόγου χάριν, ἢ ἀπὸ μιὰ πληρωμὴ ποὺ ἔκανε τῇ Δευτέρᾳ γιὰ τὰ κερά τῆς ἐκκλησίας ἢ γιὰ ἀγορὰ πέτρας γιὰ τὴν οἰκοδομὴ τῆς ἐκκλησίας. Τῇ χρονολογικῇ ὁμως τάξῃ τῇ σέβεται· εἴσπραξη ἢ ἔξοδο φέρουν τὰ πάντα τὴν ἀκριβῆ ἡμερομηνία.

Καὶ τώρα ὡς ἀναφέρουμε τί μᾶς μαθαίνουν αὐτὰ τὰ πρόχειρα βιβλία.

Ἐν πρώτοις παρουσιάζεται ὡς κύριος σκοπὸς τῆς ἴδιας τῆς ὑπάρξεως τῆς Ἀδελφότητος τῶν Ἑλλήνων ἡ οἰκοδόμησις τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἔχει ἀρχίσει ἀπ' τὰ 1539 καὶ τώρα—ἀρχὲς 1544—χρειάζονται χρήματα πολλὰ.

ΠΟΡΟΙ - ΤΕΛΩΝΕΙΟΝ

Ἄν ἀνατρέξωμε στὰ παλαιὰ πρακτικὰ μαθαίνομε πὼς μόλις μαζεύτηκαν ὅλοι οἱ συμπατριῶτες μαζί, ζήτησαν τὴν ἄδεια ἀπ' τὸ Συμβούλιον τῶν Δέκα νὰ λένε κάπου τὴ λειτουργία τους. Βρισκόμαστε στὸ 1470. Αὐτὸ εἶναι οὐσιαστικά καὶ τὸ ἔτος τῆς ιδρύσεως τῆς Ἀδελφότητος. Ἐπιτυχάνουν τὴν ἄδεια νὰ ἔχουν δική τους ἱερὰ τράπεζα σὲ μιὰ καθολικὴ ἐκκλησία, τὸν Ἅγιο Βλάσιο, ποὺ ὑπάρχει ἀκόμη. Παίρνουν θάρρος ἀπ' αὐτὴ τὴν πρώτη ἐπιτυχία καὶ ἀρχίζουν προσπάθειες γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν ἄδεια ἀγορᾶς οἰκοπέδου καὶ οἰκοδομῆς ὀρθοδόξου ναοῦ. Ἀλλὰ σὲ ποιὸν πόρου βασιζόνται γιὰ ἓνα τέτοιο ἐπιχείρημα; Ἔχουν ἤδη πλουτίσει; Δὲν φαίνεται καθόλου τέτοιο πρᾶγμα ἀπ' τὰ δυὸ βιβλία ποὺ μελέτησα. Εἰσόδημα κανονικὸ ἀπὸ κεφάλαιο ἢ ἀκίνητο δὲν ἀναφέρεται πουθενά. Ἀλλὰ ἀποτολμοῦν νὰ ζητήσουν ἀπ' τὴ Γαληνοτάτῃ Δημοκρατίᾳ μιὰν ἀνήκουστη εὐνοια. Προτιμῶ νὰ παραθέσω σὲ μετάφραση τὴν ἀπόφασιν ποὺ πῆραν στὶς 28 Μαρτίου 1546.

«Ἐπεὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ βροῦμε χρήματα γιὰ τὴν οἰκοδομὴ τῆς ἐκκλησίας μας τοῦ

Αγίου Γεωργίου τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους καὶ τοῦτο γιὰ νὰ δοξάζωμε τὸ Θεὸ καὶ τὸν Ἅγιο Γεώργιο τὸ Μάρτυρα καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει γιὰ τὴν ὥρα ἄλλη δυνατότης νὰ βρεθοῦν πόροι γιὰ τὴν οἰκοδομὴ αὐτὴ παρὰ μὲ τὴν προσφυγὴ σ' αὐτὴν τὴν διαδικασίαν, οἱ Ἐπίτροποι τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς μαζί μὲ τὸν Πρόεδρο τῆς Ἀδελφότητος καὶ τοὺς Ἀδελφοὺς θέτουν σὲ ψηφοφορίαν τὰ ἑξῆς:

Ἀπὸ τώρα καὶ στὸ ἑξῆς, γιὰ δέκα συνεχόμενα χρόνια, οἱ ἀνήκοντες στὸ Ἑλληνικὸ Γένος ποὺ ἐμπορεύονται σ' αὐτὴ τὴ δοξασμένη πόλιν τῆς Βενετίας, εἴτε γιὰ λογαριασμόν τους εἴτε γιὰ λογαριασμόν ἄλλων, πρέπει νὰ πληρώνουν γιὰ τὰ ἐμπορεύματά τους 4 σολδία πρὶν τὰ ἐκτελωνίσουν. Δηλαδή 4 σολδία γιὰ κάθε βάρος 40 κιλῶν μετὰξι, κερὶ, σιτάρι, ἀποικιακά, χαλιά, βελούδο, ὑφάσματα μεταξωτά καὶ βαμβακερά. Γιὰ κάθε ἄλλο εἶδος ἐμπορεύματος θὰ πρέπει νὰ πληρώνουν 4 σολδία γιὰ τὰ μεγάλα δέματα καὶ 2 γιὰ τὰ μικρά, ἐκτὸς ἀπ' τὴ σταφίδα καὶ τὰ μοσχόκαρδα γιὰ τὰ ὅποια θὰ πρέπει νὰ πληρώνουν ἓνα σολδίο τὸ σακκούλι. Γιὰ τὰ γίδινα δέρματα καὶ τὶς κουβέρτες δύο σολδία κατὰ δέμα, γιὰ τὰ τυριά καὶ τὸ ἀκατέργαστο μαλλὶ 4 σολδία τὴ χιλιάδα. Γιὰ τὰ κρασιά τῆς Μονεμβασίας καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, καθὼς καὶ γιὰ τὰ λάδια, θὰ πρέπει νὰ πληρώνουν δύο σολδία τὸ λίτρο.

Γιὰ τὰ δημητριακά, τὸ κανναβούρι, τὸ κριθάρι, τὸ λιναρόσπορο, τὰ κουκκιά θὰ πρέπει νὰ πληρώνουν 1 σολδίο τὸ μόδι. Τὰ βαλανίδια πρέπει ἐπίσης νὰ πληρώνουν ἓνα σολδίο τὸ μόδι.

Τὰ πλοιάρια καὶ τὰ πλοῖα τοῦ Γένους μας τὰ προερχόμενα ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ ἀπὸ τώρα καὶ γιὰ διάστημα δέκα χρόνων, γιὰ κάθε ταξίδι μὲ φορτίο ἀπὸ 100 μπότσες κι' ἀπάνω θὰ πρέπει νὰ πληρώνουν ἓνα δουκάτο, ἀπὸ 200 κι' ἀπάνω 2 δουκάτα, ἀπὸ 300 κι' ἀπάνω 3 δουκάτα καὶ σὲ περίπτωσιν ποὺ ξεπερνᾶνε τὶς 300, ὅσο κι' ἂν εἶναι, δὲν θὰ πληρώνουν περισσότερο ἀπὸ 3 δουκάτα, ἐνῶ ὅταν δὲν φθάνουν τὶς 100 θὰ πρέπει νὰ πληρώνουν μόνο μισὸ δουκάτο¹. Αὐτὰ τὰ χρήματα θὰ πρέπει νὰ τὰ πληρώνουν οἱ πλοιοκτῆται πρὶν ἀναχωρήσουν εἰς τοὺς ἐκάστοτε Ἐπιτρόπους καὶ Πρόεδρο τῆς Ἀδελφότητος χωρὶς καμμία ἀντίρρηση καὶ θὰ τὰ παίρνουν τὰ μισὰ ἀπὸ τὸ πλήρωμα καὶ τὰ μισὰ ἀπὸ τὸ πλοῖο. Οἱ κατὰ καιροὺς Ἐπίτροποι καὶ ὁ Πρόεδρος θὰ ὑποχρεοῦνται νὰ κρατοῦν δύο βιβλία, τὸ ἓνα οἱ Ἐπίτροποι καὶ τὸ ἄλλο ὁ Πρόεδρος καὶ νὰ κρατοῦν καλὸ λογαριασμὸ τῶν εἰσπραξέων καὶ νὰ ξοδεύουν ὅλα αὐτὰ τὰ χρήματα γιὰ τὴν οἰκοδομὴ τῆς ἐκκλησίας καὶ ὄχι γιὰ ἄλλο σκοπὸ, ἐπὶ ποινῇ νὰ πληρώσουν τὰ κατ' ἄλλον τρόπον διατεθέντα ποσὰ ἕξ ιδίων καὶ ἐπὶ πλεόν πρόστιμο 100 δουκάτα πρὸς ὄφελος τῆς οἰκοδομῆς τῆς ἐκκλησίας καὶ θὰ ἀποστερηθοῦν ἀκόμα καὶ ἀπὸ κάθε ἀξίωμα καὶ εὐεργέτημα τῆς Ἀδελφότητος. Οἱ Ἐπίτροποι καὶ ὁ Πρόεδρος μὲ ἀνὰ χεῖρας τὴ ληφθεῖσαν ἀπόφασιν θὰ τὴν ὑποβάλλουν πρὸς ἐπικύρωσιν εἰς τοὺς ἀξιολίμους ἄρχοντες τοῦ ἐνδόξου Συμβουλίου τῶν Δέκα καὶ ἀφοῦ ἐπικυρωθῇ θὰ δώσουν τὶς κατάλληλες ὁδηγίαις γιὰ τὴν εἰσπραξὴ τῶν χρημάτων αὐτῶν, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρξουν ἀπώλειαι. Ὅ,τι θελήσουν οἱ παραπάνω ἀναφερόμενοι Ἐπίτροποι καὶ ὁ Πρόεδρος καὶ ὅ,τι αποφασίζουν πρέπει νὰ θεωρεῖται ἔγκυρον καὶ νόμιμον καὶ κανένας ἐκ μέρους τοῦ Γένους ἢ τρίτος δὲν πρέπει νὰ φέρῃ ἀντιρρήσεις. Σὲ περίπτωσιν ποὺ θὰ περάσουν τὰ δέκα χρόνια καὶ δὲν θὰ ἔχη τελειώσει ἡ οἰκοδομὴ τῆς Ἐκκλησίας, θὰ πρέπει ν' ἀνανεωθῇ ἡ ἀπόφασις γιὰ ἄλλα 5 χρόνια,

1. Διάφορα ὀνόματα μονάδων βάρους, περιεκτικότητος κλπ. Ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχουν τὰ ἀντίστοιχα στὴν ἑλληνικὴ, ἀναγκαστήκαμε νὰ τὰ μεταφράσωμε λίγο ἀκαθόριστα ἢ μὲ δρους σημερινούς.

δηλαδή για ένα σύνολο 15 χρόνων και όχι για περισσότερα. Όλα αυτά, υποβληθέντα στη Γενική Συνέλευση, ψηφίστηκαν κανονικά.

Ψήφοι υπέρ : 184

Ψήφοι κατά : 15

Βενετία, 28 Μαρτίου 1546¹

Καί τὸ Συμβούλιον τῶν Δέκα παραχωρεῖ καὶ αὐτὸ τὸ δικαίωμα, δηλαδή ἀναγνωρίζει αὐτοὺς τοὺς ἑτεροδόξους, τοὺς ξένους, σὰν κράτος ἐν κράτει μέσα στὰ σπλάγχνα τῆς Βενετίας : θὰ εἰσπράττουν τελωνειακὰ τέλη προτοῦ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα περάσουν ἀπ' τὸ ἐνετικὸ τελωνεῖο.

Πῶς νὰ μὴν ὑποθέσωμε ὅτι μεγάλη ἀνάγκη θά'χε ἡ Γαλινοτάτη αὐτοὺς τοὺς κατατρεγμένους πρόσφυγες, γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ τέτοιον προνόμιο ; Θὰ ἐπανέλθω σ' αὐτὴ τὴ σκέψη ἄργότερα. Τώρα διαπιστώνομε πῶς ἀπ' τὸ 1546 ἕνας ποταμὸς χρήματος ἀρχίζει, ποὺ χωρὶς νὰ γνωρίζῃ πλημμύρες, ρεεῖ διαρκῶς καὶ κανονικά. Κάθε ἐβδομάδα δύο, τρεῖς φορὲς καὶ συχνότερα ἀκόμη, μπαίνει ἕνα ἑλληνικὸ καράβι στὸ λιμένα τῆς Βενετίας. Καράβι ποὺ οἱ πλοιοκτῆται θέλουν νὰ λέγεται ἑλληνικό, ἂν καὶ τὸ γένος εἶναι σκλαβωμένο. Καὶ οἱ πλοίαρχοι δὲν ἀρνοῦνται τὴν καταγωγή τους. Πληρώνουν μάλιστα ἀγογγύστως. Δέω ἀγογγύστως, γιατί οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς ὄχι μόνον καταβάλλουν τὰ τελωνειακὰ τέλη στοὺς ὁμοθρήσκους τους, ἀλλὰ καὶ ἐγγράφονται μέλη τῆς Ἀδελφότητος πληρώνοντας δικαιώματα ἐγγραφῆς καὶ ἐτήσια συνδρομή. Καὶ καθὼς βλέπομε τὰ ἴδια ὀνόματα (κάθε δυὸ μῆνες, κάθε μῆνα καὶ σὲ 20 μέρες καμμιὰ φορὰ) νὰ ἀναφέρονται πάλι μὲ τὴν εἰσφορά τους 2 ἢ 3 δουκάτα καὶ 3 ἢ 4 λίρες, συμπεραίνομε πῶς πολλοὶ ἀπ' τοὺς πλοιάρχους αὐτοὺς κάνουν, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, γραμμὴ Ἀνατολῆς - Βενετίας.

ΔΟΥΚΑΤΟΝ¹

Ἦλθε τώρα ἡ στιγμή νὰ διερωτηθοῦμε εἰς τί ἀντιστοιχεῖ ἕνα τέτοιον ποσόν. Ἐν πρώτοις 1 χρυσὸ δουκάτο διαιρεῖται σὲ 6 λίρες καὶ 4 σολδία. Ἀλλὰ καὶ κάθε λίρα ὑποδιαιρεῖται σὲ 20 σολδία. Ἄρα κάθε δουκάτο ἀξίζει 124 σολδία. Ζήτησα ἀπὸ εἰδικούς τοῦ Κρατικοῦ Ἀρχείου τῆς Βενετίας νὰ μοῦ ποῦν μὲ ποῖο ποσὸν σημερινοῦ νομίσματος ἀντιστοιχεῖ ἕνα χρυσὸ δουκάτο τῶν μέσων τοῦ 16^{ου} αἰ. Ἡ ἀπάντησις, ποὺ ἐδόθηκε πρόθυμα, δὲν ἦταν ἐν τούτοις ἀρκετὰ εὐκρινής. Οἱ συνομιληταὶ μου εἶχαν δίκιο, γιατί ὑπῆρχαν δουκάτα κομμένα σὲ διάφορες ἐποχές, διαφορετικῆς ἀξίας, καὶ ἀκριβῶς ἕνας εἰδικὸς δὲν τολμᾷ νὰ δώσῃ ἕναν ἀριθμὸ σταθερὸ καὶ βέβαιον, γιατί ξέρει πόσοι παράγοντες μποροῦν νὰ προκαλέσουν διακυμάνσεις σὲ παρόμοιους ὑπολογισμούς. Ἐξ ἄλλου ὅμως ἐπιχειρηματίας ἀνεγνωρισμένης ἀξίας, ἀλλὰ καὶ μελετηρὸς ἄνθρωπος, μὲ ἀντίληψη τιμαρίθμου ζωῆς, μοῦ ἀπήντησε χωρὶς δισταγμὸ ὅτι κατ' αὐτὸν τὸ δουκάτο, γύρω στὰ 1550, ἀντιστοιχεῖ μὲ 10 χρυσὰς λιρέττες, ἄρα μὲ 100.000 τοῦ σημερινοῦ νομίσματος. Ἀπὸ μέρους μου κ' ἐγὼ ἄρχισα νὰ κάνω μερικοὺς ἀπλοῦς λογαριασμούς καὶ ἦταν μεγάλη μου ἡ ἱκανοποίησις, ὅταν κατέληξα περὶπου στὴν ἴδια τιμὴ δουκάτου, δηλαδή 100.000 λιρέττες.

Οἱ ὑπολογισμοί μου ὅμως αὐτοί, στηριζόμενοι στὶς τιμὲς ὑλικοῦ, π.χ. πέτρα φυσικὴ καὶ πλῖνθοι, ποὺ σημειῶνε μὲ τὴ μεγαλύτερη ἐπιμέλεια ὁ ταμίας τοῦ 1550, καὶ στὶς τιμὲς ποὺ πληρώνει σήμερα ὁ ἐργολάβος στὶς ἐπισκευὲς τοῦ Campo dei Greci δὲν ἔδωσαν ἱκανοποιητικὰ

1. Ὡδε *H. Kretzmay*, *Geschichte von Venedig*, τόμ. 2, Gotha 1920, σ. 128 - 130 καὶ σημ. σελ. 587 (ᾗς καὶ βιβλιογραφία).

ἀποτελέσματα καὶ ἔτσι ἀναγκάστηκε νὰ παραιτηθῶ ἀπὸ περαιτέρω ἔρευνα. Ἴσως κάποτε ἔνας ἐρευνητὴς τοῦ Ἰνστιτούτου μας νὰ μπορέσῃ ἀποτελεσματικώτερα νὰ ἐπιχειρήσῃ μιὰ οἰκονομικὴ μελέτη τιμαρίθμου. Ἐν τούτοις ἡ ἀνωτέρω ὑποθετικὴ τιμὴ τοῦ δουκάτου θὰ μᾶς εὐκολύνῃ στὴν κατανόηση ἀναλογιῶν ὠρισμένων τιμῶν, ἡμερομισθίων καὶ ἀμοιβῆς ἀρχιτεκτόνων.

Ἐνα πρῶγμα μένει ἀλήθεια ἀδιάφυστη· οἱ εἰσπράξεις ἀπὸ τοὺς πλοίαρχους ἑλληνικῶν καραβιῶν ἀνταποκρίνονται κάθε ἐβδομάδα στὰ ἔξοδα τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Ο ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΟΥ ROTTERDAM.

Ἐδῶ ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ ν' ἀνοίξω μιὰ παρένθεση, γιὰ νὰ ἐκφράσω τὴ συγκίνηση ποὺ δοκίμασα ὅταν διάβασα ἐκείνες τὶς σελίδες τῶν πρακτικῶν τοῦ 1545, γιατί παρουσίαζαν κάποια καταπληκτικὴ ὁμοιότητα μ' ἓνα περιστατικὸ τῆς ἐποχῆς μας.

Ὅταν τὸ 1945, στὸ τέλος τῆς Γερμανικῆς κατοχῆς, γύρισα στὴν πανεπιστημιακὴ μου ἔδρα στὴν Ὁλλανδία, ἔξαφνα συνέλαβα τὴν ιδέα ὅτι οἱ λίγοι Ἕλληνες ποὺ βρισκόμαστε στὴ βορεινὴ ἐκείνη χώρα ὀφείλαμε νὰ κτίσωμε μιὰ ἐκκλησίαν στὸ Rotterdam, ὅχι τόσο γιὰ μᾶς τοὺς ἐγκατεστημένους ἐκεῖ, ἀλλὰ γιὰ τοὺς ἄπειρους ναυτικούς ποὺ περνοῦσαν, μὲ πατριωτικὰ αἰσθήματα πολὺ ἀμφίβολα ἐκείνη τὴν ἐποχὴ τοῦ συμμοριτοπολέμου, καὶ ὅμως μὲ τὴν ἀνάγκη στὴν ψυχὴ ὅλων τους ν' ἀνάψουν ἓνα κερί στὸν «Ἀη - Νικόλα». Ὅταν ἐπληροφοροῦντο πὼς οὔτε ἱχνος ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ὑπῆρχε στὸν ὀλλανδικὸ λιμένα, ἔφευγαν μὲ ἀπογοήτευση, ὁσοδήποτε κι' ἂν ἦσαν ποτισμένοι ἀπ' τὴν ἀριστερὴ προπαγάνδα. Σκέφτηκα τότε πὼς ἂν τὸ κεράκι τοῦ Ἀη - Νικόλα θὰ μπορούσε νὰ φέρῃ κάποτε κάποια ἀλλαγὴ στὴν ἀνεργάτιστη ψυχὴ τους, ὀφείλαμε νὰ τοὺς κτίσωμε αὐτὸν τὸν Ἅγιον Νικόλαο. Εἶπα τὴν ιδέα μου στὴν πρώτη 25 Μαρτίου ποὺ ἐωρτάσαμε στὴν Πρεσβεία Χάγης μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν. Ὅλοι γέλασαν μὲ τὸ παράδοξό μου ὄνειρο· (εἴμαστε ὅλοι κι' ὅλοι ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιά 100 Ἕλληνες σ' ὅλη τὴν Ὁλλανδία) καὶ ὅμως ἔδωσαν ὅλοι κάτι ἐκείνῃ τῇ στιγμῇ, ἔστω κι' ἂν τὸ σχέδιό μου ποτὲ δὲν θὰ ἐπραγματοποιεῖτο. Ὁ καιρὸς περνοῦσε κι' ἐγὼ δὲν παραδεχόμουν τὴν ἀποτυχία τῆς ιδέας μου, ἀλλὰ τὸ κεφάλαιο τῆς ἐκκλησίας δὲν ἤϋθανε. Ὅταν μιὰ μέρα φτάνει ἀπ' τὸ Rotterdam στὸ σπίτι μου στὸ Leiden ὁ τότε Πρόξενος ποὺ δὲν ἦταν οὔτε κἀν διπλωματικός, ἀλλὰ ἦταν ἓνας νέος μὲ θάρρος, ὁ μακαρίτης πιά σήμερα Ἀνδρέας Θεοχαρίδης, καὶ μοῦ λέει: «Ἡδὲρ! θὰ κτιστῇ ἡ ἐκκλησία σας». «Τί βοήκατε, τοῦ λέω, κανένα θησαυρό;» «Ναί, ἀκριβῶς. Χτὲς μπῆκαν στὸ λιμένα τοῦ Rotterdam 4 πλοῖα καὶ χωρὶς νὰ ρωτήσω κανέναν εἶπα στὸν κάθε καπετάνιο: «θὰ κτίσωμε ἐκκλησίαν ἐδῶ. Δίνεις κάτι;». Ἀμέσως μοῦ ἔδωσαν ὅλοι ἀπὸ 25 φιορίνια. Νά τα! Θὰ γίνῃ ἡ ἐκκλησία!».

Καὶ ἡ ἐκκλησία ἔγινε. Πέρασι τὴν ἐγκαινιάσαμε. Κι' ἔγινε ἀπ' αὐτὸν τὸν ὀβολὸ ποὺ τόσο πρόθυμα βάζει στὸν κορβανᾶ τῆς ἐκκλησίας ὁ κάθε Ἕλλην ναυτικός. Πὼς σᾶς φαίνεται αὐτὴ ἡ πρωτοβουλία μικροῦ ὑποπροξένου τοῦ Rotterdam ποὺ μοιάζει μ' ἐκεῖνο τὸ θάρρος τῶν Ἑλλήνων πού, πᾶνε τώρα 400 χρόνια, ζήτησαν σὲ ξένη χώρα, αὐτοὶ πρῶτα νὰ φορολογοῦν τὸ κάθε ἑλληνικὸ φορτίο;

Πὼς νὰ μὴ θαυμάσῃ κανεὶς τὸ ἀκαταμάχητο ἐμπορικὸ μας ναυτικὸ ποὺ πάντα στέκεται ἡ δύναμη ἡ πρώτη τοῦ ἔθνους μας; Καὶ πὼς νὰ μὴν ἀπορήσῃ κανεὶς πὼς ὁ πρῶτος Ἕλληνας ποὺ στὸ ἔξωτερικό θέλει κάτι ὠραῖο νὰ πραγματοποιήσῃ δὲν διστάζει καθόλου στοὺς ναυτικούς πρῶτα ν' ἀποταθῇ καὶ ἰδιαίτερα στὸ θρησκευτικὸ τους αἰσθημα; Ἄς ποῦμε μὲ μιὰ λέξη: σκλαβωμένη ἡ ἐλεύθερη, χωρὶς ναυτιλία ἡ Ἑλλὰς δὲν ζῇ.

ΠΛΟΙΑΡΧΟΙ.

Ἐπανέρχομαι τώρα στοὺς πλοιάρχους τοῦ 16 αἰ., γιὰ νὰ τοὺς γνωρίσωμε λίγο καλύτερα. Τοὺς ἔφερναν οἱ γαλέρες τους (ἀκριβῶς τὶς ἔλεγαν *gallio*), αὐτὸ τὸ ξέρομε, ἀλλὰ οἱ ἴδιοι ἀπὸ ποῦ ἤρχοντο;

Τὸ ὄνομά τους τὸ λέει, γιὰτὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἀντὶ γιὰ ἐπώνυμο ἔχουν τὸ ὄνομα τοῦ τόπου τῆς καταγωγῆς τους. Ἄπειροι εἶναι ἀπὸ τὴν Κύπρο, μὲ ἐπώνυμο *Ziprioto* ἢ *Ziprioti* ἢ *da Zipro*. Καὶ οἱ Κρητικοί, σὲ ἀριθμὸν, ἀκολουθοῦν ἀμέσως ἔπειτα: *Nicolò dalla Cania*, *Silvestro di Candia*, *Zacomo da Chandaca*.

Πολλοὶ *da Corfu* ἢ *da Zante*, ἄλλοι τόσοι *da Negroponte*, καὶ οἱ Τσιριγιῶτες παρόντες. *da Zirigo*. Ἐπίσης *Da Modon*, *da Coron*. Κ' ἓνας *Monovassitti* (Μονεμβασίτης), κ' ἓνας ἀπ' τὸ *Sifanto* (Σίφνο), ἓνας ἀπ' τὴν *Valona* (Αὐλῶνα), ἓνας καὶ μόνος ἀπ' τὴν Κωνσταντινούπολι. Ἀλλὰ ἐπιβλητικοὶ σὲ ἀριθμὸν ἔρχονται οἱ καπετάνιοι ἀπ' τὴν *Napoli di Romania* (Ναύπλιον). Βέβαια θὰ παρατηρήσῃ κανεὶς ὅτι οἱ ἐνετοκρατούμενες χῶρες στέλλουν τοὺς ναυτικούς ἰδίως στὴ Βενετία.

Θὰ ἐπανέλθωμε ἀργότερα στὴ σημασία τῶν ὀνομάτων, ἐδῶ ὅμως στὴν παράγραφο τῶν πλοιάρχων θὰ ἤθελα νὰ ἀναφέρω κάτι ποὺ δὲν τὸ καταλαβαίνω καὶ διερωτῶμαι, ἂν ἔχῃ κάποια θρησκευτικὴ ἔννοια. Εἶδαμε πόσο χρῆμα προσέφεραν οἱ ναυτικοί. Οἱ ἀδελφοὶ τοὺς προσφέρουν ψωμί: *pane*. Ἀναφέρεται συχνὰ τὸ ἔξοδο ἀγορᾶς αὐτῶν τῶν ψωμιῶν ποὺ εἶναι ἐλάχιστο. Τί νὰ ταν; μὴπως ἔδιναν ἄρτους ἁγιασμένους σὰν ἓνα εἶδος μεταλήψεως κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ταξιδιοῦ; Τεῖνω μᾶλλον νὰ πιστέψω ὅτι οἱ Ἀδελφοὶ προσέφεραν ὀλίγο φρέσκο ψωμί στοὺς πλοιάρχους τῇ στιγμῇ ποὺ αὐτοὶ ἐπλήρωναν τὴ συνδρομὴ τους (*luminaria*), σὰν μικρὸ δῶρο γιὰ τὸ «καλὸ ταξίδι». Θὰ ταν δηλαδή αὐτὸ τὸ λίγο ψωμί, γιὰ τὶς πρῶτες μέρες, μιὰ μικρὴ ποικιλία στὴ μονότονη χρῆσι γαλέτας ποὺ χαρακτήριζε τὶς ἀτέλειωτες θαλασσοπορίες¹.

Πάντως οἱ ναυτικοὶ ἀποτελοῦν τὴν πρώτη πηγὴ πόρων γιὰ τὴν Ἀδελφότητα.

ΕΓΓΡΑΦΗ ΣΤΗΝ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ - ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ.

Δεύτερο ἔσοδο εἶναι τὰ δικαιώματα ἐγγραφῆς ποὺ λέγονται *intrađa*, δηλαδή εἴσοδος στὴν ἀδελφότητα, καὶ τὰ *luminaria*, δηλαδή ἡ ἐτήσια συνδρομὴ ποὺ ἐπλήρωνε κάθε μέλος. Τὰ ποσὰ αὐτὰ δὲν ἦταν μεγάλα: 1 λίρα, 2, καμμὶὰ φορὰ 3. Ἐν τούτοις, δεδομένου ὅτι κάθε δουκάτο ὑποδιαίρειτο εἰς 6 λίρες καὶ 4 σολδία, καὶ ὅτι *grosso modo* λογαριάσαμε τὸ δουκάτο ὡς 100.000 λιρέττες σημερινές, τὸ 1/6 εἶναι κατὰ ὀλιγώτερο ἀπὸ 17.000 σημερινές λιρέττες, ποσὸ ποὺ πολλαπλασιαζόμενον ἐπὶ 2 καὶ 3 δὲν εἶναι καὶ τόσον εὐτελὲς γιὰ μιὰν ἐγγραφὴν σὲ ἀδελφότητα καὶ γιὰ μιὰ ἐτήσια συνδρομὴ.

Τὸ ἀξιοπαρατήρητον ὅμως εἶναι ὅτι, μερικὲς χρονιές, οἱ ἐγγραφῆς τῶν νέων ἀδελφῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν εἶναι πολυάριθμες. Τάχα νὰ ἐξαρτᾶται ἀπ' τὴ γενικὴ κατὰστασι τοῦ ἑλληνισμοῦ, δηλαδή νέες κατακτήσεις τῶν Τούρκων καὶ νέοι πρόσφυγες στὴ Βενετία, ἢ ἀπ' τὴν προσωπικότητα τοῦ προέδρου, ὁ ὁποῖος ἐπηρέαζε, στὸ νὰ κάνουν τὴν ἐγγραφὴν τους, περαστικούς ἢ Ἑλλήνες ἢ νεοφθασμένους ἀδελφούς;

1. Ἀναφέρεται τὸ ψωμί αὐτὸ στίς σελ. 59, 61, 63 κλπ. τοῦ Β' Διαχειριστικοῦ βιβλίου.

Αὐτὲς πάντως οἱ διαρκῶς νέες ἐγγραφές καὶ ἡ τακτικὴ συνδρομὴ ποὺ πλήρωναν ὅλοι τοὺς ἀποτελοῦν ἓνα νέο τακτικὸ εἰσόδημα ποὺ εἰσέργεε κανονικά καὶ μὲ προθυμία, ἀφοῦ παρατηροῦμε ὅτι συμβαίνει νὰ ἐγγράφονται καὶ πληρώνουν χωριστὰ ὁ σύζυγος ἀπ' τὴ σύζυγο, δηλαδὴ οἱ οἰκογένειες ζητοῦν ἀφορμὴ γιὰ νὰ ἐνισχύσουν τὴν Ἀδελφότητα.

Ο ΔΙΣΚΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.

Ἄλλος πόρος ἐξ ἴσου τακτικὸς εἶναι ὁ δίσκος τῆς ἐκκλησίας ποὺ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ricolta ἐγγράφεται στὸ πρόχειρο τακτικά, κάθε Κυριακὴ, μὲ ταπεινὸ ποσό· ἀλλὰ κάθε γιορτὴ ξεπερνᾷ τὸ ἓνα δουκάτο, ἐνίοτε καὶ τὰ δύο.

ΕΝΤΑΦΙΑΣΜΟΙ.

Ἄς μιλήσωμε ὁμῶς γιὰ ἓνα τέταρτο μεγάλο πόρο ποὺ εἶναι ἀσυνήθιστος καὶ καταπληκτικός. Ἄπειροι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, προπληρώνουν στὴν ἀδελφότητα γιὰ τὸν ἐνταφιασμὸ τοὺς, ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα τοὺς, ἓνα ποσὸν γιὰ νὰ εὐκολύνουν σήμερα τὸ κτίσιμο τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ ἔναι σὰν ἓνα μικρὸ δάνειο προσφερόμενο γιὰ τὸν ἱερὸ σκοπὸ. Πληρώνουν γιὰ τὴ δική τοὺς κηδεία, γιὰ τῆς γυναίκας τοὺς, γιὰ συγγενεῖς τοὺς. Καὶ νὰ ἔταν μόνον αὐτό; Πληρώνουν — ἴσως οἱ κάπως εὐποροὶ ἄνθρωποι — γιὰ τὸν ἐνταφιασμὸ ἐνὸς κάποιου δυστυχισμένου ποὺ πέθανε στὴ Βενετία καὶ δὲν ἤξεραν τὸ βαπτιστικὸ τοῦ ὀνόμα, πληρώνουν καὶ γιὰ ἓνα «cogro», γιὰ ἓναν ἄγνωστο νεκρὸ, γιὰ κάποιον ναυτικὸ ἢ κάποιον stradioti ποὺ ἐνδεχόμενον νὰ πεθάνῃ στὸ νοσοκομεῖο τοὺς.

Ὑπάρχουν καὶ μερικοί, λίγο ματαιόδοξοι, ποὺ καταβάλουν γιὰ sepultura con penello, δηλαδὴ κηδεία μὲ λάβαρο — φαντάζομαι, τὸ λάβαρο τοῦ Ἁγίου Νικολάου —, πολυτέλεια ποὺ πληρώνεται ἀκριβὰ. Ἀλλὰ τοὺς συγχωροῦμε τὴ ματαιοδοξία τοὺς, γιατί ὑπάρχει ὁ ρητὸς ὅρος τὰ χρήματα νὰ πᾶνε alla fabrica della Giesa: στὴν οἰκοδομὴ τῆς ἐκκλησίας.

Ἰσως σ' αὐτὴ τὴν παράγραφο νὰ πρέπη νὰ ἐξηγήσωμε πῶς ἔφθασαν αὐτοὶ οἱ παλαιοὶ Ἑλληνοβενετσιάνοι στὴν παράδοξη ιδέα ἐξασφαλίσσεως τῆς ταφῆς τοὺς. Στὴν πόλι αὐτὴ, ποὺ δὲν ἔχει ἀρκετὴ γῆ οὔτε γιὰ τὶς κατοικίες τῶν ζώντων, ὁ ἐνταφιασμὸς ἦτο ἓνα πρόβλημα μεγάλο καὶ ἀγωνιώδες. Τώρα τὸ πρόβλημα ἔχει λυθῇ γιατί ἡ Βενετία ἔχει ἀποκτήσει νεκροταφεῖο σ' ἓνα νησάκι, τὸ San Michele, στὸ Βόρειο μέρος τῆς λιμνοθάλασσας, ὅπου καὶ ἡ ὥραιότητὴ ἐκκλησία τοῦ 15^{ου} αἰ. Ἀλλοτε ὁμῶς τὸ νησὶ ὀλόκληρο ἀνῆκε στὸ τάγμα τῶν Calmadolesì καὶ ἐνεταφιάζοντο ἐκεῖ ἐλάχιστοι, ἴσως μόνο οἱ μοναχοί. Ὅταν στὶς ἀρχὲς τοῦ 19^{ου} αἰ. μεταφέρθηκε ὀλόκληρο τὸ μοναστήρι στὴ Ρώμη, ἔμειναν τὰ κτήριά του καὶ τὸ νησὶ μετεβλήθη σὲ δημοτικὸ νεκροταφεῖο. Στὰ παλαιὰ λοιπὸν χρόνια ἡ Βενετία κατετυραννεῖτο γιὰ νὰ εὖρῃ τελευταία κατοικία στοὺς νεκροὺς τῆς. Τάφοι γέμιζαν τὶς ἐκκλησίες, τὸν αὐλόγυρό τοὺς, οἱ συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ πλήρωναν μεγάλα ποσὰ γιὰ δυὸ πῆχεις τόπο ὅπου θὰ ἔβαζαν τὸ φέρετρο, χωρὶς νὰ ἀναφέρωμε καὶ ἀνατριχιαστικὰ λεπτομέρειες ποὺ διαβάζομε σὲ διάφορα πρακτικὰ ἄλλων θρησκευτικῶν συλλόγων.

Ἔτσι ἡ ιδέα αὐτῶν τῶν, γιὰ μᾶς, ιδιορρυθμῶν δωρητῶν νὰ προπληρώνουν τὴν ταφή τοὺς, δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξενίξῃ ὑπερβολικά.

ΛΩΡΕΕΣ.

Καὶ τέλος φθάνομε στὸν ἀπρόβλεπτο καὶ ἀνεξάντλητο πόρο τῶν καθ' ἑαυτὸ δωρεῶν. Ἐδῶ θὰ ἔλεγα, ἐξακολουθώντας τὴν σύγκρισή μου μ' ἓνα ποταμό, πὼς τὸ ρεῦμα του ὄχι μόνο δὲν στερεώνει, ἀλλὰ καὶ ξεχειλίζει σὰν τὸ Νεῖλο, πάντα γόνιμο καὶ σωτήριο. *Per la fabrica della Giesa*, ὅπως ἐπιμένουν ὅλοι νὰ γραφῇ, καὶ ποιοὶ δὲν δίνουν καὶ τί δὲν δίνουν! Δίνουν οἱ πλούσιοι καὶ οἱ ἐκάστοτε *Gastaldi* (ἔτσι ὠνόμαζαν τοὺς προέδρους τους) ἑκατοντάδες δουκάτων. Ἄλλοι ἀφίνουν κληροδοτήματα κανονικὰ ἢ στέλνουν τὸ χρῆμα τους ζῶντες, διὰ τρίτων προσώπων. Δίνουν ἄπειροι ἄνθρωποι ἀπὸ ἓνα ἢ δύο δουκάτα σὰν «ἐλεημοσύνη», ὅπως τὸ χαρακτηρίζουν, γιὰ τὴν ψυχὴ τους ἢ γιὰ τὴν ψυχὴ φίλου ἢ συγγενοῦς. Οἱ γυναῖκες ἀνοίγουν τὸν κόμπο τους καὶ χαρίζουν ὅτι ἔχουν καὶ δὲν ἔχουν γιὰ τὸ κτίσιμο τῆς ἐκκλησίας. Τὰ ποσὰ μὲ κέρματα (δηλαδὴ π.χ. 1 δουκάτο, 3 λίρες, 2 σολδία) μαρτυροῦν πὼς ἡ κάποιο κουμπαρᾶ ἀνοίξαν ἢ κάτι πούλησαν καὶ προσφέρουν τὸ προϊόν του. Μία καημένη ποῦ θά'ταν πτωχὴ ἄφησε διὰ διαθήκης τὸ καλὸ της μάλλινο φόρεμα, ποῦ πουλήθηκε καὶ μπήκαν στὸ ταμεῖον τῆς ἐκκλησίας λίρες 4, σολδία 4. Κάποιοι ναυτικοὶ ποῦ ἄφιναν στὸ γνωστὸ ἴδρυμα, τὴν *Camera d' Armamento*¹, μερικὲς καταθέσεις σὲ χρῆμα ἢ εἰς εἶδος, δὲν παρέλειπαν νὰ γράψουν ὅτι, ἂν γνωστῇ ὁ θάνατός τους στὴ Βενετία, νὰ πηγαίνουν οἱ καταθέσεις τους γιὰ τὸ κτίσιμο τῆς ἐκκλησίας τοῦ «Ἀφέντη Ἀη-Γιῶργη», *Messer San Zorzi*. Ἄλλοι ποῦ δὲν εἶχαν ρευστὸ χρῆμα πολὺ, ὑπέσχοντο γραπτῶς ὅτι κάθε χρόνο ὥς ποῦ νὰ τελειώσῃ ἡ ἐκκλησία θὰ ἐπλήρωναν τόσα δουκάτα. Ἀρχόντισσες εὐπορες ἄφιναν διὰ τῆς διαθήκης τους στὴν ἐκκλησία τὸ ἐτήσιο εἰσόδημα ἑνὸς κτήματος. Ἄλλοι δωρεταὶ καθορίζουν τί εἶδους εἶναι ἡ δωρεὰ τους: ὁ ἓνας λέει πὼς προσφέρει τὴν τιμὴ γιὰ τόση ποσότητα φυσικῆς πέτρας, ἡ ἄλλη ὅτι προσφέρει τόσες χιλιάδες πλίνθους. Ἕνας ἱερεὺς καθολικὸς πληρώνει γιὰ μιὰ κολόννα τῆς ἐκκλησίας· εἶναι ὁ *Gasparo Piovan*, ἐφημέριος τοῦ *San Felice*. Ποιὸς ξέρει γιατί ἔχει ὁ καθολικὸς αὐτὸς ἱερωμένος τέτοια ἀφοσίωση στὴν ὀρθόδοξο Ἐκκλησία. Ἴσως ἡ «χάρις» τοῦ Ἀγίου τὸν εἶχε εὐνοήσει. Πράγματι παλαιᾶς ἱερᾶς βυζαντινῆς εἰκόνας ἐθεωροῦντο, καὶ θεωροῦνται καὶ σήμερα θαυματουργές, ἀκόμα καὶ ἀπὸ τοὺς καθολικοὺς.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΛΑΙΚΑ.

Μὰ τέλος πάντων ποιοὶ εἶναι ὅλοι αὐτοὶ οἱ δωρηταί; Νὰ εἶναι μεγάλες ἀριστοκρατικὲς οἰκογένειες τοῦ σβησμένου Βυζαντίου ἢ τουλάχιστον ἀπ' τοὺς ἀριστοκράτες τοῦ πνεύματος ποῦ φεύγοντας ἀπ' τὴν Ἀνατολὴ ἔφεραν στὴ Δύση τὰ φῶτα τῆς Ἀναγέννησης;

Ὅχι. Ἐδῶ ἔχομε νὰ κάνωμε μὲ τὸ πανελλήνιον καὶ τὸ πανελλήνιον τὸ πιὸ ταπεινὸ, τὸ πιὸ δημοκρατικόν. Εἶπα ἤδη ὅτι πολλοὶ ἀπ' τοὺς πλοιάρχους ἢ πλοιοκτῆτες δὲν ἔχουν σὰν ἐπώνυμο παρὰ τὸν τόπο τῆς καταγωγῆς τους. Ἄλλοι ἔχουν οἰκογενειακὰ ὀνόματα, ἀλλὰ τόσο ταπεινά! Γιὰ νὰ δώσω μιὰ ἰδέα, διαβάζω μέρος καταλόγου ὀνομάτων ποῦ ἔχω καταρτίσει: Ἀνυφαντής, Βαρέλης, Καλαποδάς, Χαλασιάρης, Χαλίκης, Κοντολιγνότης, Κουλούρης, Λιψός, Λυσσαίρης, Μαρούλης, Μάστορας, Μουστάκαινα. Παγιδάς, Σακκούλας, Σκλάβος, Σκουλογένης, Σγουρομαλλίνα, Ἐλβίρα Σέρβα, Τυροφάης, Ξενοῦτσικος, Ξιδάκαινα, Ξωμερίτης, Ζαβογιάννης, Ζεμπέτης.

1. Βλ. τὸ οἰκεῖο ἄρθρο στὸ λεξικὸν τοῦ *Ferro Marco*, *Dizionario del Diritto Comune e Veneto*. Venezia, Modesto Fenzo 1778 - 81, Vol. 5 (Tomi 10) (β' ἔκδοσις: Venezia, Andrea Sandini 1845 - 47, Vol. 2).

Οἱ Gastaldi τῶν ἐτῶν πού μᾶς ἀπασχολοῦν, οἱ ἄνθρωποι πού συνεπλήρωναν ποσά μεγάλα γιὰ τὸ κτίσιμο τῆς ἐκκλησίας, πού ἔστειλαν τὶς τολμηρὲς αἰτήσεις πού εἶδαμε στοὺς Δέκα καὶ πού κατάρθωναν νὰ ἐπικυρωθοῦν, ἐλέγονταν ὁ ἕνας Κανάκης Κουβλῆς, ὁ ἄλλος Μάρκος Σαμαριάρης, ὁ τρίτος Θωμᾶς Βεργῆς.

ΚΑΛΑΙΣΘΗΣΙΑ.

Μὰ οἱ Κουβλῆδες καὶ οἱ Σαμαριάρηδες καὶ οἱ Βαρέληδες καὶ οἱ Λυσσιάρηδες καὶ οἱ Μουστάκαινες καὶ οἱ Ξιδάκαινες ἔκτισαν μιὰ ἐκκλησιὰ πού ἡ ὁμορφιά της δὲν ἔχει ψεγάδι. Πῆραν, θὰ πῆτε, καλὸν ἀρχιτέκτονα. Εὐκόλο εἶναι νὰ διαλέξης τὸν τεχνίτη πού ἀγαπᾷ ρυθμὸ ἀγνὸ καὶ λιτό; Καὶ τὰ στασίδια καὶ τὰ μάρμαρα καὶ τὸ τέμπλο; Καὶ οἱ καντήλες, κ' ἐκεῖνα τὰ κηροπήγια τὰ ὀρειχάλκινα, ἔργο τοῦ Vittorio Alessandro; Ἀνέφερα πρὸ ὀλίγου τὴν μικρὴ ἐκκλησιὰ πού ἐκτίσαμε στὸ Rotterdam. Σᾶς βεβαιῶ ὅτι ἐπάλαισα κατὰ τῆς ἀκαλαισθησίας καὶ ὄχι πάντοτε μὲ ἐπιτυχία. Τὸ ξέρουν ὅσοι ἔλαβαν μέρος σὲ κοινοτικὲς οἰκοδομὲς ὅτι δὲν ἐπιβάλλεται πάντα ὁ ἀγνὸς καὶ λιτὸς ρυθμός.

Ποιὸ τὸ συμπέρασμά μου; Ἵσως νὰ ἀπατῶμαι, ἀλλὰ σ' αὐτὸ ἔφθασα παρατηρῶντας ἐπὶ 2 1/2 χρόνια ὄχι μόνο τὴν ἐκκλησιὰ, ἀλλὰ ὅλο τὸ Campo dei Greci: "Ὅτι δηλαδὴ αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες, τοὺς ὁποίους ἤλθαν οἱ Τοῦρκοι νὰ σκλαβώσουν στὸ τέλος τοῦ Μεσαίωνα, ἦταν ἕνας ἐκλεπτυσμένος λαός, ἕνα ἔθνος μὲ τὴ συνειδηση τοῦ ωραίου. "Ὅπου κι' ἂν βρισκόντανε οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, κι' ἂς λέγονταν τὰ ἄτομα: Λυσσιάρης ἢ Σαμαριάρης ἢ Ζαβογιάννης, ἤξεραν καὶ διάλεγαν χωρὶς δισταγμὸ ὅ,τι ἦταν ὠραῖο, ὅ,τι ἦταν λιτό. Ἀργότερα, ὅσο περνοῦν οἱ σκοτεινοὶ αἰῶνες, χάνει τὸ γένος τὰ πνευματικὰ του χαρίσματα. Ἀλλὰ ἑκατὸ χρόνια μετὰ τὴν ἄλωσι, καίτι σῶζονταν ἀκόμη, καὶ πολὺ ζωντανὸ μάλιστα, ἀπὸ ἐκείνη τὴ λεπτὴ καὶ ἰσορροπημένη νοοτροπία πού ἔκανε κάποιον κάποτε νὰ γράψῃ «Φιλοκαλοῦμεν μετ' εὐτελείας». Ὁ Περικλῆς (ἢ ὁ Θουκυδίδης) ἔδωσε τὸν μεγάλο χαρακτηρισμὸ τῆς ἑλληνικῆς καλαισθησίας πού ἔμεινε ζωντανὴ γιὰ πολλοὺς αἰῶνες (Θουκ. Β. 40).

ΟΝΟΜΑΤΑ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΚΑ

Θὰ ἤμουν ἐν τούτοις ἀνακριβής, ἂν δὲν προσέθετα ἐδῶ ὅτι μ' ὅλα ταῦτα, μέσα στὰ 700 περίπου ὀνόματα πού κατέγραψα σὲ δελτία, δὲν ὑπάρχει κανένα ἱστορικὸ ὄνομα. Ἡδὺρα ἕναν *Ματθαῖο Παλαιολόγο* πού ἔρχεται, κάνει μιὰ ἡγεμονικὴ δωρεὰ 92 δουκάτων, χαρίζει ἐκ μέρους ἐνὸς φίλου του (τοῦ Gattoni Κυπρίου) τὸ ἴδιο ποσὸν καὶ φεύγει γιὰ πάντα (τοῦλάχιστον ἀπ' ὅ,τι φαίνεται στὰ βιβλία μας). Ἔχομε, τὸ 1553, κ' ἕναν Μανώλη Κατακουζηνὸ πού πληρώνει συνδρομὴ γι' αὐτὸν καὶ τὸν ἀδελφὸ του Χρῆστο, ἀλλὰ κι' αὐτὸς δὲν ξαναφαίνεται¹.

Τὸν ἴδιο χρόνον ἕνας ἀδελφὸς ἐγγράφεται μὲ τὸ ὄνομα Ἰωάννης Κατελοῦζος, υἱὸς τοῦ ἄρχοντα Νικολάου. Ἕνας Θεοτόκης Laschero, νά' ναι τάχα Λάσκαρης; Κ' ἕνας Δῆμος Comino δίνει ἕνα σχετικὰ ταπεινὸ δῶρο γιὰ τὴν ἐκκλησιὰ, lire 3, soldi 2. Ἦταν μήπως ἕνας ξεπεσμένος Κομνηνός; Ἀλλὰ νὰ σὲ λίγο ξανατὸ ὄνομά του: εἶναι πλοίαρχος, δίνει τὸ δουκάτο του καὶ παρακαλεῖ νὰ ξοδευτῇ γιὰ τὰς πλίνθους τῆς ἐκκλησίας (piere cotte per la fabbrica).

¹ Νέα ἔρευνα πού ἐγινε τὸ 1958 σὲ ταμιακὸ βιβλίον τοῦ 1556 μᾶς ἀποκάλυψε νέα στοιχεῖα γιὰ τὸν Καντακουζηνό, πού θὰ τὰ παραθέσω σὲ ἄρθρο μου στὸν τόμον Μανώλη Τριανταφυλλίδη.

Ένας Nicolo Cornaro έρχεται καί χαρίζει 4 δουκάτα εκ μέρους δύο πλοιαρχων. Κ' ένας Francesco Gallerghi έγγραφεται σαν δωρητής εκ μέρους του άρχοντα Zorzi Remassali. Μια άρχόντισσα Μελισσηνή, που φαίνεται ότι είχε παντρευτή κάποιον Ιταλό Bembo, έρχεται κι' αυτή να φέρη τον όβολό της. Είναι τάχα και ο καπετάνιος Zorzi Gavala απ' την άρχοντική οικογένεια της Κρήτης; Και ο Σωφρόνιος Demopoyani, έπίτροπος της εκκλησίας του 'Αγ. Γεωργίου, είναι κι' αυτός απ' τις ιστορικές οικογένειες της μεγαλονήσου; Και ο άλλος ο καπετάνιος ενός scirazo, ο Χρυσολουράς είναι ίσως απόγονος του μεγάλου λόγιου που πέθανε το 1410. 'Ο πλοίαρχος 'Ιωάννης Βλαστός όμως, με το παρωνύμιο Pugnaletto, έρχεται τρεις φορές σ' αυτά τα χρόνια με τη γαλέρα του (patron di gallio) και όχι μόνο πληρώνει για το πλοίο του, αλλά καταβάλλει και τη συνδρομή του σαν 'Αδελφός. Δεν ξέρομε, αν είναι γόνος των άρχοντοπούλων της Κρήτης, γιατί δεν σημειώνει ο ταμίας ούτε καν από που έρχεται το γενναιόδωρο πλήρωμα με τον καπετάνιο του.

Άς παρατηρήσωμε όμως ότι κατέγραψα 4 άρχοντικά όνόματα μέσα στον κατάλογο των πλοιαρχων. Θά' χε γίνει ίσως τότε, όπως και μεταγενέστερα στην ιστορία του 'Ελληνισμού, ή συνήθεια νέοι από άρχοντικές οικογένειες, πληγωμένοι στη φιλοτιμία τους γιατί δεν μπορούσαν να καθέξουν στην ξηρά τη θέση που θά' θελαν, να μπούν στα καράβια και να οργώνουν τα πελάγη. 'Αλλ' όσα κι' αν είναι αυτά τα όνόματα (δεν υπερβαίνουν τα 12), είναι το ποσοστό τους ελάχιστο μέσα στα 700 δελτία ονομάτων που έχω καταγράψει, καθώς είπα ανωτέρω, και ιδίως δεν παίζουν κανένα σπουδαίο ρόλο μέσα στην 'Αδελφότητα.

ΑΦΟΜΟΙΩΤΙΚΗ ΔΥΝΑΜΙΣ

Και πόσα δεν θά' είχε κανείς ακόμη να πη για τη δύναμη την αφομοιωτική που διατηρούν οι 'Ελληνες, αν και σκλαβωμένοι, παρατηρώντας τα άπειρα Ιταλικά όνόματα που αναφέρονται μέσα σ' αυτά τα δύο πρόχειρα «ταμεία» του 16ου αί.

Ίσως μερικοί, ελάχιστοι, να 'ναι απλώς φίλοι της 'Αδελφότητας που μένουν Βενετσιάνοι καθολικοί, όπως εκείνος ο έφημέριος του S. Felice, άλλ' αυτό είναι αδύνατον για ανθρώπους που έγγράφονται «άδελφοί» της ορθόδοξης εκκλησίας, όπως οι επόμενοι: Tomaso Alberto, Jani Aragusso, Balli Bali, Nicolo Barozi, Michele Barzo, Piero Bernardo, Dimo Brodoni, Manolli Buchallano, Franco Burga, Vassili Cortelli, Zulian della Collona, Minà Cubuci, Dimo Dallaporta πλοίαρχος, οι άπειροι Da Londa που καταλήγουν σε Delenda, Dizetto, Zorzi Fallier, Monsignor Farrando δωρητής, Matio Floca, Nicolo Foscari πλοίαρχος, Fusarin πλοίαρχος, Piero Gesi, Zan Gritti πλοίαρχος, Nicolo Labrano πλοίαρχος, Nicolo Landi πλοίαρχος, Bernardi Luneto άδελφός, Marco Lonza (πληρώνει για ένταφιασμόν), Tomaxo Luxi δωρητής, Zuanantonio Malipiero δωρητής, Dimitri Maromareto άδελφός, Zorzi Matarangga πλοίαρχος, Lunardo Meseri άδελφός, Fabrizio Andre Negroponte, Zorzi Notari άδελφός, Zorzi Novaco πλοίαρχος, Zorzi Onnigo πλοίαρχος, Zorzi Remassali, Marco Remondo πλοίαρχος, Dimitri Rizo άδελφός, Franco Ruzier δωρητής, Zorzi Salvano δωρητής, Samblar πλοίαρχος, Constanti Sambri πλοίαρχος, Leonardo Sifoglio πλοίαρχος, Zuan Somerini ράφτης, πολλοί Spader, Tirabotto (προπληρώνει για ένταφιασμόν), Nicolo Vassalo άδελφός, Zuan Vendramo άδελφός, Zua Zamberla, Urellio Ziberto άδελφός, Zuan di Zitti άδελφός.

Οί ανωτέρω όλοι είναι Βενετσιάνοι ή 'Ιταλοί γενικά έξελληνισμένοι, από άποψη

θρησκείας καὶ αἰσθημάτων, ἀφοῦ, καθὼς διαβάζομε στὰ γνωστά μας «πρόχειρα», ὅχι μόνο εἶναι πλοίαρχοι della nazione greca, ἀλλὰ καὶ δωρηταὶ τῆς ἐκκλησίας, ἀκόμη μάλιστα καὶ ἄνθρωποι ποὺ πληρώνουν γιὰ τὸ μέλλοντα ἐνταφιασμό τους, ὁ ὁποῖος φυσικὰ θὰ ἡγιάζετο ἀπὸ ὀρθοδόξους ἱερεῖς. Θὰ ἦτο βέβαια τολμηρὸ νὰ ὑποστηρίξωμε ὅτι αὐτοὶ ὅλοι ἀσπάσθηκαν τὴν ὀρθοδοξία μετὰ τὸ 1453. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Φραγκοκρατίας γενικὰ νὰ ἐξελληνίσθησαν, πάλι ἡ ἀλήθεια μένει ἀνέπαφη ὅτι καὶ δυναστευομένη καὶ ταπεινωμένη ἡ φυλὴ εἶχε ἀκόμη δύναμη ἀπορροφήσεως καὶ ἐξελληνισμοῦ ξένων στοιχείων.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ.

Ἐφ' ὅσον βρισκόμαστε ἀκόμη στὸ κεφάλαιο τῶν ἐσόδων τῆς Κοινότητος καὶ τῶν φορολογουμένων ἢ δωρητῶν της, θὰ ἦταν ἴσως ἀρκετὰ διαφωτιστικὸ γιὰ ἐκείνη τὴν παλαιὰ ἑλληνικὴ κοινωνία μέσα στὸν ἐνετικὸ κόσμον, ἂν ἐξετάζαμε τί ἐπαγγέλματα ἐξασκοῦσαν. Δυστυχῶς ὅσοι διαχειρίζονται τὰ κοινὰ σχεδὸν ποτὲ δὲν ἐσημείωσαν τὸ ἐπάγγελμά τους. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν, ἂν ὅχι περιουσία, τοῦλάχιστον κάποια εὐμάρεια, γιὰ τὸς βλέπομε στὸ Βιβλίον Β' νὰ συμπληρώνουν ἐξ ἰδίων τὶς ἐβδομαδιαῖες ἀπαιτήσεις τῆς οἰκοδομῆς.

Αὐτοὶ ὅμως οἱ ἴδιοι ἄνθρωποι, σημειώνοντας τῶν ἄλλων τὶς εἰσφορές, συχνὰ ἔβριζαν, δίπλα στὸ ὄνομα, τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐγγραφομένου. Τῶν πλοίαρχων ἢ ιδιότης φαντάζομαι ὅτι ποτὲ δὲν ἐλησμονήθηκε νὰ σημειωθῇ, γιὰ τὴ συμβολὴ τους ἦταν σπουδαία στὴν οἰκοδομὴ τῆς ἐκκλησίας. Ἀρκετὰ περιέργο εἶναι ὅτι οἱ Ἕλληνες ράφτες¹ ἦσαν πολλοὶ στὴ Βενετία, ἐπειδὴ σὲ διάφορα ὀνόματα δίπλα ἔχομε τὴ λέξη Sartor. Γιατί τάχα; ἀπὸ τότε εἶχαν μήπως τὴν ἐπιτηδειότητα στὸ ράφιμο καὶ μάλιστα στὸ κέντημα, ποὺ ἀκόμη χαρακτηρίζει ραφτάδες καὶ ἑλληνοραφτάδες, ἢ οἱ Ἕλληνες τῆς Βενετίας ἐξακολουθοῦσαν νὰ φοροῦν τὶς δικῆς τους ἐθνικὲς ἐνδυμασίες, ὅπως τὸ βλέπομε σὲ μερικὲς εἰκόνες τῆς συλλογῆς μας (π.χ. ἡ Παναγία ἐπιφανομένη εἰς τοὺς προφήτας, ἀρ. 15 τοῦ Μουσείου τοῦ Ἰνστιτούτου μας) καὶ οἱ Βενετσιάνοι τεχνίτες δὲν ἤξεραν αὐτὴ τὴν τέχνη; Ἡ Κα Χατζημιχάλη στὸ βιβλίον της περὶ Σαρακατσαναίων² μᾶς λέει ὅτι στὴν πρωτόγονη σαρακατσάνικη κοινωνία ὁ ράφτης θεωρεῖται πολὺ σπουδαῖο ἐπάγγελμα ποὺ ἐξευγενίζει καὶ τοὺς ἀπογόνους ἀκόμη. Νὰ συνέβαινε κατὶ παρόμοιο κ' ἐδῶ; Πάντως ὑπενθυμίζω τὴ φήμην ποὺ εἶχε ἡ βενετσιάνικη ραπτικὴ στὰ μεταβυζαντινὰ χρόνια, ἀναφέροντας τὴν ὅχι πολὺ λεπτὴ ἐκφραση προκειμένου περὶ ἀπωλείας πράγματος κοινοῦ καὶ ἐλαχίστης ἀξίας λόγῳ τῆς συχνότητος τῆς παρουσίας του:

«Θὰ χάσ' ἡ Πόλη γὰῖδαρο
κ' ἡ Βενετιά βελόνη».

Ἐκεῖ λοιπὸν στὴ Βενετία ἄπειροι ἄνθρωποι ζοῦσαν σκύβοντας πάνω στὴ βελόνα.

Ποῦ καὶ ποῦ παρουσιάζεται σὰν Ἀδελφὸς ἓνας σιδηρουργὸς (Favro).

Μιά καὶ μόνη φορὰ ἐσημείωσα ἓνα χρυσοχόο (tiraoro), ἀλλὰ πολλὲς φορὲς τὴ λέξη spader δίπλα σ' ἓνα ἐπώνυμο ἢ σ' ἓνα ὄνομα. Διερωτήθηκα, χωρὶς βέβαια ἡ ἀπάντησις νὰ εἶναι εὐκόλη, ἂν οἱ Ἕλληνες ἦταν καλοὶ ὀπλοποιοὶ μέσα στὴ Βενετία, ὅπου ὑπάρχει καὶ

1. Γιὰ τὴ σημασία τῶν ραπτῶν στὸ Βυζάντιον, οἱ ὁποῖοι μάλιστα κατασκεύαζαν ἀνδρικὰ καὶ γυναικεῖα φορέματα, βλ. : Φ. Κουνουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, Τόμος Β1', 1948, σελ. 209-210.

2. Ἀθῆναι 1957.

δρόμος Dei Spaderi, ἢ ἂν τὸ spader εἶναι παράφρασις τοῦ βυζαντινοῦ σπαθάριος (σπαθά-ρης) πού ἔμεινε σὰν οἰκογενειακὸ ὄνομα¹.

Ἐνα ἄλλο ἐπάγγελμα ἀναφέρεται μιὰ φορὰ μέσα σὲ μιὰ φράση τόσο εὐκρινῇ, πού δὲν μπορεῖ νὰ γίνη σύγχυσις μὲ ἐπώνυμο: Εἰσεπράχθη 1 δουκάτο καὶ 12 σολδία ἀπὸ τὸν Zuanne Conomo Falconier da Brazo de Maina per la fabrica della Giesia. Ἄρα αὐτὸς ὁ Γιάννης Κονόμος ἦταν *Γερακάρης* ἀπ' τῇ Μάνῃ. Φαίνεται λοιπὸν πὼς στὰ 1550 τὸ ἐπάγγελμα αὐτὸ ἐξακολουθοῦσε στὴ Μάνῃ καὶ ποιὸς ξέρει πὼς βρέθηκε στὴ Βενετία αὐτὸς ὁ ὀπισθοδρομικὸς ἄνθρωπος.

Ἐννοεῖται ὅτι ὠρισμένα ἐπώνυμα προέρχονται ἀπὸ ἐπάγγελμα, ἀλλὰ δὲν ξέρομε πρὸ πόσων γενεῶν τὰ ἐπαγγελματικά εἶχαν γίνεи οἰκογενειακὰ ὀνόματα. Βοηθα ἓνα Piero Giatro (ιατρός) κ' ἓνα Ἰωάννη *Κριτή*, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι δικαστὴς ἀλλὰ ἀπλῶς πλοίαρχος.

Τὸ πιὸ παράδοξο ὅμως ἐπάγγελμα πού παρατήρησα ἦταν δύο ἢ τριῶν γυναικῶν πού παρ' ὅλον ὅτι, ἐκείνῃ τὴν ἐποχὴ, ἡ ἐργασία στὴ γυναῖκα ἦτο πρᾶγμα σπάνιο, αὐτὲς καὶ ἀξιοπρέπεια κρατοῦν καὶ φαίνεται ὅτι ἀπολαμβάνουν ἀρκετά, ἀφοῦ μποροῦν νὰ πληρώνουν δι-καίωμα ἐγγραφῆς καὶ ἐτήσια συνδρομὴ στὴν ἀδελφότητα. Αὐτὸ εἶναι ἡ θέσις τῆς massera ἢ messera, δηλαδὴ οἰκονόμος σὲ μεγάλο σπίτι². Ὁ Νατάλιος Μόρμορης εἶχε μιὰ τέτοια ὑπάλ-ληλο στὴν κατοικία του, ἡ ὁποία ὠνομάζετο Maria da Napoli (Napoli da Romania, φυσικά), δηλαδὴ ἡ Μαρία ἦτο Ναυπλιώτισσα. Αὐτὴ καὶ ἀδελφὴ εἶναι καὶ δωρήτρια ἀλλὰ καὶ ἄλλοι τῆς ἐμπιστεύονται ποσὰ γιὰ νὰ τὰ καταθέσῃ στὸ Ταμεῖον τῆς ἐκκλησίας. Ἄλλη μιὰ τέτοια κυρία, ἡ Donna Vera, ἐργάζεται, φαίνεται, στὸ ἀρχοντικὸ ἐνὸς Bembo καὶ πληρώνει τακτικὰ τὴν ἐτήσια συνδρομὴ τῆς σὰν ἀδελφῆς. Στὸ ἄλλο φύλλο βρῖσκομε ὅτι ἡ Madonna Μελισσηνὴ Bemba, μέσφ τῆς οἰκονόμου τῆς (massera), χωρὶς νὰ ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τῆς τελευταίας, στέλνει στὴν ἐκκλησίᾳ χρηματικὸ ποσὸ γιὰ ν' ἀγοραστοῦν ἄνθη. Μαντεύομε πὼς ἡ Μελισσηνὴ αὐτὴ θὰ ἦτο ἡ σύζυγος τοῦ Bembo καὶ ἡ κατάληξις εἰς - α (Melissina) εἶναι αὐτὸ πού συμ-βαίνει ἀκόμη σήμερὰ σὲ οἰκογενειακὰ ὀνόματα, π.χ. ἡ σύζυγος τοῦ Foscarini λέγεται καὶ Foscarina. Καὶ ἂν δὲν πρόκειται γιὰ τὴν Vera ἡ ὁποία κατέθεσε δωρεάς, θὰ πῇ πάντως πὼς τὸ σπίτι τῆς Μελισσηνῆς, συζύγου τοῦ Bembo, ζοῦσε μὲ μεγαλοπρέπεια, ἀφοῦ καὶ messera εἶχε καὶ τὰ δῶρα τῆς οἰκογενείας πρὸς τὴν ἐκκλησίᾳ ἐστέλλοντο διὰ τῆς οἰκονόμου.

ΕΞΟΔΑ.

Μὲ αὐτὰ τὰ ἔσοδα πού δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητα ἡ Ἀδελφότης ἔχει ν' ἀντιμετωπίσῃ μεγάλα ἔξοδα. Κάθε ἐβδομάδα πληρώνονται ἀρχιτέκτων καὶ ἐργάτες, ὑλικό, μεταφορικά τοῦ ὑλικοῦ στὸν τόπο τῆς οἰκοδομῆς μὲ φορηγίδες καὶ βάρκες καὶ ἐπὶ πλέον κάθε Κυριακὴ καὶ κάθε γιορτῇ αὐτὸς ὁ ναός, πού κτίζεται ἀκόμη, λειτουργεῖται καὶ ἀπαιτεῖ τὰ ἔξοδά του.

ΟΙΚΟΔΟΜΗ. ΟΙ ΤΕΧΝΙΚΟΙ ΚΑΙ Η ΑΜΟΙΒΗ ΤΟΥΣ.

Ἄς δοῦμε πρῶτα τὴν πρώτη δμάδα ἐξόδων πού κατέταξα κατὰ εἶδος, ἂν καί, ὅπως τὸ εἶπα στὴν ἀρχή, τὰ πάντα, ἔσοδα καὶ ἔξοδα, εἶναι γραμμένα ἀνακατεμένα σὲ κάθε κατεβατό, μὲ μόνῃ τάξῃ τὴν ἡμερομηνία τῆς κάθε ἐργασίμης ἡμέρας.

1. Ἰδε ἐπίσης Φ, *Κουκουλέ*, ἐνθ' ἂν., σελ. 212 καὶ ὑπόσημ. 5 οἰκον. ἐπίθετον Σπαθέας.

2. *Φαίδ*. *Κουκουλέ*, ἐνθ' ἂνωτ., σελ. 235 «αἱ εἰς ἀρχοντικὰς οἰκίας καὶ τὰ διαμερίσματα τῆς Αὐγούστης ἀπησχολημέναι θαλαμηπόλοι (ὠνομάζοντο) κοιτωνίτισσαι, βεστιαρίαι καὶ κουβικουλαραί».

Κάθε εβδομάδα πληρώνονται σημαντικά ποσά σὲ διάφορους ἀνθρώπους γιὰ τὴν οἰκοδομή. Προσπάθησα νὰ διακρίνω κάποια ἱεραρχία καὶ νομίζω πὼς τὰ πράγματα ἔχουν ὡς ἑξῆς:

Ὁ Ἄρχιτέκτων λέγεται *Proto*, ἀλλ' αὐτὸ εἶναι ὁ τίτλος γιὰ ἓνα κτήριο. Ὡς ἐπαγγελματίας λέγεται *taiapiera*, ἃς ποῦμε λιθοξόος. Πολλοὶ *taiapiera* ἐργάζονται στὴν ἐκκλησία καὶ ἔχουν σὰν τίτλο τὸ *Mastro* ἔμπρὸς ἀπ' τὸ ὄνομα τους. Κατόπιν ἔρχονται οἱ *murer*, εἶναι οἱ ἀπλοῖ τοιχοδόμοι, ἀλλὰ καλοὶ τεχνίτες. Καθένας ἀπ' τοὺς *taiapiera* ἢ *murer* προσέρχεται μὲ τὸν βοηθό του, ὁ ὁποῖος λέγεται *fante* ἢ *garzo*. Εἶναι μᾶλλον μαθητευόμενος, ὁ ὁποῖος μὲ μέρα θά'ναι καὶ αὐτὸς *Mastro*. Κ' ἔπειτα οἱ *manuale*¹, οἱ χειρῶνακτες, ποὺ κάνουν τὴ βαρεὶα δουλειὰ καὶ οἱ *barchieri* ποὺ φέρνουν τὸ ὕλικό μὲ φορτηγίδες.

Υπάρχουν ὅμως καὶ οἱ εἰδικευμένοι τεχνίτες, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐργάζονται διαρκῶς στὸ ναό: π.χ. ἐκάλεσαν ἓνα *intajador*, λεπτουργό στὸ ξύλο. Φαντάζομαι ὅτι ἐκλήθη γιὰ τὸ Τέμπλο. Καὶ μιὰ ἄλλη φορὰ ἔρχεται ἓνας καλὸς μαρμαρᾶς γιὰ τὸν διώκοσμο τῆς κεντρικῆς θύρας, ὁ ὁποῖος καὶ αὐτὸς λέγεται *Mastro Intajador* (*per intajadure in el frixo della porta*). Σὲ ρυθμὸ ἐλληνικὸ, ἡ θύρα, κάτω ἀπ' τὸ ἀέτωμα φέρει τρίγλυφα καὶ μεταξύ, στὶς μετόπες, εἶναι στολισμένα τὰ σύμβολα τῶν Παθῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ οἱ δύο προστάτες ἅγιοι τῆς Ἀδελφότητος, ὁ Ἅγιος Νικόλαος καὶ ὁ ἅγιος Γεώργιος.

Νομίζω ὅτι θὰ ἐνδιαφέρει τοὺς τεχνικοὺς νὰ μάθουν τί ἀπαιτοῦσαν ὡς ἀμοιβὴ ἀλλὰ καὶ ποιοὶ ἦσαν οἱ ἀρχιτέκτονες ποὺ ἔκτισαν τὸν Ἅγιο Γεώργιο τῶν Ἑλλήνων. Στὸ ταμιακὸ βιβλίο Α' ποὺ μελετοῦμε, τὸν τίτλο τοῦ *proto*, δηλαδὴ τοῦ ἀρχιτέκτονος, ἔχει ὁ *Ser Santo Lombardo*². Ἀναφέρεται τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1544, τὸν Μάρτιο τοῦ 1549 καὶ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1547. Τὸ βιβλίο ὅμως αὐτὸ εἶναι πτωχὸ σὲ πληροφορίες. Τὸ μόνο ποὺ εἶναι καθαρὸ εἶναι ὅτι ἓνας *manual*, ὁ *Vitor Ciprioto* πληρώθηκε στὶς 6 Ἰουνίου 1547 *soldi* 14, δηλαδὴ σημερινὲς λιρῆττες 1190, ἡμερομίσθιο ποὺ δὲν εἶναι καθόλου κακὸ γιὰ ἓναν ἐργάτη. Γιὰ τὴν ἴδια ἡμέρα ὁ *Mastro Santo* (δηλαδὴ ὁ *Lombardo*) ἐπῆρε λίρα 1, σολδία 10, δηλαδὴ λιρῆττες σημερινὲς 2550, πληρωμὴ ἐλάχιστη συγκρινομένη μὲ τὴν ἀμοιβὴ τοῦ μὴ εἰδικευμένου ἐργάτη του.

Τὸ βιβλίο Β' εἶναι πολὺν πὺρ πλούσιο σὲ πληροφορίες. Τὸ 1550 «*proto*» φέρεται ὁ *Zuan Antonio* καὶ τὰ δυὸ αὐτὰ βαπτιστικὰ ὀνόματα ἀναφέρονται συχνὰ χωρὶς ἐπώνυμο. Ἐπὶ τέλους στὶς 31 Μαΐου τοῦ 1550 καταγράφεται στοὺς λογαριασμοὺς: *Messer Zuanantonio Giova protto* (sic) *della fabrica*³. Ἡ ἴδια ὀρθογραφία τὸν Νοέμβριο τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Ἄλλ' ἃς δοῦμε τί πληρώνεται ὁ νέος αὐτὸς ἀρχιτέκτων.

Εἰς δουκάτα ἢ εἰς λίρες, ὅταν κάνουμε τὸν λογαριασμό, ὁ περίφημος «*πρῶτος*», ποὺ δὲν ἔρχεται στὸν τόπο τῆς ἐργασίας μὲ μαθητευόμενο ἀλλὰ ὀλομόναχος, πληρώνεται 9 λίρες τὸν

1. Ἴδε *Φαίδ. Κονκουλέ*, ἐνθ' ἄνωγ., σελ. 221 λέξεις συγγενικῆς μὲ τὸ *manuale*: χειροτεχνάριοι, χειρομάχοι, προσχεράριοι.

2. Ὁ *Pietro Paoletti* στὸ βιβλίο του *Architettura e Scultura del Rinascimento a Venezia* (Venezia 1893) μᾶς πληροφορεῖ τὰ ἑξῆς: Τὸ 1524 ὁ *Santo Lombardo*, γιὸς τοῦ *Tullio*, ἐξελέγη «*proto*» τῆς περιόφημης *Scuola di S. Rocco*. Τὸ 1536 δίνει τὸ σχέδιο τοῦ Ἁγ. Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁδηγεῖ τὶς ἐργασίες ὡς τὸ 1548, ὁπότε ἀντικατεστάθη ἀπ' τὸν *Gianantonio* τὸν ἐπιλεγόμενο *Chiona*, πιθανὸν ἀπ' τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ του ποὺ βρίσκεται κοντὰ στὸ *Carona* (*Lago di Lugano*).

3. Εἶδαμε τί λέει ὁ *Paoletti*. Ὁ ὁδηγὸς τοῦ *Lorenzetti* (σὲ ἰταλικὴ γλῶσσα) ποὺ θεωρεῖται ὁ καλύτερος (ἐκδ. 1955), ἀναφέρει τὸν ἀρχ. τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων ὡς *Chiona*. Ὁ *Βελοῦδος* (Ἑλλήνων Ὁρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετίᾳ, 1847) τὸν γράφει *Χιόνα* καὶ σὲ συμφωνητικὸ ἐγγράφον ποὺ ἀναφέρει κατωτέρω, ἐνῶ στὸ κείμενο ἀναφέρεται μόνον σὰν *Zuan Antonio*, σὲ μιὰ γωνίτσα διακρίνομε τὴ λέξι *Ciona*.

μήνα, δηλαδή ένα δουκάτο και μισό. "Αν λογαριάσωμε με τὸ ποσὸν ποὺ εἴπαμε τὸ δουκάτο, φθάνομε σ' ἓνα ἀριθμὸν σεβαστὸ 150.000 τὸν μῆνα. Καὶ ἐν τούτοις, ἐὰν σκεφθῶ ὅτι στὴν οἰκοδομὴ μας τῆς Φλαγγινείου ἓνα λογιστὴ - πρωτεργάτῃ τὸν πληρώνομε 60.000 γιὰ νὰ καταγράφη τί νέο ὑλικὸ ἔρχεται καὶ τί παλαιὸ φεύγει γιὰ νὰ πωληθῇ, βέβαια ὁ ἀρχιτέκτων δὲν εἶχε ὑπερβολικὴ ἀμοιβή. Ἐπὶ πλέον, μετὴν ἐλπίδα μήπως βρῶ κάτι περισσότερο γι' αὐτὸν τὸν μυστηριώδη ἄνθρωπο, ἄνοιξα ἓνα πακέτο μετ' ἔγγραφο τοῦ 1548 κ' ἔπεσα, μετὰ κάποια ἔρευνα, στὸ συμβόλαιο τοῦ Gioia. Μὲ μεγάλη ταπεινοφροσύνη ὁ ἴδιος δὲν ὀνομάζει τὸν ἑαυτὸν τοῦ παρὰ *tajapiera* καὶ ἀναγνωρίζει ὅτι γιὰ τὸ ὥς ἄνω ποσὸν ὀφείλει νὰ παρουσιάζεται δύο φορὲς τὴν ἡμέρα στὸ γιαντὶ γιὰ νὰ διατάξῃ τοὺς *murer* καὶ νὰ τοὺς δείχνῃ πῶς πρέπει νὰ τοποθετοῦν τὶς πέτρες στὴ θέσιν τους. Ἄλλη ὑποχρέωση ποὺ πήρε ὁ «πρώτος» εἶναι πολὺ νεωτερικὴ, ἀλλὰ καὶ πολὺ παράδοξη. Γράφει ὅτι ὑποχρεοῦται χωρὶς καμμιά πληρωμὴ νὰ κἀνῃ ἓνα *modelo di carta della giesia* μετ' τὸ ἱερὸν καὶ μετ' ὅλες τὶς λεπτομέρειες, οὕτως ὥστε νὰ δοῦν, γράφει, «οἱ ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας καὶ ὁ Πρόεδρος τί ἐντύπωση θὰ κἀνῃ ἡ ἐκκλησία καὶ πόση ποσότης φυσικῶν λίθων καὶ πλίνθων θὰ χρειασθῇ γιὰ νὰ φθάσωμε στὸ ἐν λόγω ἀποτέλεσμα».

Ἐδῶ, ὁμολογῶ, δὲν ἐννοῶ ποίων διαστάσεων θὰ ἦτο αὐτὸ τὸ *modelo di carta*, ἡ μακέτα δηλαδή, γιὰ ν' ἀντιληφθοῦν οἱ μὴ εἰδικοί τὴν ποσότητα τοῦ ὑλικοῦ. Φυσικὰ γιὰ τοὺς ἐξωτερικοὺς φυσικοὺς λίθους μπορεῖ νὰ γίνῃ μιὰ διαίρεσις τῆς ἐπιφανείας τῆς ἐκκλησίας διὰ τῆς ἐπιφανείας κάθε λίθου. Ἀλλὰ γιὰ τὰ τοῦβλα, μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ τέτοιος λογαριασμός; Σημειώσεις ἅπειρες μετ' ἡμερομίσθια τῶν διαφόρων *tajapiera* καὶ *murer* μᾶς δίνουν τὸ ἀκριβὲς μέτρο τῆς ἀμοιβῆς τοῦ Gioia. Ὁ *Mastro Santo murer* πληρώνεται 30 *soldi* τὴν ἡμέρα καὶ μαθητευόμενός του 16 *soldi* τὴν ἡμέρα. Ὅπως τὸ εἶδαμε καὶ ἄνωτέρω, τὴν ἡμέρα ὁ *tajapiera* κερδίζει 1275 λιρέττες καὶ ὁ μαθητευόμενος 680!

Ἀπατῶμαι ἢ ὄχι στοὺς ἀριθμούς, οἱ ἀναλογίαι μένουν φυσικὰ οἱ αὐτές, ἄρα ἓνα μένει ἀληθινόν, ὅτι ὁ μαθητευόμενος ἔπαιρνε ἡμερομίσθιο περισσότερο ἀπ' τὸ ἥμισυ ἀπ' τὸν δάσκαλό του καὶ διπλὴ μηνιαία ἀμοιβή ἀπ' τὸν ἀρχιτέκτονα, ὁ δὲ *tajapiera* ἢ *murer* ἐκέρδιζε τὸ μῆνα 4 φορὲς περισσότερο ἀπ' τὸν *proto*.

Τί πρέπει νὰ συμπεράνωμε; Φυσικὰ ὅτι εἶναι ἀκριβέστατο τὸ λεγόμενο ὅτι ὁ μικρὸς λαὸς καὶ οἱ ἐπαγγελματίαι στὴ Βενετία κέρδιζαν τὸν 16^{ον} αἰ. τόσα πολλὰ, ὥστε ἦτο ἀδύνατο νὰ πεισθοῦν νὰ μποῦν στὶς γαλλέρες γιὰ νὰ πολεμήσουν τὸν ἐχθρὸ καὶ δὴ τὸν Τοῦρκο. Ἴσως καὶ νὰ ἐμπορευθῇ μακριὰ δὲν ἤθελε ὁ τεχνίτης, ἐφ' ὅσον τόσα ἐκέρδιζε μέσα στὴ Βενετία¹.

Αὐτὸ φυσικὰ δημιουργοῦσε ἐξαιρετικὰ εὐνοϊκοὺς ὅρους γιὰ τοὺς ξένους, εἰδικὰ γιὰ τοὺς Ἑλληνας ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν. Σὰν μισθοφόροι ἔπρεπε νὰ πληρώνωνται ἀρκετὰ καλὰ καὶ γιὰ τοὺς Ἑλλήνες κέρδος τους ἦταν νὰ χτυποῦν τὸν Τοῦρκο. Γι' αὐτὸ οἱ *stradioti* ἔγιναν μιὰ δύναμις στὴν ἱστορία τῆς Βενετίας καὶ γι' αὐτὸ τὸν 17^{ον} ἡδὴ αἰῶνα ἡ μεγάλη πόλις τοῦ Ἀδριατικοῦ παρουσιάζει σημεῖα παρακμῆς. Εἶναι θλιβερό βέβαια νὰ διαπιστώνῃ κανεὶς μιὰ φορὰ ἀκόμη ὅτι ἡ εὐζωΐα χαλαρώνει τὸ πατριωτικὸ αἶσθημα καὶ γενικὰ τὴ δραστηριότητα τοῦ ἀνθρώπου.

1. Ὁ Jean Alazard, *La Venise de la Renaissance*, Paris, 1956 (μεφ. *Les bases de l' économie et les classes sociales*) γράφει ὅτι οἱ «*Popolani*» εἶχαν τέτοια ὑλικὴ ἄνεση στὴ Βενετία, ὥστε μετ' κανένα τρόπο δὲν ἐπείθοντο νὰ ἐπιβιβασθοῦν στὶς γαλλέρες.

Στους *tajapiera* και *murer* που πληρώνονται απ' τους αδελφούς παρατηρώ μερικά ονόματα που επανέρχονται συχνά: είναι ο Mastro Santo, ο Mastro Vincenzo και ο Mastro Andrea. 'Ο Βελουδός κάπου μās λέει (ἐνθ' ἂν., σελ. 24) ὅτι ἐπειδὴ ἕνας Mastro Andrea περὶ τὰ 1575 ἀναφέρεται στὰ βιβλία τῆς Κοινότητος, αὐτὸς θὰ ἦτο ὁ Palladio, γιατί τέτοιο ὄνομα ἄλλος δὲν εἶχε κανεῖς ἐκείνη τὴν ἐποχὴ μεταξὺ τῶν τεχνικῶν. Τὸ ἐπιχείρημα εἶναι κάπως ἀδύνατο. Ἄν βασιζόμαστε σ' αὐτό, θὰ ἔπρεπε καὶ τὸν Mastro Santo ἢ Santi ποὺ ἐμφανίζεται στὰ βιβλία μας ὡς πληρωνόμενος, νὰ τὸν ἐκλάβουμε σὰν τὸν Lombardo. Κατὰ τὴν ἴδια ἀρχὴ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀνατρέξουμε στὴν ἱστορία τῶν ἐνετῶν ἀρχιτεκτόνων, ἂν εὐρίσκεται κάποιος μὲ ὄνομα Vincenzo, γιὰ νὰ ταυτίσωμε μ' αὐτὸν ἕναν Mastro Vincenzo ποὺ πληρώνεται σχεδὸν κάθε ἐβδομάδα σύμφωνα μὲ τὰ δυὸ πρόχειρα ταμεῖα μας¹.

Οἱ ὑποθέσεις γιὰ τὴν ἀνέυρεση τῆς «πατρότητας» ἐνὸς ἔργου, ἀρχιτεκτονικοῦ ἢ ζωγραφικοῦ, δὲν καταλήγουν πάντοτε σὲ βέβαιες ἀποδείξεις, οὔτε μιὰ τέτοια ἔρευνα εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς παρουσίας μελέτης. Ὡστε μπορούμε νὰ περάσωμε σὲ ἄλλες παρατηρήσεις.

Εἶδαμε ἀνωτέρω πὼς δύσκολο εἶναι νὰ μελετήσωμε τὸ κόστος τοῦ ὑλικοῦ τῆς οἰκοδομῆς. Ἐνα ὁμως συμπέρασμα παρουσιάζει ἐνδιαφέρον. Ἡ ἐκκλησίᾳ κόστισε μεγάλα ποσὰ ὡς ὑλικό. Τὰ ἐργατικά ἐπίσης ἀπερρόφησαν μεγάλα ποσὰ, ἀλλὰ ὀλιγώτερα ἀπ' τὰ ὑλικά. Ἡ πνευματικὴ ἐργασία, δηλαδὴ ἡ ἀμοιβὴ τῶν ἀρχιτεκτόνων, ἐστοίχισε σχετικὰ ἐλάχιστα. Εἰς λογιστάς, οἱ παλαιοὶ ἐκείνοι Ἑλληνες δὲν ἐπλήρωσαν τίποτε. Μόνοι τοὺς κρατοῦσαν τὰ βιβλία καὶ ἐπέβλεπαν ὡς τὴν τελευταία λεπτομέρεια τὸ κτίσιμο τῆς ἐκκλησίας τους.

Πρὶν τελειώσω τὸ οἰκονομικὸ μέρος τῆς οἰκοδομῆς τῆς ἐκκλησίας, θὰ ἤθελα νὰ ἀναφέρω μιὰ λεπτομέρεια ποὺ κάνει τὴν ὅλη ἐκείνη οἰκοδομικὴ κίνηση πολὺ ζωηρὴ γιὰ μās. Ὁ Ματθαῖος Βεργῆς ἦταν πρόεδρος ἐκεῖνα τὰ χρόνια. Καὶ ὁ τίτλος του, ὅπως ἀκόμη καὶ τώρα γιὰ τοὺς προέδρους, ἦταν τόσο ὠραῖος: Gastaldo ἢ Varian ἢ Guardian Grande. Ἄν δῆτε τὴν ὑπογραφή του σ' ἕνα συμβόλαιο (σελ. 112) στὰ Πρακτικά (Mariegola) θὰ καταλάβετε πόσο ἀπλὸς ἄνθρωπος ἦταν. Μὲ κόπο χαράζει κάθε γράμμα. Φαίνεται ἐπίσης πὼς τὰ λογιστικά του λάθη ἦταν μεγάλα, γιατί κάποτε, ὅταν ἐξελέγη ἄλλος πρόεδρος, δὲν μπόρεσε ὁ Βεργῆς νὰ τοῦ δώσῃ ἀκριβεῖς λογαριασμούς. Ἀλλὰ οἱ ἀδελφοὶ ἔκριναν πὼς ὁ ἀπλὸς αὐτὸς ἄνθρωπος τόσο εἶχε ἀγαπήσει τὴν ἐκκλησίᾳ, ὥστε ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἀκόμη ἕνα χρόνο πρόεδρος, γιατί τόσα εἶχε κάνει γιὰ τὴν οἰκοδομὴν ποὺ κάθε τιμὴ τοῦ ἄξιζε. Μ' ὅλα ταῦτα, γιὰ νὰ προληφθοῦν αἰτοπα, ψηφίζεται ἡ πρόνοια, στὶς ἐβδομαδιαῖες πληρωμές, νὰ παρίστανται ὁ ἀναπληρωτὴς του καὶ οἱ δύο ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας.

Ὑπάρχει ἕνα ἄλλο χαρακτηριστικὸ τῆς τότε Nazione Greca, καθὼς ἔλεξαν μόνοι τοὺς οἱ ἀδελφοὶ τὴν ἔνωσί τους, ποὺ βγαίνει ἀνάγλυφο ἀπλούστατα μέσα ἀπ' αὐτὰ τὰ δυὸ ταμιακὰ πρόχειρα. Εἶναι ὁ θρησκευτικὸς τόνος ποὺ ἔχει ὅλη ἡ ζωὴ αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων. Εἶπα, πὼς ὁ σύλλογός τους ὠνομάζονταν Nazione Greca, ἀλλὰ καὶ Giesia (δηλαδὴ Ἑκκλησίᾳ) καὶ Schola ἢ Schuola. Αὐτὴ ἡ τελευταία λέξις ἐσήμαινε στὴ Βενετία «σύλλογος μὲ θρησκευτικὸ καὶ φιλανθρωπικὸ χαρακτῆρα». Αὐτὸ ἤθελαν καὶ αὐτοί, νὰ 'ναι ὅλοι τοὺς μαζί ἕνα μελίσσι ἀγαθοποιῶ γιὰ ὅλες του τὶς μέλισσες, γιὰ οἰκοδόμους, γιὰ πλοιάρχους, γιὰ ράφτες καὶ κανεῖς νὰ μὴν ξεχνᾷ πὼς ὁ Θεὸς ἦταν μαζί τους. Ὅταν δὲν ἔδιναν στὸν σύλλογό τους τὸ ἱερὸ ὄνομα Giesia, «ἐκκλησίᾳ», τὸν ἀποκαλοῦσαν «*la nostra benedeta scuola*».

1. Vincenzo ἐλέγετο ὁ Sansovino.

Είδαμε πώς τὸ ὄνειρό τους καὶ τὸ μέλημά τους ἦτο ἡ οἰκοδομὴ τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ καὶ συγχρόνως μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ γαιῶν (πῶς ἀλλοιῶς νὰ τὸ ποῦμε, ἀφοῦ ἀγοράζαν ἀκόμη πέτρες καὶ ἀσβέστη ;) νὰ λειτουργοῦν, εἶναι πρᾶγμα καταπληκτικό. Τόσο μάλιστα, πού διερωτῶμαι, μήπως εἶχαν κρατήσει τὴν παλιά ξύλινη ἐκκλησοῦλα τους κ' ἐκεῖ ἐλειτουργοῦντο ὅλοι οἱ πιστοί.

ΚΕΡΙΑ.

Λοιπὸν γιὰ ἄλλο τίποτα δὲν συναντᾷ κανεὶς ἔξοδα παρὰ γιὰ τὴν θρησκευτικὴ ζωὴ. Μεγάλον ζήτημα τὰ κεριά τῆς ἐκκλησίας. Ἔχουν ὀλοχρονῆς δοῦναι - λαβεῖν μὲ τὸν ἔμπορον κεριῶν, πού μάλιστα φέρει τὸ ἱστορικὸν ὄνομα Gritti, καὶ τὸ φαρμακεῖόν του (στὸ φαρμακεῖο ἀγοράζονταν τότε τὰ κεριά) ἦταν στὸ Rialto μὲ ἔμβλημα ἓνα Ρόδι. Τὰ χρήματα πού εἰσπράττει αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος θὰ ἦταν χωρὶς ἀμφιβολία ἓνα μεγάλο εἰσόδημα γιὰ τὴν ἐπιχέρισή του! Γιὰ τὰ κεριά τοῦ Πάσχα τοῦ 1554 διαβάζω πὼς τοῦ μέτρησαν 86 δουκάτα! Εὐτυχῶς εἶχαν μιὰ συνήθεια πού κρατᾷ ἀκόμη καὶ σήμερον. Μάζευαν καὶ μαζεύουν τὰ καμένα ἁγιοκέρια καὶ τὰ ξαναπουλοῦσαν στὸν περιήγητο Gritti καὶ πάλι στὴν ἐπόμενη γιορτῇ, πού τύχαινε τοῦ Ἀγ. Γεωργίου, νέο χρυσάφι χύνανε στὸ ταμεῖο του, γιὰτὶ φυσικὰ ἤθελαν πάντα στὸν πάγκο τῆς ἐκκλησίας ἀνέπαφα κεριά.

Μὰ καὶ τὸ λιβάνι, τὸ λάδι γιὰ τὶς καντήλες καὶ τὸ ἅγιον μύρο καὶ ὁ ἄρτος ἀπορροφῶσαν ἄρκετὸ χρήμα. Γιὰ τὸν οἶνον δὲν σημειώνεται πούθεν μὴ τιμὴ. Φαντάζομαι πὼς κάποιοι τὸν προσέφεραν χωρὶς νὰ θέλῃ νὰ ἀναγραφῇ.

ΑΜΟΙΒΗ ΙΕΡΕΩΝ.

Ὁ ἱερεὺς, ὁ Θωμᾶς Αὐλωνίτης, πληρωνότανε 1 λίρα καὶ μερικὰ σολδία κάθε Κυριακῇ. Μιὰ γιορτῇ ὅμως, σάν τοῦ Ἀγ. Γεωργίου καὶ μιὰ ἄλλῃ σάν τοῦ Ἀγ. Νικολάου, εἰσέπραττε πάνω ἀπὸ 3 λίρες. Καθὼς εἶδαμε, αὐτὸ ἀντιστοιχεῖ σὲ 17.000 σημερινὲς λιρέτες γιὰ κάθε ἑβδομάδα καὶ 51.000 τὶς γιορτές.

Κάποιος «πρωτοπαπᾶς» κερδίζει τοῦ Ἀγ. Γεωργίου 102.000. Μὲ τὴ χρονολογίαν πού καταγράφεται τὸ ἔξοδο, βρίζω στὸ βιβλίον τοῦ Βελούδου ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ Νικόλαος Μαλαξός, ὁ ὁποῖος ἦλθε ἀπὸ τὸ Ναύπλιον. Στὴν ἀνωτέρω ἀμοιβὴ πρέπει νὰ προσθέσωμε καὶ τὴ δωρεὰν κατοικίαν, ὥσως ἀκόμη καὶ ἔξοδα φωτισμοῦ καὶ θερμάνσεως.

ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΟΡΤΕΣ.

Οἱ ἀπλοὶ ἀριθμοὶ μᾶς διεφύλαξαν καὶ κάποιοι λεπτομέρειες ἀπ' τὴ θρησκευτικὴ ζωὴ τῶν παλαιῶν αὐτῶν ξενιτεμένων πού, ὅταν τὶς διακρίνῃ κανεὶς μέσα στὰ κονδύλια τῶν ἐξόδων, ρωτιέται ἂν καὶ ἡ λεπτομερέστερη περιγραφὴ τῆς ἐποχῆς, ἂν ὑπῆρχε, θὰ ἦταν ποτὲ δυνατόν νὰ μᾶς εἶχε χαράξῃ μιὰ τόσο ζωερὴ εἰκόνα.

Γιὰ τὸ pitafio (ἔτσι δημοτικὰ καὶ μὲ λατινικὰ ψηφία εἶναι γραμμένη ἡ λέξις «ἐπιτάφιος» στὸ Πρόχειρον Β') ξοδεύουν πολλὰ δουκάτα γιὰ κεριά, γιὰ δᾶδες (torce), γιὰ ἀκολούθους, πού θ' ἄν ταν βέβαια ἐκεῖνοι πού ἐσήκωναν τὸ κουβούκλιο.

Ἡ παραμονὴ τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἀγίου Νικολάου στοιχίζει 4 δουκάτα καὶ δύο λίρες, γιὰτὶ ψάλλονται sperina. Ἀλλὰ «σπερινὰ» τοῦ Ἀπριλίου 1554 εἶναι πῶς πολὺ πλοκα. Εἶναι 22 τοῦ μηνός, παραμονὴ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου. Στὸν κατάλογο τῶν ἐξόδων εἶναι καὶ κἀτὶ κονδύλια

πὺν καλὴ παλαιογράφος στήν ὁποία ἔδειξα τὴ σελίδα δὲν ἐκατάλαβε τίποτε. Οἱ Ἕλληνες ὁμως τὰ καταλαβαίνομε. Φαίνεται πὺς ἔγινε καὶ παράκληση ὑπὲρ τῶν ψυχῶν, γι' αὐτὸ ἀγοράζετα, στάρι ἀρίστης ποιότητος λίρες 29, ἀμύγδαλα ἀρωματικά (παραλείπω τὶς τιμές), ἀμύγδαλα κοινά, καρύδια, κουκουνάρια, ρόδια, κουφέτα, πιπέρι καὶ ζάχαρη. Ὁ καταπληκτικὸς αὐτὸς δίσκος κόστισε δονκάτα 4! Ἀλλὰ ἀνήμερα τῆς ἐορτῆς ἔγιναν καὶ ἄλλα ἔξοδα. Στὸν ἐφημέριο δόθηκαν 3 λίρες καὶ 2 σολδία, σὲ ἓνα «protopapa» πὺν ἔφεραν γιὰ κήρυγμα μέτρησαν 1 δουκάτο καὶ 16 σολδία. Πλήρωσαν ἀκόμη καὶ φορηγίδες καὶ λεμβούχους γιὰ νὰ φέρουν τάπητες καὶ πολυθρόνες (ποιοὺς ξέρει γιὰ ποιοὺς οἱ τελευταῖες αὐτὲς φιλοφρονήσεις;).

Ἄλλ' αὐτὰ ὅλα δὲν ἦταν μάταια ἔξοδα. Μεγάλῃ ἐντύπωση θὰ ἔκαναν στοὺς πιστοὺς πὺν δὲν ἦσαν ἀκόμη μέλη τῆς Ἀδελφότητος. Τὴν ἐπομένη γράφει ὁ ταμίης: Αὐξάνουν οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ ἀδελφές (da piu fratelli e sorelle). Ἐγγράφει 32 νέα μέλη καὶ, δίπλα, τὰ ὅσα προσφέρουν: ἄλλος λίγα σολδία καὶ ἄλλοι κάμποσες λίρες.

Καὶ κάτι ἀκόμη θρησκευτικώτερο θὰ μᾶς μαρτυρήσῃ τὸ βιβλίον ἐξόδων, κάτι πὺν σώζεται στὰ Ἱεροσόλυμα, χάθηκε ἅπ' τὰ ἔθιμα τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ μόνο ἐφορτάζεται ἀκόμη στήν Πάτμο. Καθὼς εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ κρατοῦν τὰ βιβλία τους ἱταλικά γιὰ νὰ γίνετα, φαντάζομαι, ἔλεγχος, ὅταν παρουσιάζεται ἀνάγκη, ὁ ἐθελοντὴς ἑλληνοῦταλὸς ταμίης γράφει: Per spese straordinarie a cassa contadi per fa il *niptira* come cui sotto apar et prima: benzoïno κλπ. Μεταφράζομε: Γιὰ ἔκτακτα ἔξοδα ἅπ' τὸ ταμεῖον μετρητὰ γιὰ νὰ κάνομε νιπτῆρα (παρατηρήστε τὴν ἔκφραση, ὅπως θὰ λέγαμε «γιὰ νὰ κάνομε Πάσχα») τὰ κάτωθι, πρῶτα: Μοσχολίβανο λίρα 1 σολδία 13, στὸν παπᾶ Θωμᾶ - 3, μετρητὰ στὸν πρωτόπαπα - 6. μετρητὰ σὲ τρεῖς γέροντες καὶ σὲ 4 καλογήρους λίρες 3, στὸν παπᾶ Βασίλῃ σολδία 18, σὲ δύο Ἀναγνώστες σολδία 12, γιὰ ἓνα «λαοῦρανο» (μᾶς φαίνεται ἀκατανόητη ἡ λέξις) σολδία 10, γιὰ τραπεζομάντηλο καὶ τραπέζι καὶ ἀχθοφόρους σολδία 14.

Ἄν ἀνοίξομε τὸ βιβλίον Πάτμος τῆς Κας Μαραβᾶ - Χατζηνικολάου¹ καὶ ἐξετάσωμε προσεκτικὰ τὶς φωτογραφίες τῆς τελετῆς τῆς Πάτμου, ὅλα θὰ τὰ καταλάβομε (ιδίως φωτογρ. CVI). Χρειάζονται ἀναγνώστες καὶ γέροντες γιὰ νὰ ὑποδυθοῦν τὸ ρόλο τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων, ιδίως τοῦ Ἀπ. Πέτρου, χρειάζονται δεμάτια καὶ στεφάνια δάφνινα (νὰ λοιπὸν καὶ τὸ laurano), γιὰ νὰ στολίσουν τὴν ἐξέδρα, χρειάζονται οἱ ἄνθρωποι πὺν θὰ τὰ μεταφέρουν ὅλα αὐτά.

Ἄν παρατηρήσωμε ὅτι μετὰ τὴν τελετὴ αὐτὴ σημειώνονται πάλι βαριά ἔξοδα γιὰ τὰ κερὰ τοῦ Πάσχα καὶ ἔπειτα ἀμέσως εἰσπράξεις καθυστερημένων συνδρομῶν, θὰ μᾶς δοθῇ ὁ καθαρὰ θρησκευτικὸς χαρακτήρας τῆς Ἀδελφότητος πὺν σκοπὸν ἔχει κτίσιμο ἐκκλησίας καὶ ὡς μόνο ἔκτακτο ἔξοδο δὲν ἀναγνωρίζει παρὰ ὅσα ἀπαιτοῦν οἱ θρησκευτικὲς ἐορτές.

ΓΛΩΣΣΙΚΑ.

Ἄν ὁ ἱστορικὸς καὶ ὁ ἱστορικὸς τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν βρίσκουν τόσα στοιχεῖα στὰ δυὸ μας παλαιὰ πρόχειρα ἔξοδα τῆς Ἀδελφότητος, εἶναι φυσικὸ καὶ ὁ γλωσσολόγος κάτι νὰ μπορέσῃ νὰ σταχυολογήσῃ. Πρῶτ' ἅπ' ὅλα—τὸ εἶπα καὶ ἀνωτέρω—πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ κρατοῦν τὰ βιβλία τους σὲ γλῶσσα ἱταλική. Ἀπλούστατα, στὶς συνεδριάσεις τῆς Ἀδελφότητος παρίσταντο 3 *Proveditori* Βενετσιάνοι καὶ

1. Ἄννας Μαραβᾶ - Χατζηνικολάου, Πάτμος, μὲ 200 φωτογραφίες ἐκτὸς κειμένου, Ἀθήνα 1957, σελ. 72 - 74. (Collection de l'Institut Français d'Athènes. No 63).

υπέγραφαν μάλιστα μετὰ τὴν ψηφοφορία. Ὡστε αὐτοὶ οἱ ἐπιθεωρηταὶ κάθε στιγμή θὰ εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ ἐλέγχουν τοὺς λογαριασμοὺς τῶν ξένων συλλόγων ποὺ εἶχαν ἰδρυθῇ καὶ ζοῦσαν μέσα στὴ Βενετία.

Αὐτό, ὅταν πρωτοπῆρα στὰ χέρια μου τὰ βιβλία τῆς Κοινότητος, μ' ἔκανε νὰ νομίζω ὅτι πολλὰ λάθη ὠφείλοντο στὴν ξένη καταγωγή τοῦ Ταμῖα μας ἢ τοῦ Προέδρου. Ἐπειτα ὁμως, ὅταν γιὰ νὰ συγκρίνω ὠρισμένα μας ἔγγραφα μὲ παρόμοια ἄλλων συλλόγων, ζήτησα σβησμένων ἀδελφοτήτων τὰ βιβλία, παρετήρησα τὰ ἴδια λάθη καὶ μάλιστα συχνὰ καὶ τὸ ἴδιο γράψιμο. Κατέληξα στὰ συμπεράσματα : 1^{ον} ὅτι ὑπῆρχε καὶ τότε μιὰ ὠρισμένη καλλιγραφία ποὺ μάθαιναν ὅλοι οἱ λογισταί, ὅπως ἦταν ἡ συνήθεια καὶ στὶς ἡμέρες μας, πρὶν διαδοθῇ τόσο ἡ γραφομηχανὴ καὶ 2^{ον} ὅτι οἱ Ἴταλοί, παρ' ὅλη τους τὴ φωνητικὴ ὀρθογραφία ἀπ' τὸν Dante κ' ἐδῶ, ἦσαν πολὺ ἀνορθόγραφοι. Ἄν μάλιστα λάβωμε ὑπ' ὄψει μας καὶ τὸ «αὐτί» τὸ Βενετσιάνικο, ποὺ ἦταν συνηθισμένο στὴ διαλεκτικὴ προφορά, θὰ δοῦμε τὶς παραδοξότερες ποικιλίες γραφῆς σὲ διάφορες λέξεις. Ἡ λέξις ἐκκλησία, Ghiesa, σπάνια παρουσιάζεται μὲ τὴ σωστή της γραφὴ—ἢ μᾶλλον παρουσιάζεται μόνο ὅταν κάποιος πιὸ μορφωμένος πιάνῃ τὴν πέννα. Συνήθως στὰ κατάστιχα ἔχομε διάφορες ποικιλίες : Giesia, Giezia, Giesa, Giexia.

Ἡ λέξις ἔρανος καὶ ἰδίως «δίσκος τῆς ἐκκλησίας» ἀπαντᾷ : Ricolta, Ricoltta, Ricolta. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο λάθος, δηλαδὴ νὰ μπαίνει ἓνα Η (Haca) καὶ στὶς συλλαβὲς co ca cu εἶναι συνηθέστατο. Ἡ Scuola γράφεται Schola ἢ Scuola. Ἡ ἐλληνικὴ λέξις ἐλεημοσύνη ποὺ ἔμεινε στὴν ἰταλικὴ ὑπὸ τὸν τύπο elemosina καὶ στὴ γαλλικὴ ἔγινε aumône ἀπαντᾷ : lemosina, lemosini, limoxina.

Τὸ τελευταῖο παράδειγμα, ὅπου τὸ ξ ἀντὶ τοῦ σ, εἶναι φαινόμενο ποὺ ἀπαντᾷ συχνὰ στὴ Βενετσιάνικη διάλεκτο. Π.χ. ἀντὶ causa cauxa. Ἐπίσης κοινότατο εἶναι τὸ ce, ci νὰ γράφονται ze, zi, π.χ. οἱ δᾶδες γράφονται torze καὶ ὄχι torce, ἢ cera, zera, ὅπως δηλαδὴ προσφέρει καὶ σήμερα ἀκόμη κάθε Βενετσιάνος. Οὐτε τὸ Ge Gio ἀπαντᾷ στὰ βιβλία μας. Βρίσκομε San Zorzi, ἀντὶ Giorgio. Τὸ Giovanni εἶναι Zovan, Zuan ἢ Zan.

Εἶναι βέβαια ἀρκετὰ περίεργο νὰ ἀρχίζῃ Ἴταλὸς λέξη μὲ δύο σύμφωνα ὅπως στὸ llemoxina, Llujo (μὴν Ἰούλιος). Καὶ αὐτὸ τὸ ξαναβρίσκομε καὶ σὲ ἄλλες λέξεις καὶ τὸ παρετήρησα καὶ σὲ ἄλλα ἔγγραφα, ἐκτὸς ἀπ' τὰ δικά μας. Δηλαδὴ ὑπάρχει γενικὴ τάση διπλασιασμοῦ τῶν συμφώνων, ὅπουδῆποτε καὶ ἂν βρίσκωνται, ἔστω καὶ στὴν ἀρχὴ μιᾶς λέξεως, φθάνει νὰ ἐνώνεται τόσο ἡ προηγούμενη λέξις, ὥστε νὰ ἀποτελῇ μία μὲ τὴν ἐπομένη π.χ. μέσα στὴν ἴδια λέξη : δηλαδὴ ὅπως pattron, conttadi ἔτσι καὶ per llemoxina, per llui (γιὰ αὐτόν), i ttuto (in tutto) : ἐν ὅλῳ.

Συγγέουν ἐπίσης αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι τὸ ὕγρὸ λ μὲ τὸ ἀπλό. Δηλαδὴ γράφουν ἀδιαφόρως : navillio ἢ naviglio. Ἔτσι συγγέουν καὶ τὸ ἐλληνικὸ γ μὲ τὸ ι. Ἀκούει «ἅγιο μύρο» καὶ γράφει οἷο mīro (ἐδῶ γίνεται σύγχυσις ἢ συμφυρμός μὲ τὸ olio).

Ὁ λιθοτόμος ἢ λιθοξόος γράφεται tagiapiera ἢ taiapiera.

Σ' αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα φθολογολογικά θὰ 'χα νὰ προσθέσω ὅτι καὶ οἱ Ἴταλοί δὲν ἔχουν ἀρκετὰ μελετήσῃ τὴν Βενετσιάνικη διάλεκτο. Γραμματικὴ τῆς δὲν ὑπάρχει. Ἐνα καλὸ λεξικὸ ποὺ εἶχε γραφῇ τὸ 1829 ἀπ' τὸν Boerio εἶναι ἐξαντλημένο καὶ ἐξαιρετικὰ δυσεύρετο. Πρόπερσι ἐξεδόθη μιὰ ἀνθολογία¹ μὲ κάποιο γλωσσάριο ποὺ κάπως βοηθεῖ. Ἀλλ' αὐτὰ εἶναι

1, *Manlio Dazzi, Il fiore della lirica Veneziana, Venezia 1956.*

ζητήματα που ενδιαφέρουν μάλλον τὸν Ἰταλὸ μελετητή. Ἐκεῖνο πού ἐγὼ θὰ ἐπιθυμοῦσα, θὰ ἦτο νὰ εἶχαμε μιὰ μέρα στὸ Ἰνστιτοῦτο μας ἓνα φθογγολόγο πού θὰ μελετοῦσε καὶ τὴν ἐπιρροή τῆς νεοελληνικῆς στὴ Βενετσιάνικη καὶ ἀντίθετα τῆς Βενετσιάνικης διαλέκτου στὴν Ἑπτανησιακὴ καὶ ἰδίως στὴν Κρητικὴ, γιατί καὶ τὸ go, ga gu τῶν Βενετσιάνων μοιάζει μὲ τὸ δικό μας γ καὶ πάλι τὸ Κρητικὸ κε, κι καὶ τὸ γε, γι κάτι θυμίζουν ἀπὸ ἰταλικὴ προφορά.

Μποροῦν νὰ γίνουν καὶ σημασιολογικὲς παρατηρήσεις, ἂν καὶ δὲν θὰ τις ἀναφέρωμε παρὰ μόνο σὰν ὑποδείξεις. Μερικὲς λέξεις μὲ ὠρισμένη σημασία στὴν ἰταλικὴ γλῶσσα, πῆραν ἄλλη στὴν ἑλληνικὴ. Ἔτσι ἡ λέξις *fante* πού προέρχεται ἀπ' τὸ *infans* - *tis*, δηλαδὴ «παιδί», ἔχει στοὺς λογαριασμοὺς τῆς ἀδελφότητος τὴν ἔννοια τοῦ βοηθοῦ ἀρχιτέκτονος ἢ τοῦλάχιστον ἐργοδηγοῦ. Πάει πάντα μαζί του ὁ *fante* καὶ πληρώνεται συγχρόνως μ' αὐτόν, παίρνοντας περίπου τὸ ἥμισυ τῆς ἀμοιβῆς τοῦ κυρίου του. Τὸ ξέρομε πὼς στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα ἡ λέξις εἶναι ἐν χρῇσι μόνο στὰ παιγνιόχαρτα, εἶναι ἡ φιγοῦρα πού ὡς ἀξία ἔρχεται μετὰ τὴν ντάμα.

Βρίσκομε ἐπίσης γιὰ τὴν ἴδια περίπου ἔννοια καὶ τὴ λέξη *garzo*, ὅχι μὲ τὸν τύπο *garzone* πού εἶναι τὸ πανιταλικό. Στοὺς λογαριασμοὺς τῆς Ἀδελφότητος φαίνεται νὰ πηγαίνει πολὺ πιὸ κάτω ἀπ' τὸν *fante*: εἶναι ἀπλῶς ἓνα παιδί πού βοηθεῖ τοὺς τεχνίτες. Στὴ σημερινὴ Ἑλληνικὴ ξέρομε πὼς σημαίνει εἰδικὰ «ὕπρτης ἐστιατορίου» καὶ φαίνεται καθαρά ὅτι προέρχεται ἀπ' τὸ γαλλικὸ *garçon*. *Gallio* (στὴν ἔκφραση: *patron di gallio*) παρουσιάζει τὴν ἀνωμαλία τοῦ διπλοῦ συμφώνου γιὰ τὴν ὁποία μίλησα πρὸ ὀλίγου ἢ ὁρθῇ τῆς γραφῆς εἶναι *galea* καὶ προέρχεται ἀπ' τὸ βυζαντινὸ γαλέα (πλοῖο μήκους περίπου 50 μέτρων καὶ μὲ 500 ἄνδρες πλήρωμα). Ὅταν ὁ ταμίας μας γράφει *patron di naviglio*, τάχα θέλει νὰ κἀνὴ διάκριση ἀπ' τὸ *gallio* πού φαίνεται σὰν νὰ 'ναί συμφυρμὸς ἀπ' τὸ *galea* καὶ *naviglio*; Ἄν κρίνω ἀπ' τὴ φορολογία πού πληρώνουν οἱ πλοίαρχοι στὴν Ἀδελφότητα, δὲν ὑπάρχει καμμιά διαφορὰ. Συγκρίνοντας αὐτὴ τὴ φορὰ μὲ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν ἔχομε νὰ ποῦμε παρὰ ὅτι τὸ γαλέα χάθηκε ἀλλ' ὅτι βέβαια ὑπάρχει τὸ *γαλέρα* (πού ὁ κ. Τριανταφυλλίδης θὰ ὠνόμαζε λέξη ταξιδιώτισσα).

Ἡ λέξη *μαστοράντζα*, καθὼς ξέρομε, στὰ νεοελληνικὰ δηλώνει ἡ περιφρονητικὰ ἓνα μάστορη ἢ τὸ σύνολο τῶν ἐργατῶν τῆς κτηριακῆς βιομηχανίας· ἐνῶ στὰ λεξικά τῆς ἰταλικῆς γλῶσσας (ὅπως τὸ λαμπρὸ τοῦ Nicola Zingarelli, Bologna 1956) ἡ λέξις δὲν ὑπάρχει κ' ἂν, στὰ καταστιχὰ μας σημαίνει «συνεργεῖο ἐργατῶν» πού ἐργάζεται στὴν ἐκκλησία καὶ πού παίρνει μιὰ συνολικὴ ἀμοιβή. Ἐν τούτοις στὴν κοινὴ ἰταλικὴ ὑπάρχει ἡ *maestranza*.

Ἐχομε τώρα τὴν ἔκφραση πού ἀνέφερα ἀνωτέρω *patron di naviglio* φυσικὰ ἐννοοῦμε πλοίαρχος, ἀλλὰ τάχα εἶναι καὶ πλοιοκτήτης; Ἡ λέξη τῆς κοινῆς ἰταλικῆς *padrone* προκειμένου γιὰ πλοῖο σημαίνει «comandante», ἀλλὰ καὶ «armatore», ἐφοπλιστής. Ἀπ' τὰ στοιχεῖα πού μᾶς δίνουν τὰ κατάστιχα αὐτά, εἶναι ἀδύνατον νὰ καταλάβῃ κανεὶς, ἂν πρόκειται περὶ μισθωτῶν πλοίαρχων ἢ περὶ πλοιοκτητῶν. Κλίνω ἐν τούτοις νὰ παραδεχθῶ τὴν ἔννοια *πλοιοκτήτης*, γιατί ἀλλοιῶτα θὰ ἦταν δύσκολο στὸν κάθε πλοίαρχο ν' ἀποφασίσῃ, ἂν θὰ δώσῃ ἢ ὄχι, σὲ κάθε του ταξίδι στὴ Βενετία, ἔστω καὶ μισὸ δονκάτο καὶ πρὸ πάντων βέβαια δὲν θὰ τολμοῦσε νὰ κἀνὴ ἔρανο ἀνάμεσα στὸ πλήρωμα, πού θὰ τοῦ ἐπαναστατοῦσε. Μᾶς μένει μιὰ λέξι σπάνια καὶ στὴ γλῶσσα μας, ἀλλὰ ὅχι ἄγνωστη στὶς λαϊκὲς τάξεις, τὸ «παρτσινέβελος» πού σημαίνει «σύντροφος στὰ κέρδη», «συνεργάτης σὲ ὠρισμένη ἐπιχείρηση». Τὰ λεξικά κοινῆς ἰταλικῆς τὴν ἀγνοοῦν ὑπὸ αὐτὸ τὸ σχῆμα· ἀναφέρεται ὡς: *parcenevole*. Ἴδου ἡ μόνη φορὰ πού ἀναφέρεται στὰ κατάστιχὰ μας: *per M. Paulo Zelaiti patron di*

navir, i qualle in aconto M. Zorzi Caluzi suo *parzinevolo* aconto ditto ducati cinque per promesse dar al ditto M. Paolo Zelaiti patron per conto della fabrica per l' anima sua... (Τὰ λάθη συντάξεως καὶ τυπικοῦ εἶναι συνηθισμένα στὰ δύο μας βιβλία). Ἄρα στὰ ἑλληνικά ἤλθε ἡ λέξις μετὰ τὴ βενετσιάνικὴ τῆς μορφῆς. Ἐδῶ ἔχομε ἀκριβῶς ἓνα πλοιοκτῆτη τὸν Καλούτση, ὁ ὁποῖος ἔχει σύντροφο στὰ κέρδη τοῦ πλοίου του τὸν πλοίαρχο Παῦλο Ζελαῖτη. Τοῦ δίνει τὴ διαταγὴ νὰ πληρώσῃ στὴν Ἀδελφότητα μερικὰ δουκάτα γιὰ τὴν ψυχὴ του.

Γιὰ τελευταία λέξι κρατῶ μιὰ ἑλληνικὴ πού πέρασε στὴν ἰταλικὴ καὶ πού εἶναι ἄγνωστη σὲ μᾶς. *Proto* (ἀπ' τὸ ἑλληνικὸ πρῶτος) λέγεται ὁ ἀρχιτέκτων ἐνὸς μεγάλου κτηρίου. Φυσικὰ τὸ δημοτικὸ μας τραγοῦδι γνωρίζει τὴ λέξι *πρωτομάστορας* ἀλλ' ὄχι *πρῶτος* ἀπλά. Ἔτσι ἐδῶ *proto* ὀνομάζονται ὁ Santo Lombardo καὶ ὁ Zanon Antonio di Giona. Σ' ἄλλα ἔγγραφα, μετὰ 100 ἔτη, ὁ Longhena πού ἔκτισε τὴ Φλαγγίνειο καὶ τὴν Scoletta, πολὺ ὑπερήφανος γιὰ τὴν ἐκκλησίᾳ Salute πού ἔχει κτίσει ἀπάνω στὸ Canale Grande, αὐτοτιλοφορεῖται: *proto della Salute* Κι' ἀκόμη σήμερα ὁ κ. Forlati, ἀρχιτέκτων, πού ἔχει τὴν τελευταία λέξι γιὰ ὅ,τι ἀποφασίζεται νὰ γίνῃ στὸν Ἅγιο Μάρκο, λέγεται *proto di S. Marco*.

Τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα τῶν γυναικῶν δὲν ἀναφέρονται στὴ γενικὴ ὅπως σήμερα. Τὸ πρῶγμα βέβαια εἶναι τόσο γνωστὸ, τὸ ὅ,τι δηλαδὴ ἡ γενικὴ αὕτὴ ὀφείλεται στὴ καθαρῶς καὶ μάλιστα στὴν μεταεπαναστατικὴ ἐποχὴ, πού δὲν θὰ ἄξιζε νὰ ἀναφερθῇ, μ' ὅλα ταῦτα, ἐπειδὴ ἐδῶ ἔχομε ἀκριβῶς καὶ τὰ ἔτη (ἀπὸ τὸ 1547 ἕως τὸ 1555) καὶ συχνὰ τὴ χώρα τῆς καταγωγῆς τῶν γυναικῶν αὐτῶν, ἀξίζει νὰ ἀναφερθοῦν. Πουθενὰ λοιπὸν δὲν ἀπαντοῦμε τὴ γενικὴ, ἀλλὰ: Ἀλέξαινα (Alexena), Ἑλένη Μουφτίνα (Muftina), Ἰωάννα Μουστακίνα (Mustachina), Λονκία Πανιπέραινα (Paniperena, ὁ σύζυγός τῆς Δημὸς Πανιτέρης· ἀπαντᾷ καὶ ὁ τύπος Πανιπερίνα) Καταρίνα-Σαντρίνα (τοῦ Sandro: Alessandro), Ξένη Τουρκάκαινα (Turcachiena), Κυριακὴ Ξιδάκαινα (Xidachena), κλπ. Τὸ Καλὴ Σπαρτινὴ ἴσως νὰ εἶναι τοπωνυμικὸ: «ἀπ' τὴ Σπάρτη». Ἐδῶ θὰ κατετάσσαμε καὶ τὴ Μελισσηνὴ γιὰ τὴν ὁποία ἔχει γίνῃ ἤδη λόγος.

Ἔχομε ἐπίσης δύο ἄλλες γυναῖκες, τὴ Σγουρομαλίνα (sic) καὶ τὴν Σταμελλίνα (sic), οἱ ὁποῖες ἔχουν ἓνα παράδοξο βαπτιστικὸ ὄνομα, λέγονται Moise. Δὲν μπόρεσα νὰ τὸ ταυτίσω οὔτε στὰ ἑλληνικά οὔτε στὰ ἰταλικά.

Ἐξ ἄλλου εἶναι φυσικὰ πολὺ εὐκόλο νὰ εὑρωμε καὶ ἐδῶ ἀκόμη τὴν ἀρχὴ τῆς γνωστῆς μας γενικῆς ἐφ' ὅσον ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ συζύγου ἢ τοῦ πατέρα· ἡ Λουναρντίνα εἶναι χήρα τοῦ Μουστάκη, ἡ Ἑλένα sinvía, συμβία τοῦ μακαρίτη Θεοδόση Θεολόγου, ἡ Ἀντζόλα κόρη τοῦ Δημήτρη Ρίζου, ἀλλὰ καὶ ἡ Κατερίνα τοῦ Μάρκου Ζάττα δὲν ξέρομε ἂν ἦταν κόρη ἢ σύζυγος, ὅπως καὶ ἡ Zabetta tu Spanu (sic). Γιὰ τὴν Ρήνη, πού ἔχαιρε ἓνα ποσὸ πλίνθους γιὰ τὴν ἐκκλησίᾳ, ξέρομε ὅτε κατὰγεται ἀπ' τὸ Ναύπλιο καὶ εἶναι κόρη τοῦ Μάστρου-Κωνσταντῆ.

Ἔχομε καὶ μερικὰ μητρωνυμικά: ὁ Θεοδόσης τῆς Ἄννας ἀπ' τὸ Ναύπλιο, ὁ Ἀλέξανδρος τῆς Ζαμπέττας. Ὅσο γιὰ τὸν Zuà Zamberia ἀπ' τὴν Κύπρο δὲν εἶναι βέβαιον ἂν εἶναι τῆς Ζαμπελιάς ἢ τοῦ Ciamberlan.

Ἐξ ἄλλου τὰ πατρωνυμικά εἰς - ουλος, ὅλα γραμμένα μετὰ δύο λ (ἴσως νὰ διετεθεῖτο ἀκόμη αὕτὴ ἢ προφορὰ) εἶναι πολλὰ: Πετρόπουλλος, Σπανόπουλλος, Ξανθόπουλλος κλπ. Περιττὸ

νά ποῦμε πὼς τὰ εἰς - ἰδῆς καὶ - ἰάδῃς λείπουν ἐντελῶς, ἐφ' ὅσον ὁ καθένας ξέρει πὼς καὶ αὐτὰ ὀφείλονται στὴν καθαρεύουσα τοῦ 19ου αἱ.

Γενικὰ θὰ μπορούσαμε νά ποῦμε πὼς μὲ ὅλα τὰ ὀνόματα πού ἔχομε καταγράψει σὲ δελ-
τία, καὶ πρὸ πάντων ὅταν θὰ ἔχῃ τελειώσει ἡ ἀποδελτίωσις τῶν ἀρχείων μας, θὰ μπορέσῃ νά
γίνη μ' αὐτὸ ὅλο τὸ ὕλικὸ μιὰ πλούσια μελέτη τῶν μεταβυζαντινῶν ἐπωνύμων.

Νομίζω πὼς δυὸ Κατάστιχα πρόχειρα δὲν μπορούσε κανεὶς νά φανταστῇ ὅτι θὰ ἔδιναν
τόσα στοιχεῖα γιὰ λίγα χρόνια τῆς ἱστορίας τῆς ἐλληνικῆς Ἀδελφότητος στὴ Βενετία. Φαντα-
σθῆτε λοιπὸν τί καὶ πόσα θὰ δώσουν, ἂν μελετηθοῦν, καὶ τὰ ἄλλα, καὶ τὰ «καθαρά» καὶ οἱ
δωρεές καὶ οἱ δίκες καὶ τὸ κάθε τι πού σώζεται μέσα στὰ ἐρμάριά μας, καὶ πού εἶναι μάρτυ-
ρες χωρὶς δόλο μιᾶς ζωῆς ἐλληνικῆς μέσα σὲ ξένη χώρα ἐπὶ πέντε περίπου αἰῶνες.

Βενετία, 1957.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1958

Α'.

ΕΚΘΕΣΙΣ

τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1958 πεπραγμένων τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ν. Ἑλληνικῆς Γλώσσης

Α'. Σύνταξις. Εἰς τὴν σύνταξιν τῶν ἄρθρων τοῦ Λεξικοῦ, τὸν κύριον καὶ τελικὸν σκοπὸν τῆς ὅλης ἐργασίας, ἀπασχολήθη κατὰ τὸ διαρρεῦσαν ἔτος τὸ ὑπάρχον ἐνάρθριμον συντακτικὸν προσωπικόν, δηλαδὴ ὁ διευθυντὴς καὶ πέντε συντάκται. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἀπασχολήθησαν εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν, σύνταξιν καὶ ἀνασύνταξιν τῶν ἄρθρων τῆς σειρᾶς γ α ρ δ ε λ λ ι καὶ ἐξῆς, ἅτινα θὰ ἀποτελέσουν τὸ 2ον τεῦχος τοῦ 4ου τόμου τοῦ Λεξικοῦ, ὁ δὲ διευθυντὴς ἀπασχολήθη εἰς τὴν τελικὴν σύνταξιν τῆς ἐκτυπουμένης ἤδη πρώτης σειρᾶς τοῦ τεύχους καὶ εἰς τὴν ἐπίβλεψιν καὶ τὸν συντονισμόν τοῦ ὅλου ἔργου τῆς συντάξεως. Ἐλπίζεται οὕτω, ὅτι θὰ προχωρήσῃ ἀπροσκόπτως ἡ ἐργασία τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ τεύχους.

Β'. Ἀποδελτίωσις.— Εἰς τὴν ἀποδελτίωσιν, λημματογράφειν καὶ καττάξιν νέας γλωσσικῆς ὕλης ἀπασχολήθησαν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τῶν συντακτῶν, οἱ δύο ἐπίκουροι συντάκται καὶ οἱ δύο γραφεῖς. Ἀποδελτιώθησαν οὕτω 15 χειρόγραφοι συλλογαὶ γλωσσικοῦ ὕλικου, προερχόμεναι ἐκ διαφόρων περιφερειῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὸ ἀποθησαυρισθὲν ὕλικόν ἐκ 2500 σελίδων ἐλημματογράφηται σχεδὸν ὁλόκληρον καὶ συνεχωρεύθη ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ.

Γ'. Ἀποστολαί.— Κατὰ τὰς διακοπὰς τοῦ θέρους ἐπραγματοποιήθη ἡ ἀποστολὴ τριῶν συντακτικῶν πρὸς συλλογὴν γλωσσικοῦ ὕλικου μετ' ἀπόφασιν καὶ διὰ δαπάνης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἦτοι: 1) τοῦ κ. Σ. Μάνεση εἰς Μακεδονίαν καὶ Θράκην, 2) τοῦ κ. Α. Καρανασάση εἰς τὰς νήσους Τήλον, Σύμην καὶ Κάλυμνον καὶ 3) τοῦ κ. Ἰ. Πούλου εἰς Σάμον. Συνελέχθη οὕτω καὶ κατεγράφη πολῦτιμον ἰδιωματικὸν ὕλικόν ἐκ 1000 περίπου σελίδων τετραδίου.

Δ'. Βιβλιοθήκη.— Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Λεξικοῦ ἐπλουτίσθη κατὰ τὸ 1958 διὰ τοῦ πρώτου τόμου (α - δ) τῆς νέας ἐκδόσεως (ὑπὸ Κ. Latte) τοῦ λεξικοῦ τοῦ Ἡουχίου καὶ τοῦ πρώτου τόμου (Α - Θ) τοῦ ἐτυμολογικοῦ λεξικοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ὑπὸ Η. Frisk, ἀγορασθέντων δαπάναις τῆς Ἀκαδημίας, ὡς καὶ διὰ 33 ἀνατύπων διαφορῶν μελετῶν γλωσσικοῦ κυρίως περιεχομένων, 12 βιβλίων καὶ 15 τόμων διαφορῶν περιοδικῶν, δωρηθέντων εἰς τὸ Λεξικὸν ὑπὸ τῶν συγγραφέων ἢ τῶν ἐκδοτῶν.

Ε'. Λεξικογραφικὸν Δελτίον.— Ἐξετυπώθη ὁ 8ος τόμος τοῦ Λεξικογραφικοῦ Δελτίου ἐκ σελίδων 172, 8ου σχήματος. Περιέχονται: 1) Ἰω. Καλλέρη, Ἀνάλεκτα Λεξικογραφικά, σελ. 3 - 58, 2) Α. Καρανασάση, Τὸ ἰδίωμα τῆς Ἀστυναλαίας, σελ. 59 - 114, 3) Γ. Κουρμούλη, Ἐκθεσις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους 1956, σελ. 145 - 150, 4) Ἰω. Καλλέρη - Γ. Κουρμούλη - Α. Κωστάκη Ἐκθεσις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους 1957, σελ. 151 - 164, 5) Πίναξ λέξεων, σελ. 165 - 170.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 10ῃ Δεκεμβρίου 1958

Ὁ Διευθυντὴς

Ἰω. Καλλέρης

B.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΙΣ

τῶν πεπραγμένων τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου κατὰ τὸ ἔτος 1958

Τὸ ἐπιτελεσθὲν ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου ἔργον κατὰ τὸ ἔτος 1958 ἔχει ἐν συντόμῳ ὡς ἑξῆς :

Α'. ΤΜΗΜΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΝ

α) Εἰσαγωγή λαογραφικῆς ὕλης.

Εἰς τὸ Λαογρ. Ἀρχεῖον εἰσῆχθησαν 23 νέα χειρόγραφα ποικίλης λαογραφικῆς ὕλης ἐκ σελ. 4137 (ἔναντι 17 χειρογράφων τοῦ ἔτους 1957 μὲ σελίδας 2102). Ἐκ τούτων 4 προέρχονται ἐκ λαογραφικῶν καὶ μουσικῶν ἀποστολῶν τοῦ προσωπικοῦ, τὰ δὲ ὑπόλοιπα 19 ἐξ ἀποστολῆς τούτων ὑπὸ τριῶν, Δημοδιδασκάλων, Καθηγητῶν, φοιτητῶν κλπ.

β) Λαογραφικαὶ ἀποστολαί.

Πρὸς συλλογὴν λαογραφικῆς καὶ μουσικῆς ὕλης ἐγένοντο τέσσαρες ἀποστολαί: τοῦ Διευθυντοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη εἰς Λέρον, τοῦ συντ. Δημ. Λουκάτου εἰς Μεγανῆσι Λευκάδος, τοῦ συντ. Δημ. Οἰκονομίδου, διὰ χορηγίας τῆς Παγκλείας Ἐπιτροπῆς, εἰς Σουλιοτοχώρια τῆς Ἡπείρου καὶ τοῦ μουσικοῦ Σπυρ. Περιστέρη εἰς Ρόδον καὶ Κῶ.

Συνεκομίσθη πλουσία καὶ ἐνδιαφέρουσα ὕλη εἰς 1846 σελίδας, σχ. 8ου μεγάλου ὡς καὶ μουσικὴ περὶ τῆς ὁποίας ὁ λόγος κατωτέρω.

γ) Ἀποδελτίωσις καὶ ἀρχεϊακὴ ἐπεξεργασία.

Εἰς τὰ ἀρχεῖα τῶν δημοδῶν ᾄσμάτων καὶ τῶν παροιμιῶν συνεχίσθη ἡ μετὰ σχετικὴν ἐπεξεργασίαν κατάταξις λαογραφικῆς ὕλης.

Εἰς τὰ λοιπὰ τμήματα, ἥτοι τῶν λαϊκῶν ἐθίμων καὶ λατρείας, τῶν ἐρωδῶν, τῆς κοινῶν. ὁργανώσεως τοῦ λαοῦ κ. ἄ, ἡ ἐργασία ἀνεστάλη ἔνεκα τῆς ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Ἀπριλίου ἀποσπάσεως τοῦ εἰδικοῦ συντάκτου εἰς τὴν Κεντρικὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἀκαδημίας.

Ἀντιστοίχως συνεχίσθη καὶ τὸ ἔργον τῆς παρασκευῆς ἐκδόσεως Ἐκλογῆς ἐκ τῶν δημοδῶν ᾄσμάτων, τῆς ὁποίας ἡ ἐκδοσις προβλέπεται ν' ἀρχίσῃ ἐντὸς τοῦ προσεχοῦς ἔτους.

Ὑπὸ τῶν Γ. Κ. Σπυριδάκη καὶ Δημ. Οἰκονομίδου ἐπεραιώθη ἡ σύνταξις τῆς λαογραφικῆς βιβλιογραφίας τῆς περιόδου 1921-1938, ἣτις καὶ δημοσιεύεται εἰς τὸν ὑπὸ ἐκτύπωσιν Θ' καὶ Γ' (1955-57) τόμον τῆς Ἐπειρηίδος τοῦ Ἀρχείου.

Τὸ Λαογρ. Ἀρχεῖον ἀντιπροσωπεύθη διὰ τοῦ Διευθυντοῦ του Γ. Κ. Σπυριδάκη εἰς τὸ XI Διεθνὲς Βυζαντινολογικὸν Συνέδριον ἐν Μονάχῳ (15-20 Σεπτεμβρίου).

Β'. ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ

α) Εἰσαγωγή μουσικῆς ὕλης.

Κατὰ τὸ ἔτος 1958 ἐπλουτίσθη ἡ Ἑθνικὴ Μουσικὴ Συλλογὴ διὰ τῆς μουσικῆς ἐπὶ ταινιῶν μαγνητοφώνων 655 δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ χορῶν. Ἐκ τούτων, 99 ἡχογραφήσεις ἐκ Σιατίσσης ἀντεγράφησαν ἐν τῷ Λαογρ. Ἀρχεῖῳ ἐκ τῆς διαθεθείσης εὐγενῶς εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Δήμου Σιατίσσης μουσικῆς συλλογῆς του ἐπὶ φωνοταινιῶν, 10 ᾄσματα ἐκ Καρπάθου ἡχογραφήθησαν ἐκ συλλογῆς ἐπὶ φωνοταινιῶν τοῦ κ. Γ. Γεωργίου ὅστις προθύμως διέθεσεν αὐτὴν εἰς ἡμᾶς, 235 ᾄσματα καὶ χοροὶ προέρχονται ἐκ Ρόδου καὶ Κῶ ἐξ ἡχογραφήσεως ἐπὶ τόπον ὑπὸ τοῦ μουσι-

κοῦ Σπ. Περισιέρη, 230 ἄσματα ἠχογραφήθησαν ἐκ Σουλιοτοχωρίων τῆς Ἡπείρου ὑπὸ τοῦ συντάκτου Δημ. Οἰκονομίδου, τὰ δὲ ὑπόλοιπα 80 ἐξ Ἀστυπалаίας, Ψερίμου, Κύθνου, Δυτ. Κρήτης καὶ Πελοποννήσου ἠχογραφήθησαν ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ ἐξ ὀργανοπαικτῶν καὶ τραγουδιστῶν κατὰ τὰς ἐκτελέσεως ὑπὸ τοῦ βυζαντινολόγου καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπ. τῆς Παδοῦης *Giuseppe Schirò*, προέρχεται ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Παλέρμου τῆς Σικελίας σφζόμενον ἐκ τῶν ἐκ Πελοποννήσου ἀποίκων ἐνταῦθα κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα.

Πρὸς τούτοις τὸ μουσικὸν ἀρχεῖον ἐπλουτίσθη: 1) διὰ 4 φωνοταινιῶν ἐκ συλλογῆς τοῦ ἐβραίου μουσικολόγου κ. *Levy*, αἱ ὁποῖαι περιέχουν μουσικὴν 70 λαϊκῶν ᾠμάτων, ἰδίᾳ θρησκευτικῶν ἀλλὰ καὶ τῆς Συναγωγῆς τῶν ἰσραηλιτικῶν παροικιῶν τῶν Ἰωαννῶν καὶ τῆς Κερκύρας. 2) Διὰ 18 ἐκκλησιαστικῶν μελῶν ἐκτελεσθέντων τὴν 23ην Νοεμβρ. ἐ. ἔ. ὑπὸ τῆς χορωδίας τοῦ Συλλόγου Ἰεροσολιτῶν Ἀθηνῶν Πειραιῶς ἐνώπιον τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἠχογράφησις αὕτη ἐγένετο φροντίδι τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου.

β) Ἐπεξεργασία τῆς μουσικῆς ὕλης.

Πλὴν τῆς ἀρχαίας καταγραφῆς τῆς νέας ταύτης μουσικῆς ὕλης καὶ ἀποδελτιώσεως δημοσιευμένης, κατεγράφη ἔτι ἐκ φωνοταινιῶν ἡ μουσικὴ ἱκανοῦ ἀριθμοῦ ᾠμάτων καὶ χορῶν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν πρὸς μελλοντικὴν ἐκδοσιν αὐτῆς.

Γ) Βιβλιοθήκη.—Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Ἀρχείου, ἥτις περιλαμβάνει σήμερον τὴν πληρεστέραν ἐν Ἀθήναις συλλογὴν λαογραφικῶν δημοσιευμάτων, ἐπλουτίσθη κατὰ τὸ 1958 δι' 92 τόμων καὶ φυλλαδίων, αὐτοτελῶν δημοσιευμάτων, περιοδικῶν καὶ ἀνατύπων μελετῶν. Ἐκ τούτων 18 προέρχονται ἐξ ἀνταλλαγῆς τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Ἀρχείου πρὸς ξένα ἰδίᾳ εἰδικὰ περιοδικά, 11 ἐξ ἀγορᾶς, οἱ δὲ ὑπόλοιποι ἐκ προσωπικῶν δωρεῶν.

Δ) Μουσικὴ συλλογή.—Ἡ Μουσικὴ Συλλογή, περιλαμβάνουσα ἀντικείμενα τοῦ βίου τοῦ λαοῦ καὶ δὴ τῆς λαϊκῆς αὐτοῦ τέχνης, ἐπλουτίσθη διὰ 30 νέων ἀντικειμένων ἐξ ὧν 10 ἐξ ἀγορᾶς, τὰ δὲ λοιπὰ ἐκ δωρεῶν, μεθ' ὧν καὶ μία γυναικεία ἐνδυμασία ἐκ Διδυμοτείχου προσφερεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κου καὶ τῆς Κας Πέτρου Γλέζου.

*

Ε) Τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον, παρὰ τὸ ἀνεπαρκὲς εἰς ἀριθμὸν προσωπικόν του, προήχθη καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο σημαντικῶς, ἐπεσκέφθησαν ἢ ἐξήτησαν ἐξ αὐτοῦ δι' ἀλληλογραφίας πληροφoρίας ἀρκετοὶ ἡμέτεροι καὶ ξένοι περὶ τὴν λαογραφίαν καὶ τὴν μουσικολογίαν ἀσχολούμενοι, βοηθηθέντες ὑπὲρ αὐτοῦ εἰς τὰ ἀπασχολοῦντα αὐτοὺς θέματα. Οὕτω μετὰ τὴν ἀλλων ἢ ἐξ Οὐάσιγκτων ἀμερικανὶς μουσικολόγος *Barbara Krader*, ἐλθοῦσα εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος, ἐβοηθήθη ὑπὸ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Ἀρχείου πρὸς ἠχογράφησιν δημώδους μουσικῆς ἐν Ἡπείρῳ καὶ Ρόδῳ, ἐζητήθη δὲ παρ' αὐτῆς ἡ συνέχισις τῆς βοηθείας ὑπὸ τοῦ Α. Ἀρχείου πρὸς ἐπιστημονικὴν μελέτην τῆς συλλεγείσης μουσικῆς ὕλης. Ἐπίσης ὁ ἑλληνοαμερικανὸς Σωτήριος Τσιάνης, προερχόμενος ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Καλιφορνίας, ἐργάζεται σήμερον ἐν τῇ Ἑθνικῇ Μουσικῇ Συλλογῇ τοῦ Α. Ἀρχείου πρὸς παρασκευὴν ἐναισίου διαιτριβῆς ἐπὶ μουσικολογικοῦ θέματος ἐκ τῆς δημώδους ἑλληνικῆς μουσικῆς.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8ῃ Δεκεμβρίου 1958

Ὁ Διευθυντής

Γ. Κ. Σπυριδάκης

Γ'.

ΕΚΘΕΣΙΣ

τῶν πεπραγμένων τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου κατὰ τὸ ἔτος 1958

Πρὸς τὸν κ. Γενικὸν Γραμματέα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Κύριε Γενικὲ Γραμματεῦ,

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω Ὑμῖν ἔκθεσιν περὶ τῶν πεπραγμένων τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου κατὰ τὸ λήγον ἔτος 1958.

I. Συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ ἀποδελτίωσις κειμένων καὶ μελετῶν ἀναγομένων εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου ἐρευνωμένην ἱστορικὴν περίοδον (1453 - 1821), τὸ δὲ συλλεγὲν ὕλικὸν ἐταξινομήθη μεθοδικῶς εἰς τὰς οἰκείας δελτιοθήκας. Μετὰ τὴν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος συντελεσθεῖσαν, καθ' ὅλοκληρίαν σχεδόν, ἀποδελτίωσιν τῶν ἑλληνικῶν βιβλιογραφιῶν (Βρετοῦ, *Legrand*, *Petit*, Γκίνη - Μῆξα κλπ.), κατὰ τὸ λήγον ἔτος ἰδιαίτερα φροντὶς κατεβλήθη ὅπως ἀποδελτιωθοῦν κατάλογοι ἑλληνικῶν χειρογράφων κωδίκων ἀποκειμένων εἰς βιβλιοθήκας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἀλλοδαπῆς. Οὕτω, ἀπεδελτιώθησαν κατάλογοι ἑλληνικῶν ἐγγράφων καὶ χειρογράφων κωδίκων τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλῃς τοῦ Γένους Σχολῆς καὶ τοῦ Ζωγραφείου (Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως), τῆς ἐν Πετρούπολει συλλογῆς *Likhatcheff* (Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως), τῶν Ἰταλικῶν βιβλιοθηκῶν Μιλάνου, Παλέρμου, Πάρμας, Παβίας, Κρεμόνας, Φερράρας, Γενούης, Νεαπόλεως κλπ. (*E. Martini*), ὡς καὶ Βενετίας (*Mingarelli* καὶ *Zanetti*) καὶ Φλωρεντίας (*Bandini*), τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Μαδρίτης (*Iriarte*), τῆς Βιέννης (*Nessel*), τοῦ Βουκουρεστίου (*Litzica*), τῆς Μονῆς τοῦ Σινᾶ (*Benedevic*) κ. ᾧ.

Παράλλῃως, κατὰ τὴν ταξινομήσιν τοῦ συναγομένου ὕλικου, συνεχίζεται ἐκάστοτε τὸ ἔργον τῆς ἐνοποιήσεως ἣ τοῦ συσχετισμοῦ δελτίων καὶ λημμάτων, τῆς ἀποσυμφορήσεως καὶ ἀνακατατάξεως τῶν δελτιοθηκῶν. Εἰς ταύτας ἐτοποθετήθησαν ἐφέτος ἑγχρῶμα δελτία (ὁδηγοί) κατ' ἀποσιτάσεις μὲ τὰ κυριώτερα λήμματα, πρὸς εὐχερεστέραν ἀνέυρεσιν τοῦ ἐκάστοτε ζητουμένου.

II. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐν ταῖς δελτιοθήκαις ἀποκειμένου ὕλικου, ἐνίοτε δὲ καὶ κατόπιν ἰδιαίτερων ἐρευνῶν, τὸ ἡμέτερον Ἀρχεῖον παρέσχε καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ποικίλας πληροφορίας ἐπὶ θεμάτων τῆς ἀρμυδιότητός του εἰς πολλοὺς ἐρευνητάς, Ἕλληνας καὶ ξένους, προσδραμόντας εἰς αὐτὸ ἀμέσως ἢ δι' ἀλληλογραφίας. Ἐξ ἄλλου τὸ ἀποθησαυρισθὲν ἐν τῷ Μεσαιωνικῷ Ἀρχεῖῳ γλωσσικὸν ὕλικὸν ἐξακολουθεῖ πάντοτε νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῶν συντακτικῶν τῶν ἄρθρων τοῦ ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας ἐκδιδομένου «Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσης».

III. Ἡ «Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου», περιλαμβάνουσα ἱστορικὰς καὶ φιλολογικὰς πραγματείας τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Νίκου Βέη, τοῦ διευθυντοῦ καὶ τῶν συντακτικῶν τοῦ Ἀρχείου, ἐξεδόθη καὶ ἐφέτος (τόμος ἑβδομος), ἐπετεύχθη δὲ ἡ κανονικὴ ἀνταλλαγὴ αὐτῆς μὲ τὰ ἀξιολογώτερα ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ τοῦ αὐτοῦ κλάδου, ἑλληνικὰ καὶ ἰδιᾶ ξένα.

IV. Εἰς τὸν κυκλοφορηθέντα ἑβδομον τόμον τῆς «Ἐπετηρίδος» ἐπιτάσσεται ἐν παραρτήματι ὁ καὶ αὐτοτελὴς ἐκτυπωθεὶς «Κανονισμὸς Ἀποδελτιώσεως» τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου. Ὁ Κανονισμὸς οὗτος, προῖον ἐπανειλημμένων κατὰ καιροὺς ἐπεξεργασιῶν, διαμορφωθείς τελικῶς μὲ τὴν πῦρρον τῆς ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἐφαρμογῆς του, ἐνεκρίθη προσφάτως ὑπὸ τῆς ἐξ ἀκαδημαϊκῶν Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου καὶ ἐψηφίσθη ὑπὸ τῆς Ὀλομελείας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κατὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 684 τῆς 14 Νοεμβρίου 1957 συνεδρίαν αὐτῆς. Τὸ ἐκτυπω-

θὲν κείμενον τοῦ Κανονισμοῦ ἐπλουτίσθη ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Ἀρχείου διὰ μεθοδικοῦ Ἐνδετηρίου καὶ διὰ προλεγομένων, εἰς τὰ ὅποια ἐκτίθενται τὸ ἱστορικὸν καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἰδρύσεως τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου, ἡ πορεία τῆς ἐργασίας καὶ τὸ μέχρι τοῦδε συντελεσθὲν ἔργον ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ τούτῳ ἰδρύματι τῆς Ἀκαδημίας.

V. Ἡ βιβλιοθήκη καὶ αἱ συλλογαὶ τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου ἐπλουτίσθησαν σημαντικῶς κατὰ τὸ διαρρεῦσαν ἔτος: Εἰς τὴν βιβλιοθήκην εἰσῆχθησαν ἑκατὸν ἐνενήκοντα τόμοι ἐπιστημονικῶν ἔργων ἢ περιοδικῶν, προσελθόντες ἐκ δωρεᾶς, ἀνταλλαγῆς ἢ ἀγορᾶς (ἀριθ. καταλ. εἰσαγωγῆς 622-812). Εἰς τὰς συλλογὰς δὲ τοῦ Ἀρχείου προσετέθη πολῦτιμος χειρόγραφος κώδιξ, μεγάλου σχήματος, περιέχων τὴν ἀπογραφὴν τῶν κατοίκων καὶ τὸ ἐπίσημον κτηματολόγιον (μετὰ τοπογραφικῶν σχεδιαγραμμάτων) τῆς περιοχῆς τοῦ Ναυπλίου καὶ τῶν ἐγγὺς αὐτοῦ χωρίων κατὰ τὴν δευτέραν ἐν Πελοποννήσῳ Βενετοκρατίαν (1687-1715), δωρηθεὶς, ὁμοῦ μετ' ἐγγράφων τῆς Κρητικῆς οἰκογενείας Χορτάτση, ὑπὸ τῶν ἀπογόνων αὐτῆς μελῶν τῆς οἰκογενείας Whittall, κατόπιν σχετικῶν ἐρευνῶν καὶ ἐνεργειῶν τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Ἀρχείου.

Τέλος ἡ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν δωρηθεῖσα (1952-1953) πολῦτιμος βιβλιοθήκη τοῦ ἀειμνήστου Γεωργίου Ἀρβανιτίδου (1876-1953), ἣτις τελεῖ, κατὰ τὴν βούλησιν τοῦ δωρητοῦ, ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου καὶ χρησιμοτυτίην παρέχει βοήθειαν εἰς τὴν ἐν αὐτῷ συντελουμένην ἐργασίαν, ἐπλουτίσθη διὰ συμπληρωματικῆς δωρεᾶς, γενομένης ὑπὸ τῆς Κυρίας Καίτης Ἀρβανιτίδου κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰούνιον. Πρόκειται κυρίως περὶ παλαιῶν ἐλληνικῶν ἐκδόσεων τοῦ 16ου, 17ου καὶ 18ου αἰῶνος, αἱ ὅποια παρέμενον ἀβιβλιογραφητοὶ μέχρι σήμερον καὶ τῶν ὁποίων ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν ἐφημερίαν «Ἐπετηρίδα τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου» ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ αὐτοῦ λεπτομερὲς βιβλιογραφικὴ περιγραφή.

VI. Καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀνετέθησαν εἰς τὴν διεύθυνσιν καὶ τὸ προσωπικὸν τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου πρόσθετα καθήκοντα: Δι' ἀποφάσεως τῆς Συγκλήτου (συνεδρία 607/29-1-1958) ἀνετέθη εἰς τὸν διευθυντὴν ἡ ἐποπτεία τῆς βιβλιοθήκης τῆς Ἀκαδημίας καὶ ἡ παρακολούθησις τῆς ἐν αὐτῇ συντελουμένης ἐργασίας, ἐν συνεχείᾳ δὲ (συνεδρία 610/13-3-58) ὁ ἔλεγχος τῶν ἐν αὐτῇ βιβλίων, ἀποσπασθέντος εἰς τὸ εἰδικῶς πρὸς τοῦτο συγκροτηθὲν συνεργεῖον καὶ ἐνὸς συντάκτου τοῦ ἡμετέρου Ἀρχείου.

VII. Τὸ Μεσαιωνικὸν Ἀρχεῖον προσεκλήθη ἐπισήμως καὶ μετέσχε τοῦ εἰς Μόναχον συγκληθέντος κατὰ τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριον 11ου Διεθνoῦς Συνεδρίου Βυζαντινῶν Σπουδῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξεπροσωπήθη ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ, προβάντος καὶ εἰς ἰδίαν ἐπιστημονικὴν ἀνακοίνωσιν.

VIII. Ἀλλὰ τὸ σημαντικώτερον, ἐξ ὧων ἔχομεν ν' ἀναφέρωμεν εἰς τὸν παρόντα ἐτήσιον ἀπολογισμόν, εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου ἐπιτεύχθη ἡ ἀπὸ μακροῦ ἀναμενομένη ἀνάθεσις εἰς τὸ προσωπικὸν τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου ἐρευνητικῶν ἀποστολῶν, ἀναλόγων πρὸς τὰς εἰς τοὺς συντάκτας τῶν ἄλλων ἐπιστημονικῶν Ἀρχείων τῆς Ἀκαδημίας κατ' ἔτος ἀνατιθεμένας. Τὰ λίαν ἱκανοποιητικὰ ἐπιτεύγματα τῶν δύο πρώτων πραγματοποιηθειῶν ἀποστολῶν, τὰ ὅποια ὑπερέβησαν πᾶσαν προσδοκίαν ὥς πρὸς τὸν πλοῦτον καὶ τὴν οὐπιδαιότητα τοῦ συγκομισθέντος ὕλικου, ἐπιτρέπουν νὰ πιτεῦωμεν ὅτι ἡ γενομένη ἐφέτος ἀρχὴ δὲν θὰ μείνῃ ἄνευ συνεχείας, ἀλλ' ὅτι θὰ ληφθῇ πᾶσα μέριμνα, ὅπως αἱ τοιαῦται ἀποστολαὶ (εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὸ ἐξωτερικόν) καθιερωθοῦν καὶ ἐπεκταθοῦν ἐπὶ τῇ βάσει προγράμματος, συνεχιζόμεναι καὶ εἰς τὸ μέλλον, πρὸς μεγίστην ὠφέλειαν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης καὶ διέυρυνσιν τῆς ἐν τῷ Μεσαιωνικῷ Ἀρχείῳ συντελουμένης ἐργασίας.

α) Ὁ συντάκτης τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου Λεάνδρος Βρανούσης, κατόπιν αἰτήσεώς του καὶ σχετικῆς ἀποφάσεως τῆς Συγκλήτου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (συνεδρία 612,8-5-1958), μετέβη

κατὰ τὰς θερινὰς διακοπὰς εἰς Ρουμανίαν καὶ Γιουγκοσλαβίαν πρὸς ἔρευναν χειρογράφων καὶ ἀρχείων ἀναφερομένων εἰς τὴν δρᾶσιν τοῦ πρωτομάργου τῆς Ἑλευθερίας Ρήγα Βενελεστινῆ ἢ Φεραίον.

Διαμείνας ἐπὶ ἓνα μῆνα εἰς Βουκουρέστιον, εἰργάσθη εἰς τὴν Βιβλιοθήκην καὶ τὰ Ἵνστιτούτα τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας, ἣ ὁποία τοῦ ἐξησφάλισε τοὺς καλυτέρους ὄρους διαβιώσεως καὶ ἐρεῦνης. Πέραν δὲ τῶν προσωπικῶν του ἐνδιαφερόντων καὶ τοῦ εἰδικοῦ ἀντικειμένου τῆς ἀποστολῆς του (Ρήγας κλπ.), ὁ ἐν λόγῳ συντάκτης ἐνδιαφέρθη γενικώτερον νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ καταστήσῃ ἡμῖν γνωστὸν πᾶν ὅ,τι ἐμπίπτει εἰς τὰ πλαίσια τῶν ἐργασιῶν τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου καὶ ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὰ κατάλοιπα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν παραδυναβίων χωρῶν καὶ τὴν διερεύνησιν τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος των. Κατετοπίσθη ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν καὶ τῶν ἐκδόσεων τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ Ἵνστιτούτου Ἱστορίας, ἐπεσήμανεν ἄφθονον ἀρχεῖακὸν ὕλικόν (ἑλληνικὰ ἔγγραφα) εἰς τὰ ἐκεῖ Ἀρχεῖα, καὶ κυρίως εἰργάσθη εἰς τὸ Τμῆμα Χειρογράφων τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας, ὅπου εἶρε καὶ ἠρεύνῃσε χιλίους πεντακοσίους περίπου ἑλληνικοὺς κώδικας. Ἐκ τούτων οἱ ἔντυποι κατάλογοι (*Litziica* καὶ *Camariano*) περιγράφουν μόνον τοὺς 1066. Τοὺς ὑπολοίπους τετρακοσίους κώδικας παρέστη ἀνάγκη νὰ τοὺς φυλλομετρήσῃ ἓνα πρὸς ἓνα. Τοιουτοτρόπως ἡ ἔρευνα διεξήχθη κατὰ μέγα μέρος ἐπὶ παρθένῳ ἐδάφους. Ἡ δὲ συγκομιδὴ ὑπῆρξε πλουσιωτάτη: Εἰς ἄνω τῶν δύο χιλιάδων (2000) σελίδων (ἑκατοντάδες μέτρων μικροφίλων) ὑπολογίζονται τὰ ὑπ' αὐτοῦ φωτογραφηθέντα κείμενα, μεταξὺ τῶν ὁποίων: ἄγνωστα καὶ ἀνέκδοτα ἀπομνημονεύματα γνωστῶν Φιλικῶν καὶ ἀγωνιστῶν τοῦ 1821· πλήθος ἐπιστολῶν καὶ ἄλλα κείμενα λογίων τῆς Τουρκοκρατίας, διδασκάλων τοῦ Γένους (ιδίᾳ Λάμπρου Φωτιάδου, Νεοφύτου Δούκα, Βενιαμὶν Λεσβίου κ. ἄ.), φιλικῶν καὶ ἀγωνιστῶν τοῦ Εἰκοσιένα· στιχογραφήματα, κωμωδίαί καὶ σάτιραι τῆς Φαναριωτικῆς περιόδου· λογοτεχνικὰ καὶ ἐθνεγερετικὰ κείμενα, ἰδίᾳ δὲ θούρια καὶ ἕσματα τοῦ Ρήγα καὶ τῶν ὁπαδῶν ἢ μιμητῶν του, καταγεγραμμένα μὲ τὴν μουσικὴν των εἰς δεκάδας κωδίκων· σύντομα χρονικά, σιγίλλια καὶ διάφορα ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ μοναστηριακὰ πράγματα τῆς Ἡπείρου· δύο κώδικες περιέχοντες τὰ ἅπαντα, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ πατριάρχου τῆς ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἀνακαινιστικῆς κινήσεως, διδασκάλου τοῦ Ρήγα καὶ γνωστοῦ προδρόμου τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ, Δημητρίου Καταρτζῆ, δεκάδες μικρογραφιῶν ἐξ ἱστορημένου χειρογράφου τοῦ «Ἐρωτοκρίτου», καὶ πολλὰ ἄλλα. Ἐπὶ πλέον, ἐπέτυχε τὴν δωρεὰν σειρᾶς ὁλοκλήρου, ἱστορικῶν κυρίως, ἐκδόσεων τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας, ἐκ τῶν ὁποίων ὑπερεκατὸν τόμοι περιῇλθον ἤδη εἰς τὴν ἡμετέραν Ἀκαδημίαν.

Ἐν Γιουγκοσλαβίᾳ, ὅπου ὁ ἐν λόγῳ συντάκτης παρέμεινε μίαν μόνον ἑβδομάδα, περιορίσθη εἰς μίαν πρῶτην ἀναγνώρισιν τοῦ ἐδάφους, ἐπισκεφθεὶς τὸ Βελιγράδιον, τὸ Σεμλῖνον (Ζέμωνα) καὶ τὸ Νουι Σαδ. Ἐπεσήμανεν ἀρχεῖακὸν ὕλικόν, ἐπιγραφικὰ μνημεῖα κλπ., σχετικὰ μὲ τὰ κατάλοιπα τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων τῆς παλαιᾶς Αὐστρουγγαρίας, ἔλαβε φωτογραφίας ἀπὸ τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ρήγα καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτυρησάντων, εἰς δὲ τὴν πόλιν Νουι Σαδ (*Neusatz*, Νεόφυτον) ἐφωτογράφησε δύο μικροὺς χειρογράφους κώδικας περιέχοντας θούρια καὶ ἀποκειμένους εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς *Matice Srpske* (Σερβικῆς Κυψέλης).

β) Ὁ διευθυντὴς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου Μανούσος Ἰ. Μανούσας, κατόπιν τῆς ὑπ' ἀριθ. 48285/24 - 4 - 1958 ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ σχετικῆς ἀποφάσεως τῆς Συγκλήτου, μετέβη κατὰ τὸ φθινόπωρον εἰς Ἰταλίαν ὡς ὁ πρῶτος φιλοξενούμενος ἐπιστήμων τοῦ ἐν Βενετίᾳ Ἑλληνικοῦ Ἵνστιτούτου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν, πρὸς ἔρευναν τῶν βενετικῶν ἀρχείων καὶ τῶν χειρογράφων τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης.

Ἐν Βενετίᾳ παρέμεινεν ἐπὶ τριήμερον σχεδόν, ἐποφελήθη δὲ τῆς εὐκαιρίας, ἵνα μεταβῇ ἐπ' ὀλί-

γας ημέρας εἰς Ρώμην καὶ Φλωρεντίαν καὶ ἐργασθῇ εἰς τὰς βιβλιοθήκας τοῦ Βατικανοῦ καὶ τὴν Λαυρεντιανήν.

Εἰς τὰ Κρατικά Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας, ἔνθα κατὰ κύριον λόγον εἰργάσθη, ἐμελέτησε συστηματικῶς σημαντικὸν τμῆμα τοῦ οὐδόλως σχεδὸν ἡρευνημένου (εἰς κακὴν δὲ κατάστασιν διατηρουμένου) πολυτίμου Ἀρχείου τοῦ Δουκὸς τῆς Κρήτης, ἡρεύνθη δ' ἐκλεκτικῶς καὶ τὰ νοταριακὰ ἀρχεῖα τῆς Κρήτης, τὰς σειρὰς τοῦ *Senato Mar*, τῶν *Misti* τοῦ Συμβουλίου τῶν Δέκα κ. ἄ. Ἐκ τῆς μελέτης καὶ τῆς ἐρεῦνης ταύτης ἀνεῦρεν, ἀντέγραψε καὶ ἐφωτογράφησε πολυάριθμα ἄγνωστα ἔγγραφα (ἐν οἷς καὶ πολλὰ ἑλληνικά) διαφωτίζοντα τὴν ἐν γένει ἱστορίαν τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ καὶ ἰδίᾳ τῆς βενετοκρατουμένης Κρήτης (ἐπανάστασις Σήφη Βλασιτοῦ, διαδοχὴ πρωτοπαπᾶδων κλπ.) ἢ ἀναφερόμενα εἰς τὴν δρᾶσιν ἐξεχόντων λογίων καὶ κληρικῶν τῶν 14ου - 18ου αἰώνων (Λεονάρδον Ντελλαπόρτα, Ἰωάννου Πλουσιαδηνοῦ, Ἀρσενίου Ἀποστόλη, Χορτασιῶν κ. ἄ.). Ἐνδιαφέρον ὕλικὸν συνεκέντρωσε καὶ ἐκ χειρογράφων καὶ σπανίων ἐκδόσεων τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης. Ἐκ δὲ τῶν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Ἰνστιτούτῳ Βενετίας ἀποκειμένων ἀρχείων τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος, ἐμελέτησεν ἰδιαίτερος, μετὰ προθυμίας πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῆς διευθύνσεως τοῦ Ἰνστιτούτου παραχωρηθέντα, πολυτίμον κώδικα τῆς ἀρχιερατείας τοῦ μητροπολίτου Φιλαδελφείας καὶ ἐπιφανοῦς λογίου Γερασίμου Βλάχου (1680 - 1685), περιέχοντα ἐν ἄλλοις καὶ ἀνεκδότους τούτου ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Διονύσιον Δ' κ. ἄ. Τὸ οὕτω συναχθὲν ὕλικόν (περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται ἐκτενέστερος λόγος εἰς τὴν ὑποβαλλομένην εἰδικὴν ἑκθεσιν) θέλει δημοσιευθῇ προσεχῶς διὰ τῶν τόμων τῆς «Ἐπετηρίδος τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου» ἢ καὶ εἰς τὰς ἐκδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βενετίας.

ΙΧ. Τὸ προσωπικὸν τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου, ὀλιγάριθμον ἤδη ὄν, ἐμειώθη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο: Ὁ συντάκτης Π. Πατριαρχέας, διορισθεὶς ἑκτακτος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἔπαισε προσερχόμενος ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Ἀπριλίου. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ δὲ μηνὸς ὁ συντάκτης Βασίλειος Σφυρόερας τελεῖ προσωρινῶς ἐν ἀποσπάσει, ἀπασχολούμενος εἰς τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν ἀπογραφὴν τῶν βιβλίων τῆς βιβλιοθήκης τῆς Ἀκαδημίας.

Τέλος, δὲν δύναται νὰ ἀποσιωπηθῇ τὸ γεγονός ὅτι τὸ προσωπικὸν τοῦ ἡμετέρου Ἀρχείου, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημονικῶν Ἀρχείων τῆς Ἀκαδημίας, ἔχει περιέλθει εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπόγνωσιν, ἐξ αἰτίας τῆς παρατεινομένης ἐπὶ πολλὰ ἤδη ἔτη ἐγκαταλείψεώς του εἰς μισθολογικὰ ἐπίπεδα ἀπιστεῦτως χαμηλά. Ἡ ἀπόγνωσις αὕτη, ἐπιτεινομένη ἀπὸ τὴν ἡθικὴν μείωσιν, ἦν δεδικαιολογημένως συναισθάνονται ὥριμοι ἐπιστήμονες, ἐπιλεγέντες ὅπως προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὸ Ἀνώτατον Ἐπιστημονικὸν Ἰδρυμα τῆς Χώρας καὶ γλισχρότατα ἀμειβόμενοι, ἐξωθεῖ ἤδη πολλοὺς ἐκ τῶν συντακτῶν (ἐπιστημόνων εἰδικευμένων καὶ ἀναντικαταστάτων) εἰς τὴν ἀναζήτησιν καὶ ἐξεύρεσιν ἄλλης βιοποριστικῆς ἐργασίας. Τοῦτο ἀποτελεῖ σοβαρώτατον κίνδυνον διὰ τὸ μέλλον τῶν ἐπιστημονικῶν ἰδρυμάτων τῆς Ἀκαδημίας, τὸν ὅποιον μόνῃ ἢ ἄμεσος νομοθετικὴ ρύθμισις τοῦ ζητήματος δύναται ν' ἀποτρέψῃ.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 31 Δεκεμβρίου 1958.

Εὐπειθέστατος

Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου

Μ. Ι. Μανούσας

Δ'.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

περὶ τῶν πεπραγμένων ὑπὸ τοῦ Ἀρχείου Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου
κατὰ τὸ ἔτος 1958

Κατὰ τὸ λήγον ἔτος τὸ ὀλιγάριθμον καὶ ἑλλιπὲς ἐπιστημονικὸν προσωπικὸν τοῦ Ἀρχείου ἡσχολήθη καὶ πάλιν μὲ τὸ δίκαιον τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας, ἰδιαιτέρως δὲ τῶν Κυκλάδων, αἵτινες διασώζουσιν ἀρκετὰ καὶ ἀξιόλογα ἔγγραφα. Οὕτως, ἡρηνήθησαν κώδικες νοταριακοὶ καὶ ἔγγραφα ἐκ τῶν νήσων Μυκόνου, Πάρου καὶ Νάξου τῶν 17ου, 18ου καὶ 19ου αἰώνων. Ἄλλα ἐκ τούτων ἀντεγράφησαν καὶ ἄλλα ἐπεσημάνθησαν πρὸς ἀντιγραφὴν.

Παραλλήλως πρὸς τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας ἡρηνήθησαν ἐπίσημα πρωτόκολλα δημοσίων Ἀρχῶν καὶ ἔγγραφα τῆς Καποδιστριακῆς ἐποχῆς. Ἐξ αὐτῶν ἀντεγράφησαν ἐκλεκταὶ γνωμοδοτήσεις, νομοπαρασκευαστικαὶ ἐργασίαι καὶ ὑπομνήματα ἐπ' αὐτῶν νομικῶν προσωπικοτήτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἄλλα δὲ ἐπεσημάνθησαν πρὸς ἀντιγραφὴν.

Ἐξ ἄλλου, τὸ Ἀρχεῖον καὶ κατὰ τὸ λήγον ἔτος ἐξέδωκε τὴν ἐπιστημονικὴν του Ἐπετηρίδα, συμπληρωθέντων οὕτως ὅκτω τόμων αὐτῆς. Εἰς τὴν Ἐπετηρίδα τοῦ λήγοντος ἔτους δημοσιεύεται, ὡς συνήθως, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ ἓν μέρος ἐκ τοῦ κατὰ τὰ ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Ἀρχείου συλλεγέντος νομικοῦ ὕλικου μετὰ σχετικῆς ἐπιστημονικῆς ἐπεξεργασίας.

Τέλος καὶ ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Ἀρχείου ἐπλουτίσθη μὲν διὰ τινων δωρηθέντων, κατὰ τὸ πλεῖστον, βιβλίων, ἐξακολουθεῖ ὁμως νὰ παραμένῃ πάντοτε ἀνεπαρκὴς πρὸς ἐξυπηρέτησιν ἔστω καὶ τῶν στοιχειωδῶν ἀναγκῶν του.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 4ῃ Δεκεμβρίου 1958.

Μετὰ πάσης τιμῆς
Ὁ Διευθυντῆς
Ἰάκωβος Βισβίτζης

Ε'.

ΕΚΘΕΣΙΣ

τῶν πεπραγμένων τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ
κατὰ τὸ ἔτος 1958.

Πρὸς τὴν Γενικὴν Γραμματεῖαν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Ἐπὶ τῇ λήξει τοῦ ἔτους 1958 ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω Ὑμῖν τὸ ἀνὰ χεῖρας σημεῖωμα.

Ἀποφασισθέντος ὑπὸ τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ὅπως ὡς πρώτη ἐπιδίωξις τῶν ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ ἐργασιῶν τεθῇ ἡ μελέτη τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἀντικὴν Θράκην συμβάντων ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν δύο τούτων ἐπαρχιῶν μέχρι τοῦ 1950, τὸ λήγον ἔτος 1958 ἐκαλύφθη μὲ τὴν εἰς τὰ Ἀρχεῖα διαφορῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν ὡς καὶ εἰς σχετικὰ δημοσιεύματα ἀναζητήσιν καὶ συγκέντρωσιν σχετικῶν πληροφοριῶν.

Παρεμπιπτόντως καὶ ἐπ' εὐκαιρίᾳ συνεκεντρώθησαν, ἐν τῷ πλαισίῳ πάντοτε τῶν εὐρύτερων ἐπιδιώξεων τοῦ Ἀρχείου, καὶ εἰδήσεις ἀφορῶσαι εἰς τὸν Ἀπόδημον Ἑλληνισμόν.

Τὰ κατὰ τὸ λήγον ἔτος ἐπιτελεσθέντα ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖῳ εἶναι βεβαίως περιορισμένα. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν παντελῇ ἔλλειψιν προσωπικοῦ ὃς μοῦ ἐπιτραπῇ δὲ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ὑποβολῆς τοῦ παρόντος νὰ τονίσω Ὑμῖν τὴν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην τῆς πληρώσεως ὀρισμένων, ἔστω τῶν κενῶν θέσεων. Ἄνευ τούτου, ὡς εἶναι εὐνόητον, λειτουργία τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ θὰ ἀποτελῇ κενὸν γράμμα.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8ῃ Δεκεμβρίου 1958

Μετὰ τιμῆς
Ὁ Διευθυντῆς
Γ. Κόλιας

ΣΤ'.

ΕΚΘΕΣΙΣ

τῶν πεπραγμένων τοῦ Ἀρχείου Ἐκδόσεως Ἑλλήνων Συγγραφέων
κατὰ τὸ ἔτος 1958.

Πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν

Λαμβάνω τὴν τιμὴν, εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ἀπὸ 28.11.58 Ὑμετέρας ἐντολῆς περὶ ὑποβολῆς λίαν συνοπτικοῦ σημειώματος περὶ τῶν κατὰ τὸ λήγον ἔτος πεπραγμένων τῶν ἐπιστημονικῶν ἀρχείων τῆς Ἀκαδημίας, νὰ ἀναφέρω Ὑμῖν τὰ ἑξῆς.

Εὐθὺς ὡς ἀνέλαβον τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἀρχείου ἐκδόσεως Ἑλλήνων συγγραφέων ὑπέβαλον εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τὸ ὑπ' ἀριθμ. 1 τῆς 27.5.1958 ὑπόμνημα ἐν ᾧ ἐξέθετον τὸν τρόπον τῆς καλυτέρας κατὰ τὴν γνώμην μου λειτουργίας τοῦ Ἀρχείου Ἀπάντησιν οὐδεμίαν ἔλαβον.

Τὴν 5.6.1958 ὑπέβαλον αἴτησιν (Ἀριθμ. πρωτ. 2) ἐν ᾗ παρεκάλουν, ὅπως μοῦ ἀνατεθῇ ἡ ἐκδοσις τῶν Νόμων τοῦ Πλάτωνος. Ἀπάντησιν οὐδεμίαν ἔλαβον. Παρὰ τοῦτο εἰργάσθη κατὰ τὸ ὀλιγόμενον διάστημα τῆς μέχρι τοῦδε ὑπηρεσίας μου διὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ ὡς ἄνω ἔργου τοῦ Πλάτωνος καὶ συνεχίζω τὴν ἐργασίαν ταύτην, ἐλπίζω δὲ ὅτι μετ' οὐ πολλὸν χρόνον θὰ ἔχω ἐτοιμον τὸν πρῶτον ἐκ τῶν δύο τόμων, τοῦλάχιστον κατὰ τὸ μεταφραστικὸν καὶ ἐρμηνευτικὸν μέρος.

Τὴν 28.11.1958 ὑπέβαλον ὑπόμνημα (Ἀριθμ. πρωτ. 4) περὶ ἀτελειῶν τοῦ ὑπὸ ἔγκρισιν δοκιμίου τοῦ Ἑσωτερικοῦ Κανονισμοῦ τῶν ἐκδόσεων τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, αἱ ὁποῖαι ἀτέλειαι θὰ ἔπρεπε ἀπαραιτήτως νὰ διορθωθοῦν, διότι ἄλλως θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ γίνον ἐπιστημονικαὶ ἐκδόσεις ἀρχαίων κειμένων ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ παρακαλῶ καὶ πάλιν, ὅπως ληφθοῦν ἀποφάσεις περὶ ὧν προτείνω εἰς τὰ ὡς ἄνω ὑπομνήματά μου, ἵνα λειτουργήσῃ ἀποδοτικῶς τὸ ὑπ' ἐμὲ Ἀρχεῖον.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8ῃ Δεκεμβρίου 1958

Μετ' ἐξαιρέτου τιμῆς
Ὁ Διευθυντῆς
Κ. Φλωρεῆτος

ΕΚΘΕΣΕΙΣ
ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΕΙΣ ΔΙΕΘΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΟΛΑΣ

Α'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΒΡΥΞΕΛΛΑΙΣ ΤΩ 1958 32^{ας} ΣΥΝΟΔΟΥ
ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΑΚΑΔΗΜΑΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ (ΔΑΕ)

ΥΠΟ ΙΩΑΝΝ. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗ

Πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν

Κύριε Πρόεδρε,

Ἡ τριακοστὴ δευτέρα εἰτησία σύνοδος τῆς «Διεθνoῦς Ἀκαδημαϊκῆς Ἐνώσεως» (*Union Académique Internationale*) συνῆλθε τὴν φορὰν αὐτὴν εἰς τὴν μόνιμον ἔδραν τῆς, εἰς τὰς Βρυξέλλας, μέσα εἰς τὴν τύρβην καὶ τὸν θόρυβον τῆς Διεθνoῦς Ἐκθέσεως. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἠνώχλει ποσῶς τὰς ἐργασίας τῆς ΔΑΕ αἱ ὁποῖαι ἀθορύβως καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης προσοχῆς διεξήχθησαν εἰς τὸ φιλοξενοῦν αὐτὴν μέγαρον τῆς Βελγικῆς Ἀκαδημίας. Ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἐνώσεως καὶ Βέλγος Ἀκαδημαϊκὸς *H. Lavachery* εἶχε περὶ ὅλων ἐγκαίρως προνοήσει, καὶ αἱ ἐργασίαι τῶν διαφόρων Ἐπιτροπῶν τῆς ΔΑΕ διεξήχθησαν ἀπροσκόπτως καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς χρονοτριβῆς. Αἱ συνεδρίαὶ διήρκεσαν 4 ἡμέρας ἀπὸ 9 - 12 Ἰουνίου 1958.

Ἡ πρώτη γενικὴ συνεδρία τῆς Ὀλομελείας τῶν ἀντιπροσώπων ἔγινε τὴν 10 Ἰουνίου (Τρίτην) 10 πρὸ μεσ. καὶ αἱ Ἐπιτροπαὶ συνῆλθον εἰς συνεδρίας ἀμέσως μετὰ μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, καὶ εἴτα τὴν Τετάρτην πρὸ καὶ μετὰ μεσημβρίαν καὶ τὴν Πέμπτην πρὸ μεσημβρίας.

Κατὰ τὴν πρῶτην συνεδρίαν τῆς Ὀλομελείας ἦσαν παρόντες 41 ἀντιπρόσωποι διαφόρων Ἀκαδημιῶν. Πρόεδρος ἦτο καὶ πάλιν ὁ Ἀγγλος καθηγητὴς ἐν Ὁξφόρδῃ *R. A. B. Mynors* καὶ ἀντιπρόεδροι ὁ Φλαμανδὸς *P. van de Woestijne*, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Γάνδης, καὶ ὁ Ἰταλὸς *Francesco Arnaldi*, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Νεαπόλεως.

Κατὰ τὴν γενικὴν αὐτὴν συνεδρίαν ἔγινε εἰς τὴν ἀρχὴν λόγος περὶ τοῦ αἰφνιδίως ἀποθανόντος Γάλλου Ἀκαδημαϊκοῦ καὶ καθηγητοῦ ἐν *Lyon*, Καρόλου *Dugas*, διευθυντοῦ τῆς ἐκδόσεως τοῦ *Corpus Vasorum*. Ἡ Συνέλευσις ἠγέρθη καὶ ἀπέτισεν ὀρθία ἐνὸς λεπτοῦ σιγῆν, ὡς φόρον τιμῆς εἰς τὸν ἐκλιπόντα. Ὁ διαπρεπὴς αὐτὸς Γάλλος ἦτο καὶ ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἀντ' αὐτοῦ προσῆλθεν εἰς τὴν ἐφετινὴν σύνοδον τῆς ΔΑΕ ὁ *Marcel Aubert* ἐπίτιμος Γενικὸς Διευθυντὴς (*Conservateur en chef*) τῶν Γαλλικῶν Μουσείων καὶ μέλος τοῦ Γαλλικοῦ *Institut*, καὶ ὁ παλαιὸς μαθητὴς τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς *Pierre Devambez*, *conservateur des Musées nationaux*. Οὗτος ὁμιλεῖ ἀρκετὰ καλὰ καὶ τὴν νέαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Ὁ Πρόεδρος *Mynors* ἐχαίρεισε τὴν παρουσίαν τῶν δύο τούτων νέων ἀντιπροσώπων τῆς

Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν Γραμμάτων καὶ Ἐπιγραφῶν. Περαιτέρω ἐχαιρέτισε καὶ τοὺς ἐκ νέου μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν ἐπανελθόντας πάλιν εἰς τὴν Ὑ.Α.Ι., τὸν Δανὸν Καθηγητὴν *L. L. Hammerich* καὶ τὸν Ἰταλὸν *Michelangelo Cagiano de Azevedo*, καθηγητὴν εἰς τὸ Καθολικὸν Πανεπιστήμιον *du Sacré-Coeur* τοῦ Μιλάνου, καὶ ἄλλους τινὰς λογίους παρευρισκομένους ὡς παρατηρητὰς (*observateur*).

Ἐγὼ μετέσχον κανονικῶς εἰς τὰς ἐργασίας καὶ συνεδρίας τῶν Ἐπιτροπῶν, τὰς ὁποίας ἐπιτροπὰς ἀναφέρω λεπτομερῶς εἰς τὴν περυσινήν (τοῦ ἔτ. 1957) ἔκθεσίν μου (ΠΑΑ, 1958, σελ. 593). Πάντα ταῦτα περιέχονται καὶ εἰς τὸ τυπωθὲν ἤδη τῆς Ὑ. Α. Ι. *Compte Rendu de la trente-deuxième session annuelle du Comité, du 9 au 12 Juin 1958*, Βρυξέλλαι 1958.

Εἰς τὰ ἔργα τὰ ὁποῖα ἐπιβλέπει ἡ Ὑ. Α. Ι. καὶ ἔχει θέσει ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς προσετέθη ἐφέτος καὶ 18ῃ Ἐπιτροπῇ μὲ θέμα τὴν ἐπεξεργασίαν καὶ ἐποπτείαν τοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἰνδικῆς διαλέκτου *Pali*, ἣτις εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ Βούδδα καὶ εἰς ἣν διάλεκτον ἐγράφησαν τὰ ἱερὰ βιβλία τοῦ δυτικοῦ ἐν Ἰνδία βουδδισμού. Τὸ λεξικὸν τοῦτο παρασκευάζει ἡ Ἀκαδημία τῆς Κοπεγχάγης, τὰ δὲ ἔξοδα ἔχει ἀναλάβει ἡ *Fondation Rask Oersted*, ἐν Κοπεγχάγῃ (βλ. σελ. 72 τοῦ *Compte Rendu* 1958).

Εἰς τὴν ἐφετινὴν συνεδρίαν τῆς Ὑ. Α. Ι. ἐπανήλθε πάλιν τὸ ζήτημα τοῦ *Corpus Hellenisticum* εἰσηγουμένης τοῦτο τῆς Ὀλλανδικῆς Ἀκαδημίας. Τὸ *Corpus* τοῦτο σχεδιάζεται ὑπὸ τῆς Γερμανικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν ἐνδρισκομένης ἐν τῷ Ἀνατολικῷ Βερολίνῳ, ἐπιζητεῖται δὲ ὑπ' αὐτῆς μὲ πάντα τρόπον νὰ ὑπαχθῇ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ὑ. Α. Ι. Θὰ περιλαμβάνῃ τοὺς Ἑλλήνας συγγραφεῖς τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν, ὅπως καὶ πέρους, ἡ Ὑ. Α. Ι. ἐδίστασε νὰ νιοθετήσῃ τὴν πρότασιν αὐτὴν καὶ ἐξήτησεν ἐκ νέου νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς αὐτὴν στοιχεῖα καὶ δείγματα ἀκριβῆ τῆς σχεδιαζομένης αὐτῆς μεγάλης ἐπιστημονικῆς ἐπιχειρήσεως*.

Διὰ τὸ παρουσιασθὲν πρῶτην ἐφέτος φορὰν δεῖγμα τοῦ σχεδιαζομένου μεγάλου Λατινικοῦ Λεξικοῦ τῆς μεσαιωνικῆς Λατινικῆς γλώσσης, τοῦ ὁποίου τμῆμα ἐνυπόθη περιλαμβάνον ὁλόκληρον τὸ στοιχεῖον *L* ὁ Γερμανὸς καθηγητὴς *P. Lehmann* καὶ ὁ Ἑλβετὸς καθηγητὴς *Gigon* προσέβησαν εἰς παρατηρήσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν εἰς τὴν περαιτέρω ἐργασίαν* (βλ. σελ. 39 τοῦ *Compte Rendu*, 1958).

Ἐκτενεστέρα ἔκθεσις κατετέθη διὰ τὸ *Corpus Platonicum* (*Plato latinus*) καὶ τὸ *Aristoteles latinus* ἅτινα ὑπάγονται εἰς τὸ 9ον τμῆμα: *Corpus Philosophorum medii aevi*, καὶ περιλαμβάνει τὰς μεσαιωνικὰς λατινικὰς μεταφράσεις καὶ σχόλια περὶ τῶν δύο τούτων Ἑλλήνων φιλοσόφων. Περὶ τούτων βλέπει ὁ ἐνδιαφερόμενος εἰς τὰς σελ. 47-53 καὶ 54-55 τοῦ εἰσηγητοῦ καθηγητοῦ *O. Gigon* ἐν τῷ *Compte Rendu* τοῦ 1958. Ἡ γενομένη ἐργασία εἰς τὸ τμῆμα τοῦτο εἶναι σύντομος καὶ ἀποδοτικὴ, διὸ καὶ φέρεται ἐν τῇ ἐκθέσει ὅτι «*La Commission félicite les collaborateurs de cette entreprise pour le travail qu'ils ont réalisé*».

Περὶ τῶν «*Monumenta Musicae Byzantinae*» (τμῆμα XII) συνήλθεν ἡ Ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ καθηγητοῦ *C. Hoeg*. Εἰς τὰς γενομένας συζητήσεις ἔλαβον καὶ ἐγὼ τὸν λόγον (σελ. 60 τοῦ *Compte Rendu*), παρεκλήθην δὲ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ *Hoeg* νὰ διαβιβάσω εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τὴν πρότασιν του νὰ σταλῇ ὑπότροφος τοῦ Οἴκου. Πατριαρχεῖον διὰ σπουδὴν καὶ μελέτην τῶν γινομένων εἰς τὸν τομέα τοῦτον ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν (περὶ ὧν βλ. τὰς σελίδας 58-60).

* «*La Commission passe ensuite à la discussion du projet dût du Corpus Hellenisticum, présenté par M. Dooyeweerd, Secrétaire de la Classe des Lettres de l'Académie royale Néerlandaise. Avant le recommander que l'U. A. I. patronne l'entreprise de ce Corpus, le Commission estime souhaitable d'obtenir des détails plus précis et notamment des spécimens du travail que ses promoteurs envisagent*» (σελ. 47).

Περὶ τῶν ἄλλων τμημάτων τῶν ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν καὶ ἐπιχειρήσεων αὐτὲς συντελοῦνται ὑπὸ τῆς *U. A. I.* ὑπάρχουν λεπτομερεῖς εἰδήσεις καὶ ἔκθεσις εἰς τὸ ἐκδοθὲν τεύχος *Compte Rendu* τοῦ 1958.

Τὸ ἔτος τοῦτο εἶχε καὶ προσκεκλημένους παρατηρητὰς (βλ. ἀνωτ.), τὸν Γερμανὸν Καθηγητὴν *Kurt Latte*, παλαιὸν μέλος τῆς *U. A. I.*, τὸν *Chanoine Étienne Lamotte*, καὶ τῇ ἐμῇ προτάσει καὶ τὸν τόσον γνωστὸν μας φιλέλληνα Καθηγητὴν *Henri Gregoire*.

Τὸ ἐκδοθὲν τεύχος περιέχει ἐν ἐκτάσει καὶ τὴν οἰκονομικὴν κίνησιν τῆς *U. A. I.* (σελ. 75 ἐξ.) καὶ ἐν παραρτήματι κατάλογον τῶν Ἑπιστημονικῶν Ἰδρυμάτων καὶ σωματείων τῶν συνεργαζομένων (*affiliées*) μὲ τὴν *U. A. I.* καθὼς καὶ τὰ *Statuts et Règlement de l'U. A. I. adoptés à Bruxelles, le 14 juin 1955*.

Τὰ μέλη τῆς *U. A. I.* εἶχον ἐφέτος καὶ τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπισκεφθῶσιν καὶ ἀποθανυῶσιν τὴν μεγάλην Παγκόσμιον Ἐκθεσιν ἣτις ἐλάμβανε χώραν ἐν Βρυξέλλαις, εἰς ἣν ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔλαβε μέρος. Ἐκτὸς τῆς λίαν ἐπιπόνου ψυχαγωγίας μιᾶς τοιαύτης διὰ τὰ μέλη τῆς *U. A. I.* ἐλευθέρως ἀλλ' ἀτελεντήτου ἐπισκέψεως, οἱ σύνεδροι ἔλαβον πρόσκλησιν τῆς Βελγικῆς Ἀκαδημίας εἰς δεῖπνον παρατεθὲν εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῆς Βελγικῆς Ἀκαδημίας τῇ 12 Ἰουνίου εἰς τὸ Καναδικὸν Περίπτερον (*Alouette Canadienne*). Εἶχον τὴν εὐτυχίαν νὰ παρακάθημαι εἰς αὐτὸ μὲ τὸν *Monseigneur A. Mansion*, Καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ *Louvain* καὶ προϊστάμενον τῶν ἐργασιῶν τοῦ Τμήματος τῶν Λατινικῶν μεσαιωνικῶν μεταφράσεων τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους καὶ ἡ συνδιάλεξις μαζί του ἦτο λίαν εὐχάριστος καὶ ἐνδιαφέρονσα.

Μετ' ἐξαιρέτου τιμῆς
Ἰωάννης Καλιτσονάκης

Β'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ Γ' ΓΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ

ΥΠΟ Κ. Π. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν

Κύριε Πρόεδρε,

Ἐχω τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσω Ὑμῖν ὅτι κατόπιν ἀποφάσεως τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἣτις προτίσταται τῆς Ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας εἰς τὴν Διεθνῇ Μαθηματικῇ Ἐνωσιν, ἀντιπροσώπευσα τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν Γ' γενικὴν σύνοδον τῆς Διεθνoῦς Μαθηματικῆς Ἐνώσεως. Ἡ σύνοδος αὕτη ἔλαβε χώραν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ *St. Andrews* τῆς Σκωτίας κατὰ τὰς 11-13 Αὐγούστου 1958. Ὁ κ. Βασιλείου, ὅστις εἶχεν ἐπίσης ὀρισθῇ ὑφ' Ὑμῶν, δὲν παρευρέθη λόγῳ ἀπροόπτου κωλύματος.

Εἰς τὴν σύνοδον ἀντιπροσωπεύθησαν 31 κράτη δι' 75 ἀντιπροσώπων των. Διὰ πρώτην φορὰν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν σύνοδον ἀντιπρόσωποι τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως, τῆς Οὐγγαρίας, τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Τσεχοσλοβακίας.

Τὰ θέματα τὰ ὁποῖα ἐξητάσθησαν ἀφεώρων κυρίως εἰς τὰ ἐξῆς :

Α. Ὁργάνωσις τῆς Ἐνώσεως.

Ἐξητάσθησαν α) ὁ τρόπος εἰσδοχῆς νέων μελῶν β) ὁ τρόπος ὑποβολῆς προτάσεων καὶ ἀπο

φάσεων διὰ τὴν τροποποίησιν ἄρθρων τοῦ Καταστατικοῦ γ) ἡ σύνθεσις τῆς διοικήσεως, ἣτις ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐπιτροπὴν, ἣ ὁποία κατευθύνει τὰς ἐργασίας τῆς Ἑνώσεως, συντονίζει τὰς ἐργασίας τῶν ὑποεπιτροπῶν καὶ ἀσκεῖ τὸν ἔλεγχον ἐπὶ τῶν μελῶν τῆς Ἑνώσεως. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐπιτροπὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν πρόεδρον, δύο ἀντιπροέδρους, τὸν γενικὸν γραμματεῖα καὶ πέντε μέλη, ἅπαντας ἐκλεγμένους διὰ μίαν τετραετίαν καθ' ἑκάστην γενικὴν σύνοδον.

Ἀπεφασίσθη, ὅπως ὁ ἐκάστοτε ἐξερχόμενος πρόεδρος παραμένῃ μέλος τῆς ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς καὶ κατὰ τὴν ἐπομένην τετραετίαν ἀλλ' ἄνευ ψήφου.

Διὰ τὴν ἐρχομένην τετραετίαν ἐξελέγησαν εἰς τὴν ἐκτελεστικὴν ἐπιτροπὴν οἱ ἐξῆς:

R. Nevanlinna: Πρόεδρος

P. Alexandroff }
M. Morse } Ἀντιπρόεδροι

B. Eckmann: Γενικὸς Γραμματεὺς

K. Chandrasekharan }
C. Choquet }
H. Kneser } Μέλη
J. F. Koksma }
C. Kurstowski }

Β. Ἔργασίαι τῶν ὑποεπιτροπῶν.

Ἐξητιάσθη κυρίως ἡ ἐργασία α) διὰ τὰς μεταφράσεις ἐργασιῶν, ιδίως αὐτῶν αἱ ὁποῖαι δημοσιεύονται εἰς γλώσσας μὴ προσιτάς τὴν ἐκδοσιν περιοδικῶν κλπ. β) διὰ τὸν κατὰ τὸ δυνατόν συντονισμόν τῆς διδασκαλίας τῶν Μαθηματικῶν εἰς τὰ διάφορα κράτη οὕτως, ὥστε τὰ προγράμματα νὰ συγχρονίζωνται (λαμβάνομένων ὑπ' ὄψιν βεβαίως τῶν συνθηκῶν ἐκάστης χώρας).

Σχετικῶς μὲ τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθηματικῶν ὁργανώθησαν ὑπὸ τῆς Ἑνώσεως αἱ ἐξῆς ὁμιλίαι, αἵτινες ἔλαβον χώραν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ διεθνοῦς Μαθηματικοῦ Συνεδρίου τοῦ Ἐδιμβούργου (14 ἕως 21 Ἀγούστου 1958): 1) Ἡ διδασκαλία τῶν μαθηματικῶν εἰς τὰ παιδιὰ μέχρις ἡλικίας 15 ἐτῶν, ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ *Fehr* τοῦ Πανεπιστημίου *Columbia* τῆς Νέας Ὑόρκης. 2) Αἱ ἐπιστημονικαὶ βάσεις τῶν μαθηματικῶν εἰς τὴν μέσσην ἐκπαίδευσιν, ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ *Behnke*, τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ *Münster* τῆς Γερμανίας. 3) Συγκριτικὴ μελέτη τῶν μεθόδων εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Γεωμετρίαν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ *Freudenthal* τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Οὐτρέχτης τῆς Ὁλλανδίας.

Ἀνεγνωρίσθη γενικῶς ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐνταθοῦν αἱ ἐργασίαι τῆς ὑποεπιτροπῆς διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθηματικῶν.

Γ. Τὰ *Symposia* καὶ τὰ *Colloquia*

Κατὰ τὴν διαρρεῦσασαν τετραετίαν ἡ Ἑνωσις ὁργάνωσε τὰ ἐξῆς *Colloquia*:

1) Ἀλγεβρικῆς τοπολογίας διὰ τοὺς νέους τοπολόγους, εἰς τὴν Ὁφόρδην τῆς Ἀγγλίας, ἀπὸ τῆς 28 Ἰουνίου - 1ης Ἰουλίου 1955.

2) Ἀλγεβρικῆς θεωρίας Ἀριθμῶν, εἰς τὸ Τόκιο τῆς Ἰαπωνίας, ἀπὸ τῆς 8 - 13 Σεπτεμβρίου 1955.

3) Ἐπὶ τῶν συναρτήσεων Ζήτα, εἰς τὴν Βομβάην τῶν Ἰνδιῶν, ἀπὸ τῆς 14 - 21 Φεβρουαρίου 1956.

4) Ἐπὶ τῆς μαθηματικῆς ἐκπαίδευσεως, εἰς τὴν Νότιον Ἀσίαν (Βομβάην), ἀπὸ τῆς 22 - 28 Φεβρουαρίου 1956.

5) Ἐπὶ τῆς θεωρίας συναρτήσεων, εἰς τὸ Ἑλσίνκι τῆς Φινλανδίας, ἀπὸ τῆς 12 - 18 Αὐγούστου 1957.

6) Ἐπὶ τῶν ὁμάδων πεπερασμένης τάξεως, εἰς τὸ Tübingen τῆς Γερμανίας, ἀπὸ τῆς 18 - 24 Αὐγούστου 1957.

Δ. Σχέσεις τῆς Ἑνώσεως μὲ ἄλλας ἐπιστημονικὰς ἐνώσεις καὶ μὲ οἰκονομικοὺς ὀργανισμούς.

Ῥμίλησεν ὁ καθηγητὴς *Koksma* (ἀντιπρόσωπος τῆς Ὁλλανδίας) διὰ τὰς σχέσεις τῆς Ἑνώσεως μετὰ τῆς *ICSU* καὶ τὰς προσπάθειάς του, ὅπως ἡ Ἑνωσις τύχη σημαντικῆς οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως.

Ε. Σύνομος λογοδοσία τοῦ προέδρου τῆς Ἑνώσεως κατὰ τὴν διαρρεῦσασαν τετραετίαν καθηγητοῦ *Heinz Hopf* (ἀντιπροσώπου τῆς Ἑλβετίας).

ΣΤ. Οἰκονομικὰ ζητήματα.

Ζητήματα σχετικά μὲ τὴν Ἑλλάδα.

α) Ὅσον ἀφορᾷ τὸ θέμα Γ εὐρίσκομαι εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ ἀνακινώσω Ὑμῖν ὅτι κατὰ τὴν συνομιλίαν μου μετὰ τοῦ γενικοῦ γραμματέως τῆς Ἑνώσεως καθηγητοῦ *Eckmann*, ἔλαβον τὴν ὑπόσχεσίν του ὅτι ἡ Ἑνωσις θὰ μᾶς ἐνισχύσῃ οἰκονομικῶς διὰ νὰ συγκαλέσωμεν *Colloquium* εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θὰ ὑποβάλωμεν συγκεκριμένον σχέδιον.

β) Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὑποεπιτροπὴν διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθηματικῶν (B, β) εἶχον συζητήσεις μετὰ τῶν καθηγητῶν *Kurepa* (Γιουγκοσλαβίας), *Obrechhoff* καὶ *Matheev* (Βουλγαρίας) πρὸς τὸν σκοπόν, ὅπως πρὸ τῆς συγκλήσεως τῆς ἐπομένης συνόδου συναγερθῶμεν καὶ ἀνταλλάξωμεν γνώμας (ἀφ' οὗ βεβαίως συνεννοηθῶμεν προηγουμένως μετὰ τῶν ἀρμοδίων συναδέλφων μας) οὕτως, ὥστε νὰ ὑποβάλωμεν, εἰ δυνατόν, ἐνιαίας προτάσεις εἰς τὴν ἐπομένην σύνοδον.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἀναφέρω Ὑμῖν ὅτι περὶ τὰ μέσα Σεπτεμβρίου διηλθεν ἐξ Ἀθηνῶν ὁ καθηγητὴς *Marshall Stone* (τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Σικάγου, ἐπίτιμος διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν), τὸν ὅποιον κατ' ἀπόφασιν τῆς Συγκλήτου τοῦ Πολυτεχνείου ἐφιλοξενήσαμεν ὁ κ. Βασιλείου καὶ ἐγώ. Ὁ κ. *Stone* ἐξελέγη κατὰ τὴν σύνοδον τοῦ *St. Andrews* πρόεδρος τῆς ὑποεπιτροπῆς διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν Μαθηματικῶν. Εἶχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀνταλλάξωμεν ἐνταῦθα γνώμας διὰ τὴν μελλοντικὴν κατεύθυνσιν τῶν ἐργασιῶν τῆς ὑποεπιτροπῆς καὶ διὰ τὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς αὐτάς.

Εἰς τὴν σύνοδον τοῦ *St. Andrews* ἀπεφασίσθη, ὅπως εἰς τὸ μέλλον ἐκάστη χώρα ἀντιπροσωπεύεται εἰς τὴν ὑποεπιτροπὴν διδασκαλίας τῶν Μαθηματικῶν ὑφ' ἑνὸς μέλους καὶ ὅχι ὑπὸ δύο ὡς ἔσχε μέχρι τοῦδε. Κατ' ἀπόφασιν τῆς Ἑνώσεως ὁ ἀντιπρόσωπος οὗτος πρέπει νὰ εἶναι καὶ μόνιμον μέλος τῆς Ἑνώσεως Μέχρι τοῦδε τὴν Ἑλλάδα ἀντεπροσώπευον κατ' ἀπόφασιν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ὁ ὑποφαινόμενος καὶ ὁ ἐκπαιδευτικὸς Σύμβουλος κ. Ν. Μιχαλόπουλος. Ἦδη ἔλαβον τὴν συνημμένην ἐπιστολὴν διὰ τῆς ὁποίας ζητεῖται, ὅπως ὑποδείξωμεν τὸν μοναδικὸν ἀντιπρόσωπόν μας εἰς τὴν ὑποεπιτροπὴν διδασκαλίας τῶν μαθηματικῶν.

Ὅθεν παρακαλῶ Ὑμᾶς, ὅπως εὐαρεστούμενοι ἀποφασίσητε σχετικῶς.

Ἐπισυνάπτω πίνακα τῶν μελῶν τῆς ὑποεπιτροπῆς διδασκαλίας τῶν Μαθηματικῶν, ὡς καὶ τὴν προμνημονευθεῖσαν ἐπιστολήν.

Μετ' ἐξαιρέτου τιμῆς

Κ. Π. Παπαϊωάννου

ΕΚΘΕΣΙΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΧΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΛΟΓΙΚΟΝ
ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΕΝ ΜΟΝΑΧΩ (15 - 20 ΣΕΠΤ. 1958)

ΥΠΟ ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

Πρὸς τὴν Στὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν.

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀναφέρω Ὑμῖν, ὡς κάτωθι, περὶ τῆς ἀνατεθείσης εἰς ἑμὲ παρ' Ὑμῶν ἐντολῆς, ὅπως μετάσχω εἰς τὸ ἐν Μονάχῳ τῆς Γερμανίας ἀπὸ τῆς 15 - 20 Σεπτεμβρίου ἐ. ἔ. συγκροτηθὲν ΧΙ Διεθνὲς Συνέδριον τῶν Βυζαντινολόγων ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου.

Συμφώνως πρὸς τὴν ἐντολὴν Ὑμῶν ταύτην ἀνεχώρησα ἐξ Ἀθηνῶν τὴν 12ην Σεπτεμβρίου ἀφιχθεὶς ἐν Μονάχῳ τὴν 14ην. Τὴν ἐπομένην (15ην Σεπτ.) περὶ ὥραν 9.30' π. μ. ἐγένετο ἡ ἐπίσημος ἔναρξις τοῦ Συνεδρίου, μεθ' ἣν ἐπηκολούθησαν αἱ ἐργασίαι αὐτοῦ.

Κατὰ τὸν πρὸ τῆς μεσημβρίας χρόνον (9 π. μ. - 1 μ. μ.) ἐγένετο καθ' ἑκάστην συζήτησις ἐπὶ γενικῶν θεμάτων τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ὁποῖα εἶχον καθορισθῇ πολὺν προηγουμένως ὑπὸ τῶν ὀργανωτῶν τοῦ Συνεδρίου, εἶχε δ' ὀρισθῇ δι' ἑκάστον τούτων εἰσηγητὴς μετὰ δευτέρου καὶ τρίτου εἰς τινὰ θέματα εἰσηγητοῦ. Οἱ εἰσηγηταὶ οὗτοι εἶχον συντάξει εἰδικὰς ἐκθέσεις ἐπὶ τοῦ πρὸς συζήτησιν θέματος, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἐκτυπωθῇ καὶ διανεμηθῇ πολὺν πρὸ τοῦ Συνεδρίου εἰς τὰ μέλη, ὥστε νὰ λάβουν τούτων γνῶσιν καὶ δυνηθοῦν οὕτω νὰ μετάσχουν εἰς τὴν συζήτησιν ἑκάστου θέματος.

Μεταξὺ τῶν θεμάτων τούτων συνεζητήθη τὴν Τρίτην (16 Σεπτ.) ἀπὸ τῆς 11 π. μ. τὸ περὶ τοῦ ἔπους τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, ἥτοι ἐπὶ τῶν μέχρι τοῦδε ἐρευνῶν ἐπ' αὐτοῦ καὶ τῶν προβλημάτων, ὡς πρὸς τὴν παράδοσιν τοῦ ἔπους, τὴν ἀρχικὴν σύνθεσιν αὐτοῦ, τὴν χρονολογικὴν τοποθέτησιν τῶν κειμένων, τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια κλπ.

Τὰ ζητήματα ταῦτα ἀνέπτυξαν οἱ καθηγηταὶ Στίλπων Κυριακίδης (ἀ' εἰσηγητὴς) καὶ Henry Grégoire (β' εἰσηγητὴς). Εἰς τὴν συζήτησιν τοῦ θέματος τούτου ἔλαβον καὶ ἐγὼ μέρος, ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς σημασίας τῶν βραχέων ἀκριτικῶν ἑπῶν, τῶν τραγουδιῶν, τὰ ὁποῖα ἔχουν σωθῇ μέχρι τῆς σήμερον εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, διὰ τὴν βαθυτέραν κατανόησιν τοῦ ἔπους καὶ τὴν λύσιν πολλῶν προβλημάτων αὐτοῦ, πρὸς δὲ καὶ ἰδιαιτέρως περὶ τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ: Στρατιώτης ζητεῖ ἀπὸ τὴν καλὴν του νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ συνεχίσῃ τὸν ὕπνον του, διότι εἶναι κατάκοπος ἐξ ἐπιθέσεως αὐτοῦ κατὰ χιλιάδων ἐχθρῶν τοὺς ὁποίους εἶχε ἐξολοθρεύσει.

Τὸ ἔσμα τοῦτο ἐθεωρεῖτο μέχρι τοῦδε παραλογή. Παρατήρησα ὅτι τοῦτο ὄχι μόνον εἶναι ἀκριτικὸν ἀλλ' ὅτι εὐρίσκεται καὶ εἰς συνάφειαν πρὸς τὸ ἔπος.

Αἱ ἐπιστημονικαὶ ἀνακοινώσεις εἶχον προγραμματισθῇ κατὰ τὸν χρόνον τοῦ ἀπογεύματος, ἀπὸ τῆς 3 - 7 ὥρας.

Τὴν 16 Σεπτεμβρίου, ἡμέραν Τρίτην, ὥραν 6 - 6.30 προέβην ἐν τῷ τμήματι τῆς Φιλολογίας, συμφώνως πρὸς τὸ πρόγραμμα, εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν ὑπὸ τὸν τίτλον: Ἡ ἄλωσις τοῦ Ἀμορίου τῷ 838 καὶ τὸ δημῶδες ἔσμα «Τοῦ κάστρου τῆς Ὠριάς», τῶν ἀπόψεών μου ἐπὶ τῆς ἀρχικῆς συνθέσεως τοῦ πανελληνίου τούτου ἔσματος καὶ τῆς σχέσεώς του πρὸς τὴν τρομερὰν καταστροφὴν τοῦ Ἀμορίου τῷ 838 ὑπὸ τῶν Ἀράβων.

Πλὴν τῆς ἐνεργοῦ συμμετοχῆς ταύτης παρηκολούθησα τακτικῶς πολλὰς ἐνδιαφερούσας ἀνακοινώσεις καὶ συζητήσεις, συνεζήτησα δὲ κατ' ἰδίαν καὶ ἐπὶ θεμάτων κυρίως τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους καὶ τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου εὐρύτερον μετὰ τοῦ *H. Grégoire* (Βρυξέλλαι), τοῦ *A. Dostál* (Πράγα), τοῦ *Jadr. Feriuga* (Βελιγράδιον) κ. ἄ., ἐπίσης ἐπὶ τοῦ ἔργου τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου καὶ τῶν ἐκδόσεων τῆς Ἀκαδημίας.

Ἐπιστροφῶν διήλθον ἐκ Βιέννης ὅπου παρέμεινα ἐπὶ διήμερον πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἐκεῖ Λαογραφικοῦ κέντρου καὶ Μουσείου, πρὸς δὲ δι' ἀναζήτησιν παλαιοπωλικῶς λαογραφικῶν δημοσιευμάτων ἐκ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τῶν ὁποίων στερεῖται τὸ Ἀρχεῖον ἡμῶν. Ἐπέτυχον τὴν προμήθειαν τριῶν βιβλίων περὶ τῶν ὁποίων ἀναφέρω εἰς τὴν ὑπ' ἀρ. 2576/13 - 10 - 58 ἀναφορὰν μου.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν μου ἐνταῦθα προέβην εἰς τὴν δημοσίευσιν ἑκτενοῦς ἄρθρου περὶ τοῦ ἐν λόγῳ Συνεδρίου πρὸς τὸν σκοπὸν, ὅπως γνωρίσουν γενικῶς περὶ αὐτοῦ, τοῦλάχιστον ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς, οἱ ἀσχολούμενοι ἐνταῦθα περὶ τὸν Βυζαντινὸν πολιτισμὸν ἢ ἄλλοι ἐνδιαφερόμενοι δι' αὐτόν. Τὸ ἄρθρον τοῦτο ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν Ἑφημ. «Ἐλευθερία», τῆς 5 Ὀκτωβρίου, τῆς ὁποίας ἐπισυνάπτω τὸ σχετικὸν φύλλον.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 13ῃ Ὀκτωβρίου 1958

Εὐπειθέστατος

Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου

Γ. Κ. Σπυριδάκης